

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

ENFORMEL SEKTÖRDE ÇALIŞAN KADIN YOKSULLUĞU:
ORDU VE GİRESUN İLLERİ ÖRNEKLERİ

FATMA ÖZTÜRK

İKTİSAT

DANIŞMAN

DOÇ. DR. FATMA ÖZLEM TEZCEK

ORDU-2024

TEZ KABUL SAYFASI

FATMA ÖZTÜRK tarafından hazırlanan “**ENFORMEL SEKTÖRDE ÇALIŞAN KADIN YOKSULLUĞU: ORDU VE GİRESUN İLLERİ ÖRNEKLERİ**” başlıklı bu çalışma, **12.06.2024** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç. Dr. Fatma Özlem Tezcek
Ordu Üniversitesi / Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İmza

Üye Prof. Dr. Şahinde Yavuz
Karadeniz Teknik Üniversitesi / İletişim Fakültesi

İmza

Üye Prof. Dr. Seval Mutlu Çamoğlu
Ordu Üniversitesi / Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İmza

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

FATMA ÖZTÜRK

ÖZET

İKTİSAT ANABİLİM DALI

ENFORMEL SEKTÖRDE ÇALIŞAN KADIN YOKSULLUĞU: ORDU VE GİRESUN İLLERİ ÖRNEKLERİ

FATMA ÖZTÜRK

Yoksulluk dünya genelinde birçok ülke için bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme, neoliberal politikalar, esnek işgücü piyasaları bu sorunu pekiştiren faktörlerden birkaçıdır. Yoksulluk insan hayatını etkileyen ve yaşam standardını düşüren bir olgudur. Birleşmiş Milletlerin Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi 2023 raporuna göre, 110 ülkedeki 1,1 milyar insanın 824 ila 991 milyonu yeterli sağlık hizmetinden, barınmadan veya yakacak ihtiyacından yoksundurlar. Bu yoksul insanların yarısından fazlası beslenme, elektrik ya da eğitim süresinden mahrumdurlar. Aynı zamanda yoksul insanların beşte ikisinden daha fazlası şiddetli yoksulluk yaşamaktadırlar. Bu veriler ışığında yoksulluğun tek değil çok boyutlu yaşandığını ve birçok insanın yaşamını doğrudan etkilediğini ve aynı zamanda yeterli tedbirlerin alınmadığı takdirde nesilden nesile aktarılabilceği görülmektedir. Yoksulluk içerisinde yaşayan dezavantajlı gruplardan birisini de kadınlar oluşturmaktadır. Kadın yoksulluğunu toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ataerkil kültür, küreselleşme, neoliberal politikalar, enformel işgücü piyasaları gibi çok çeşitli faktörler etkilemektedir. Bu faktörler, kadınların işgücü piyasalarına çıkmalarında engel oluşturmaktadırlar. Bu tez çalışması, enformel sektörde çalışan kadın yoksulluğuna odaklanmaktadır. Bu tez çalışmasının amacı, Ünye ve Giresun gibi Anadolu'nun küçük kasaba kentlerinde yaşayan ve enformel sektörde çalışan kadınların yoksulluk deneyimlerinin ve yoksullukla baş etme stratejilerini anlayabilmektir. Araştırma hem özel alan hem de kamusal alanda kadınların yaşadıkları yoksulluğu tek boyutlu değil çok boyutlu şekilde ele almaktır. Bu nedenle kadınların yaşadıkları yoksulluk eğitim durumlarından, evlilik yaşına, ataerkil (erkek egemen) kültürel algılara, ne şekilde evlendiklerine, dayanışma ağlarına, enformel piyasalara, yapılan göçlere, neoliberal politikalara dek uzanacak birçok tema seçilerek gereken analizler ve derinlemesine görüşmeler yapılarak anlaşılmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Ordu'nun Ünye ilçesinden ve Giresun ilinden elli iki (52) kadınla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler literatür bilgisiyle harmanlanmaya çalışılmıştır. Kadınların tecrübelerine dayanarak yoksulluğun yalnızca ekonomik nedenlerden kaynaklanmadığı, buna neden olan birçok faktörün olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Enformel Sektörde Çalışan Kadın Yoksulluğu, Yoksulluğun Kadınlaşması, Ataerkil (erkek egemen) Kültür

ABSTRACT

DEPARTMENT OF ECONOMICS

POVERTY OF WOMEN WORKING INFORMAL SECTOR: EXAMPLES FROM ORDU AND GİRESUN PROVINCES

FATMA ÖZTÜRK

Poverty is a problem for many countries around the world. Globalization, neoliberal policies, flexible labor markets are some of the factors that reinforce this problem. Poverty is a phenomenon that affects human life and reduces the standard of living. According to the United Nations Global Multidimensional Poverty Index 2023, between 824 and 991 million of the 1.1 billion people in 110 countries lack adequate health care, housing or fuel. More than half of these poor people lack nutrition, electricity or education of years. At the same time, more than two-fifths of poor people live in severe poverty. In the light of these data, it is seen that poverty is not single but multidimensional and directly affects the lives of many people and at the same time, if adequate measures are not taken, it can be transmitted from generation to generation. Women constitute one of the disadvantaged groups living in poverty. Women's poverty is affected by a wide range of factors such as gender inequality, patriarchal culture, globalization, neoliberal policies and informal labor markets. These factors create obstacles for women to enter the labor market. This thesis focuses on the poverty of women working in the informal sector. The aim of this thesis is to understand the poverty experiences and coping strategies of women living in small towns of Anatolia such as Ünye and Giresun and working in the informal sector. The research aims to address the poverty experienced by women in both the private and public spheres in a multidimensional rather than a unidimensional way. For this reason, the poverty experienced by women has been tried to be understood and interpreted by selecting many themes ranging from their educational status, age of marriage, patriarchal (male-dominated) cultural perceptions, how they got married, solidarity networks, informal markets, migration, neoliberal policies by conducting necessary analyzed and in-depth interviews. In this context, in-depth interviews were conducted with fifty-two (52) women from Ünye district of Ordu and Giresun province. These interviews were tried to be blended with the literature. Based on experiences of the women, it was seen that poverty is not only caused by economic reasons, but that there are many factors that cause it.

Key Words: Poverty, Poverty of Women Working In the Informal Sector, Feminization of Poverty, Patriarchal (male-dominated) Culture

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın konusu, saha çalışmalarının yönlendirilmesi, sonuçların değerlendirilmesi ve yazımı aşamasında yapmış olduğu büyük katkılarından dolayı tez danışmanım Doç. Dr. Fatma Özlem TEZCEK'e, araştırma ve yazım süresince yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Seval MUTLU ÇAMOĞLU'na her konuda öneri ve eleştirileriyle yardımlarını gördüğüm hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Bu araştırma boyunca maddi ve manevi desteklerinden dolayı aileme sonsuz teşekkür ederim.

FATMA ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ KABUL SAYFASI	ii
ETİK BEYANI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
1. GİRİŞ.....	1
2. BÖLÜM YOKSULLUK KAVRAMI VE YOKSULLUĞUN KISA TARİHÇESİ	4
2.1. Yoksulluk Sorunu	4
2.2. Uluslararası Kuruluşların Yoksulluk Üzerine Getirdiği Tanımlar	5
2.2.1. Birleşmiş Milletler	5
2.2.2. Dünya Bankası (World Bank).....	8
2.2.3. IMF (International Monetary Fund)	9
2.2.4. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)	11
2.2.5. OECD (İktisadi İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı)	12
2.2.6. Avrupa Birliği (European Union)	13
2.3. Çeşitli Yoksulluk Tanımlamaları	14
2.3.1. Mutlak Yoksulluk	14
2.3.2. Göreli Yoksulluk.....	14

2.3.3. Objektif Yoksulluk.....	15
2.3.4. Subjektif Yoksulluk	15
2.3.5. Gelir Yoksulluğu.....	16
2.3.6. İnsani Yoksulluk.....	16
2.3.7. Kırsal Yoksulluk.....	17
2.3.8. Kentsel Yoksulluk.....	17
2.3.9. Geçici Yoksulluk	18
2.3.10. Kronik Yoksulluk.....	18
2.3.11. Çalışan Yoksullar.....	19
2.4. Avrupa’da Yoksulluk: Kapitalizm’ de İnsanın Metalaşması	20
2.4.1. İşçileşme ve Yoksulluk	23
2.4.2. Yoksulluk Yasaları.....	27
2.4.3. Küreselleşme ve Tüketici Olgu.....	28
2.4.4. Küreselleşme, Üretim Süreçleri ve Kadın İşgücü	30
2.5. Türkiye’de Yoksulluk Olgu.....	32
2.6. Dünya’da ve Türkiye’de 1980 Sonrası Neoliberal Politikalar Bağlamında İşsizlik ve Yoksulluk.....	35
2.6.1. Neoliberalizm Nedir?	35
2.6.2. Neoliberal Politikaların Yükselişi	36
2.6.3. Neoliberal Uyum Politikalarının Yapısı	37
2.6.4. Neoliberal Uyum Politikalarının Yansımaları.....	37
2.6.5. Dünya’da Kadın Yoksulluğu	40
2.6.6. Türkiye’de Kadın Yoksulluğu	45
2.7. Ataerkil İlişkiler Sarmalında Kadının Yeri.....	49
2.7.1. Temel Kavramlar	49
2.7.1.1. Biyolojik Cinsiyet.....	49
2.7.1.2. Toplumsal Cinsiyet.....	49

2.7.1.3. Ataerkil Kùltür	49
2.8. Kadın Yoksulluğunun Sebepleri.....	50
2.8.1. Özel Alanda Eşitsiz İş Bölümü ve Kadın Emeği	50
2.8.2. Kadınların Kamusal Alandaki İkincil Konumları	51
2.8.3. Kadınların Kaynaklara ve Kamusal Hizmetlere Eşitsiz Erişimi.....	52
2.9. Kadınların Yoksullukla Başa Çıkma Stratejileri.....	53
2.10. Kırsal Alanda Tarım ve Kadın Yoksulluğu	54
2.10.1. Feodalizmden Kapitalizme Tarımsal Faaliyetlerin Gelişimi.....	54
2.10.2. Küçük Tarım İşletmeleri ve Aile İçi Kadın Emeği Sömürüsü	55
3. BÖLÜM ALAN ÇALIŞMASI	59
3.1. Araştırmanın Amacı ve Konusu	59
3.2. Araştırmanın Yöntem ve Tekniği	59
3.3. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme	61
3.4. Araştırmanın Bulguları.....	61
3.4.1. Kadınların Sosyo-demografik Özellikleri.....	61
3.4.1.1. Kadınların Eğitim Durumları	61
3.4.1.2. Kadınların Çalışma Deneyimleri	62
3.4.1.3. Kadınların Evlenme Deneyimleri.....	64
3.4.1.4. Kadınların Görünmeyen Emeği.....	66
3.4.2. Ailenin Temel Yoksulluk Nedeni	68
3.4.3. Yoksulluktan Çıkış Stratejisi Olarak Göç ve Tersine Göç.....	70
3.4.4. Kadınların Yoksullukla Başa Çıkma Stratejileri	72
3.4.4.1. Pazarcılık	72
3.4.4.2. Akrabalık İlişkileri.....	74
3.4.4.3. Geçim Ekonomisi.....	76
3.4.4.4. Gönülsüz Tüketicilik	78
3.4.4.5. Devlet Desteği.....	79

4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	81
KAYNAKÇA	94
EKLER	111
ÖZGEÇMİŞ.....	119

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1. Kadınların Eğitim Durumu.....	61
Şekil 2. Kadınların Çalışma Yaşı	63
Şekil 3. Kadınların Evlilik Şekilleri	65
Şekil 4. Kadınların Evlenme Yaşları	65
Şekil 5. Eşlerin Hangi İşte Çalıştığı.....	68
Şekil 6. Eşin Sigorta Durumu	69
Şekil 7. Tek İşte Çalışan Kadınlar.....	72
Şekil 8. İki İşte Çalışan Kadınlar	73
Şekil 9. Akrabalar ile Mekânsal Yakınlık.....	75
Şekil 10. Akrabalar ile Maddi İlişkiler	75
Şekil 11. Kadınların Ürettiği Ürünler	77
Şekil 12. Kadınların Gider Kalemleri.....	78

EKLER

Sayfa

EK 1. Soru Formu	111
EK 2. Görüşme Yapılan Kadınlarla İlgili Bilgiler	116

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BM: Birleşmiş Milletler

DİSK: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

DP: Demokrat Parti

GDS: Gelir Değerlendirme Sorusu

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

IMF: Uluslararası Para Fonu

IPU: Parlamentolar Arası Birlik

MGS: Minimum Gelir Sorusu

OECD: Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü

PRGS: Yoksulluğu Azaltıcı ve Ekonomik Büyümeyi Destekleyici Programlar

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜSİAD: Türkiye İş İnsanları Derneği

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNIFEM: Birleşmiş Milletler Kadınlar Kalkınma Fonu

1. GİRİŞ

Yoksulluk tarih boyunca var olan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapitalizm öncesi ve sonrasında yaşanan yoksulluk şekli farklılık göstermektedir. Kapitalizm öncesinde yaşanan yoksullukta insanların belli bir parça toprakları bulunmaktaydı. O toprakları işleyerek ailelerinin ve kendilerinin geçimlerini sağlamaya çalışmaktaydılar. Yoksulluk daha çok maddi yaşamın belirsizliklerine (ani mevsim değişimleri, savaş, ailevi sorunlar vb.) dayalıydı ve insanlar yoksul olmalarına rağmen hayatlarını idame ettirebilme gücüne sahiptiler. Ancak kapitalizmin ortaya çıkışıyla birlikte insanların toprakları ellerinden alınarak mülksüzleşme süreci başlamıştır. Sanayi Devrimi süresince kapitalist ekonomik sistem aradığı insan kaynağını bu şekilde köylerden kentlere doğru harekete geçirmiştir. Kapitalizm, “özgür emeği” yani hayatta kalabilmek için emeğini satmak durumunda kalan mülksüz bireyi sözleşme ilişkisi çerçevesinde mevcut sisteme bağlı kılan ekonomik/toplumsal bir düzendir. Bu ekonomik/toplumsal düzenin varlığını sürdürebilmesi için işgücü piyasaları üzerindeki uygulamaların dinamik bir şekilde yeniden düzenlenmesi ve dönemsel olarak yeni ekonomik rejimlerin oluşumuna ihtiyaç vardır. Güncel olarak bu ekonomik rejim, 1980’lerde ortaya çıkan neoliberal politikalarla temsil edilmektedir. Neoliberal politikalarla yeniden biçimlendirilen işgücü piyasalarında insanların çalışma şekilleri ve aldıkları ücretler şirketlerin işgücü maliyetlerini minimize edici yönde değişim göstermiştir. Bu değişim aynı zamanda geçici işlerin ve kitlesel işsizliğin oluşumuna da zemin hazırlamaktadır. Neoliberal politikalar bağlamında küresel kapitalizmin kendini yeni birikim/bireysel maddi zenginleşme koşullarına uyarlaması, mevcut düzenin sürdürülmesini sağlayan en önemli unsurlardan birisidir. Neoliberal politikalar işgücü piyasalarında esneklik, sosyal devletin varlığını yitirmesi, ücretlerde ayrımcılık, gelir dağılımının bozulması vb. süreçlere yol açmıştır.

Yoksulluk birçok bireyi doğrudan ve olumsuz etkilemektedir. Bu bireylerin başında kadınlar gelmektedir. Kadınlara toplumun yüklemiş olduğu görevler (temizlik, yemek yapma, çocuk ve yaşlı bakımı vb.) kadınları özel alana hapsedmiş olup, kamusal alana çıkamamalarına yol açmaktadır. Bu nedenle kamusal alanda ağırlıklı olarak erkekler yer almaktadır. Çünkü toplum tarafından erkekler, evin idamesinden sorumlu tutulmaktadırlar. Kadın yoksulluğuna yakından bakıldığında sadece özel alandaki iş

yükümlülükleri tek başına etki etmemektedir. Eğitim, erken yaşta evlilik, cinsiyetçi iş bölümü, sosyal dışlanma gibi faktörlerde kadın yoksulluğuna sebep olan nedenler arasında yer almaktadırlar.

Günümüzde işgücü piyasalarının enformelleşmesi ve esnek çalışma koşulları ile yoksulluk giderek artış eğilimi göstermektedir. Özellikle kadınlar enformel sektörlerde emek-yoğun işlerde istihdam edilmektedir. Kadınlar her ne kadar emek-yoğun işlerde çalışmış olsalar da yoksulluktan kurtulamamaktadırlar. Çünkü enformel işlerde iş güvencesizliği ve düşük ücretler mevcuttur. Özellikle eğitim düzeyi düşük kadınlar kendilerinin ve ailelerinin geçimine katkı sağlayabilmek adına bu sektöre yönelmektedirler. Ancak çalışmak sadece ev ortamından çıkıp haftanın belli günü iş yerine gidip günün belli saatlerinde çalışmaktan ibaret değildir. Bu tez çalışması evli ve enformel sektörde çalışan kadınları temel almaktadır. Ancak çalışan kadın sadece ücretli işte çalışan bir birey anlamına gelmemektedir. Çalışan kadınlar hem ağırlıklı olarak ev hanımı olup ev ve ev çevresinin düzenini sağlamakta hem de ev dışındaki enformel sektörde ücretli olarak çalışmaktadırlar. Bu çalışmanın hedefi, Anadolu’da enformel sektörde ücret karşılığı ve evde/ev çevresinde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların içinde bulundukları yoksulluğu nasıl algıladıklarını ve yoksullukla baş etmek için hangi yöntemleri kullandıklarını, yine kadınların söylemleri üzerinden anlayabilmektir.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, konuya dair bilgilendirme yapılmıştır. İkinci bölümde, yoksulluk kavramı üzerinde durulmuş ve uluslararası kuruluşların yoksulluk tanımları ve yoksulluğu ortadan kaldırmak için ne gibi tedbirler aldıkları ve aynı zamanda çeşitli yoksulluk tanımlamaları yapılarak yoksulluğun tek çeşit olmadığı üzerinde durulmaktadır. Daha sonrasında, yoksulluğun tarihçesine bakılarak üretim ilişkileri üzerinde durulmuştur. Toplumsal/sınıfsal/kültürel eşitsizlikleri yaratan artı-ürün/değer kavramının nasıl ortaya çıktığı ve insan emeğinin meta haline gelme süreci irdelenerek kapitalizmin temel işleyiş mantığı anlatılmaya çalışılmıştır. Küreselleşmenin üretimde rekabeti arttırarak birçok ülkede sanayisizleşmeye bağlı yedek işgücü ordusunu nasıl oluşturduğunu ve kadınların ucuz işgücü olarak çalıştırılmalarına değinilmiştir. Daha sonra Türkiye’de yoksulluk olgusuna bakılarak, Cumhuriyet döneminden 1980’lere kadar nasıl bir süreç yaşandığından bahsedilmiştir. Neoliberal politikalar bağlamında Dünya’da ve Türkiye’de yoksulluğun günümüzde ne

gibi boyutlara ulaştığı üzerinde durulmuştur. Daha sonra ataerkil kültürün ne olduğu, kadın ve erkeğin toplum içerisinde konumlanış şekilleri ve buna bağlı olarak kadınların uğradığı toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin boyutları ve bunun yoksulluğa nasıl etki ettiği irdelenmiştir. Devamında kadınların yoksullukla başa çıkma stratejilere değinilmiştir. Daha sonra kırsal alandaki tarımsal yapılar ve küçük işletmelerin kapitalist çiftlikler karşısında nasıl ayakta kaldıkları üzerinde durulmuştur. Tarımsal yapıda kadının yeri ve öneminden bahsedilmekle birlikte “tarımda kadınlaşma” kavramına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, araştırmanın amacı ve konusu üzerinde durulmuştur. Daha sonra araştırmanın yöntem ve tekniğine vurgu yapılmıştır. Bunun devamında araştırmanın evren ve örnekleme değinilmiştir. Enformel sektörde çalışan kadın yoksulluğunun günümüzde ne boyutta olduğu ve buna neden olan faktörlerden hareketle tez çalışmasında, kadınların mahallelerinde, ev ortamında ve pazar yerlerinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yönteminin benimsendiği bu tez çalışmasında, görüşmeler derinlemesine görüşme yöntemiyle yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Enformel sektörde çalışan kadın yoksulların anlatılarından hareketle, temalar oluşturularak analizler yapılmıştır.

2. BÖLÜM YOKSULLUK KAVRAMI VE YOKSULLUĞUN KISA TARİHÇESİ

2.1. Yoksulluk Sorunu

Yoksulluğun tanımının ve ölçümünün yapılması, 19. yy. sonlarında Büyük Britanya'daki araştırmalara kadar uzanmaktadır. Bu araştırmalar gelir/tüketim giderlerine dayanan mutlak yoksulluk seviyesi yaklaşımına odaklanmıştır (Şenses, 2001, s. 62). Bu yaklaşım biçiminde, yoksulluk şu şekillerde tanımlanmaktadır: “bireylerin ihtiyaç duydukları yeterli kaynağı elde edememesi” ya da başka bir ifadeyle “mutlak surette belli bir refah seviyesine ulaşamaması” ya da “yaşamı idame ettirebilmek için ihtiyaç duyulan mal sepetlerine ulaşacak gelirden yoksun olma durumudur.” Tanımlar içerisinde bulunan “ihtiyaç”, “refah” ve “kaynak” terimlerinin belli bir karşılığının net bir şekilde olmayışı, yoksullukla ilgili çalışmaları zorlaştırmaktadır (Kaya, 2009, s. 12).

Literatürde pek çok yoksulluk tanımı bulunmaktadır. O'Boyle (1999)'e göre yoksulluk, bireylerin fiziksel ihtiyaçlarını giderememe sıkıntısıdır. Yoksulluk çeken aileler ve bireylerin gereksinim içerisinde oldukları mal ve hizmetleri ve bu mal ve hizmetleri karşılayacak gelirden yoksun kalması durumudur.

Yoksulluk, eşitsizliklerin olduğu bir toplumda bazı insanları sosyal çevreden uzaklaştıran ve insanları yaşadıkları yoksunluklar nedeniyle temel ihtiyaç olarak görülen unsurlardan oluşan standartların altına iten bir durumdur (United Nations, 2017, s. 10).

Yoksulluk, bireylerin yaşadıkları ülkedeki kaynakların kabul edilebilir asgari yaşam geçiminden kendilerini dışlayacak kadar küçük kalmasıdır. Kaynaklar ise; mallar, nakit gelir ve kamu ve özel kaynaklardan sağlanan hizmetlerden oluşmaktadır (Townsend, 1987, s. 37).

UNDP'ye (United Nations Development Programme) göre yoksulluk, maddi refah için gerekli olanın eksikliğinden daha fazlası anlamına gelmektedir. Yoksulluk aynı zamanda insani gelişme için en temel fırsatların ve seçimlerin reddedilmesi anlamına da gelmektedir. İnsani gelişme; uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir yaşam sürmek ve iyi bir yaşam standardı, özgürlük, haysiyet, özgüven ve başkalarına saygı duymaktır. Politika

yapıcılar için seçeneklerin ve fırsatların yoksulluğu, gelir yoksulluğundan daha önemlidir. Çünkü seçenek ve fırsatların yoksulluğu, yoksulluğun çıkış noktasına odaklanmakta ve doğrudan tüm bireylerin fırsatlarını arttırmak için güçlü stratejilere ve eylemlere yol açmaktadır (UNDP, 1997, s. 5).

Amartya Sen yoksulluğu, gelir azlığından ziyade; kapasite (kabiliyet) yetersizliği olarak tanımlamaktadır. Geliri, insan onuruna yakışan hayat yaşama kabiliyetini etkileyen pek çok değişkenden sadece biri olarak görmektedir. Sen, gelirin insanların yapabilirliğini ve yaşam kalitesini arttırmasına, özgürlüklerini elde etmesine yardımcı olabileceğini ancak gelirin yaşam standartlarına uygun bir hale dönüştürülmesinde sıkıntılar olduğunu vurgulamaktadır. Gelirin hayat standardına dönüştürülmesinde 4 önemli etkenin etkili olduğunu belirtmektedir; (Sen, 2007).

- a) **Kişisel Çeşitlilikler ve Yetenek Engelleri:** İnsanların farklı fiziksel özelliklere sahip olması ve bu farklılıkların engellilik, hastalık, yaş ve cinsiyetle ilişkili olup, kişilerin ihtiyaçlarının farklılaşmasına yol açmaktadır.
- b) **Çevre ve Yoksulluk:** Gelirin yeterliliği çevre koşullarına bağlıdır. Sıcaklık aralıkları, yağış ve su baskınları gibi iklim koşulları etki etmektedir.
- c) **Sosyal Koşullar ve Kişisel Yetenekler:** Kişisel kaynakların işlevselliğe dönüştürülmesi sosyal koşullara bağlıdır. Örneğin; halk sağlığı hizmetleri, halk eğitim düzenlemeleri, suç ve şiddet yaygınlığı vb.
- d) **İlişkisel Perspektiflerdeki Farklılıklar:** Bir toplumdaki yerleşik davranış kalıpları, gelir ihtiyacını önemli ölçüde değiştirmektedir. Kültürel özellikler ve zengin kültürel çeşitlilikler göze çarpmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği üzere yoksulluğun sadece gelir yoksunluğundan ibaret olmadığı, gelir yoksunluğunun da ötesinde bir kavram olduğu üzerinde durulmuştur. Bu sebepten dolayı yoksulluğa uluslararası kuruluşların hangi açıdan ele aldığına bakmakta fayda vardır.

2.2. Uluslararası Kuruluşların Yoksulluk Üzerine Getirdiği Tanımlar

2.2.1. Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler, 1945 yılında kurulan bir uluslararası kuruluştur. 193 üye devletten oluşmaktadır. Birleşmiş Milletler'in kuruluşu ve misyonu kuruluş tüzüğünde yer alan

amaçlar ve ilkeler tarafından yönlendirilir. Birleşmiş Milletler tüzüğünde yer alan yetkiler eşsiz uluslararası niteliğinden dolayı 21. yy.'da insanların karşı karşıya olduğu konularda harekete geçebilmektedir. Harekete geçtiği konular şunlardır; barış ve güvenlik, iklim değişikliği, sürdürülebilir kalkınma, insan hakları, terörizm, insani ve sağlıkla ilgili acil durumlar, cinsiyet eşitliği, yönetim, gıda üretimidir (UN Nations, 2021a).

Birleşmiş Milletler, özellikle şu konular üzerinde durmaktadır: (UN Nations, 2021b)

Uluslararası Barış ve Güvenliği Sağlamak: Birleşmiş Milletler, II. Dünya Savaşı'nın yıkımının ardından 1945'te tek bir merkezi misyon ortaya çıkarmıştır. Uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesidir. Birleşmiş Milletler herhangi bir çatışma olduğu takdirde ise, barışın devam etmesine ve gelişmesine izin verecek koşulları oluşturmaktadır.

İnsan Haklarını Korumak: "İnsan Hakları" ifadesi, Birleşmiş Milletlerin kuruluş tüzüğünde özellikle üzerinde durduğu insan haklarının geliştirilmesi ve korunması amacıyla örgütün temel amacı ve yol gösterici ilkesi haline gelmiştir.

İnsani Yardım Sağlamak: Birleşmiş Milletler ekonomik, sosyal, kültürel veya insani nitelikteki uluslararası sorunların çözümünde uluslararası iş birliği sağlamaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınmayı Desteklemek: İnsanların refahını iyileştirmek BM'in odaklandığı konulardan biri haline gelmiştir. Sürdürülebilir kalkınma -ekonomik refahı ve fırsatları, daha fazla sosyal refahı ve çevrenin korunmasını teşvik eden kalkınmanın- insanların yaşamını iyileştirmek için başvurulabilecek en iyi yoldur.

Birleşmiş Milletlere göre yoksulluk, gelir eksikliğinden daha fazlasıdır. Hizmetlere ve sosyal koruma tedbirlerine erişebilme, görüş ve tercihlerini ifade edebilme, müzakere edebilme gücü, sosyal statü, insana yakışır iş ve fırsatlar gibi bir dizi farklı sosyo-ekonomik boyutu vardır. Yoksulluk aynı zamanda, birçok insan hakları ve çalışma hakları ihlalinin de temel sebebidir. Örneğin; çocuk işçiliği, zorla çalıştırma ve insan kaçakçılığının her biri yoksullukla derinden bağlantılıdır (UNGB, 2021).

Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde resmi olmayan ancak BM'ye bağlı kendi liderlik ve bütçe vasıflarına sahip birçok program, fon ve uzman kuruluşu bulunmaktadır. Programlar ve fonların birçoğu gönüllü katkılarla finanse edilmektedir. Yoksulluk ve cinsiyet eşitliği üzerine çalışmalar yürüten UNDP, BM'in fonlar ve programlar kuruluşu altında yer almaktadır.

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Ajansı (UNDP), 170 ülke ve bölgede çalışarak yoksulluğun ortadan kaldırılmasına, eşitsizliklerin azaltılmasına ve ülkelerin ilerlemesinin sürdürülebilmesi için direnç oluşturmaya yardımcı olmaktadır. BM'in kalkınma ajansı olan UNDP, ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olma konusunda kritik rol oynamaktadır (UNDP, 2021).

UNDP'nin 2019 yılında yayınladığı İnsani Gelişim Raporu'nda yoksullukla ilgili dikkat çekici birtakım maddeler bulunmaktadır. Raporda kısaca şu konular dikkat çekmektedir; (UNDP, 2019).

- a) Birçok insan insani gelişimde en temel aşamaların üzerine çıkarken, yine de çok büyük bir eşitsizlik var olmaya devam etmektedir.
- b) 20. yy.'da eşitsizliklerin birçoğu azalmış iken, günümüzde insani gelişimde yeni nesil eşitsizliklerle karşılaşmaktadır. Örneğin; iklim krizi ve kapsamlı teknolojik değişiklikler.
- c) İnsani gelişimdeki eşitsizlikler, hayat boyu birikmekte ve sıklıkla derin ve dengesiz güç ilişkilerine yol açmaktadır.
- d) İnsani gelişimdeki eşitsizlikleri değerlendirmek için parametrelerin değişmesi gerekmektedir. Yeni neslin karşılaştığı eşitsizlikleri ölçmek için yeni nesil ölçümlere ihtiyaç duyulmaktadır.
- e) 21. yy.'da insani gelişimde eşitsizliklerin giderilmesi mümkündür.

Rapor aynı zamanda cinsiyet eşitsizliğine dair birtakım bulgular ortaya koymuştur;

Bazı insan grupları birçok yönden sistematik olarak dezavantajlıdır. Bu gruplar etnik köken, dil, cinsiyet veya kast olarak tanımlanabilir. Bu tür grupların birçok örneği vardır, ancak şüphesiz dünya çapındaki en büyük grubu kadınlar oluşturmaktadır. Her yerde cinsiyet eşitsizliğinin farklı biçimleri vardır. Cinsiyet eşitsizliği, insanlığın önündeki en büyük engeldir ve dünyanın yarısını etkilemektedir.

Cinsiyet eşitsizliği karmaşık bir olgudur ve yerden yere, konudan konuya göre farklılık gösterebilmektedir. Kadına yönelik şiddete ışık tutan birçok farkındalık hareketleri mevcuttur. Dünyanın birçok ülkesinde kız çocukları, ilkokul kaydı gibi temel hakları farkındalık hareketleri sayesinde yakalayabilmektedir.

Kadın ve erkek arasında kurulan hiyerarşik toplumsal güç ve ayrıcalıklar sebebiyle eşitsizlikler evde, işyerinde ve siyasette hala varlığını sürdürmektedir. Evde kadınlar,

erkeklere oranla üç kat daha fazla ücretsiz bakım işi yapmaktadırlar. Kadın ve erkek arasındaki politik güç anlamındaki eşitsizlik %90'a varmaktadır.

UN Women ve UNDP verilerine göre, COVID-19 kadın ve erkek arasındaki yoksulluk açığını genişletmiştir. Pandemi, 47 milyon kadını ve kız çocuğunu yoksulluk sınırının (günde 1,90 dolar ve daha altında yaşayanlar) altına itmiştir. Aşırı yoksulluk azalma eğilimindeyken, pandemi ile birlikte tüm kazanımlar tersine dönmüştür. Kadınlar için yoksulluk oranının 2019 ile 2021 arasında %2,7'ye düşmesi beklenmekte idi ancak tahminler pandemi ile %9,1'lik bir artışa işaret etmektedir. Pandemi genel olarak küresel yoksulluğu olumsuz etkilemiştir. Kadınlar, özellikle üreme çağındaki kadınlar orantısız bir şekilde bu süreçten etkilenmiştir. 2021 yılına kadar, 25-34 yaş arasında aşırı yoksulluk yaşayan 100 erkeğe karşılık 118 kadının bulunacağı öngörülmektedir. Ancak bu farkın 2030 yılına kadar, 100 erkeğe karşılık 121 kadına çıkacağı tahmin edilmektedir. Pandemiden dolayı kadınlar, işten çıkarmalara ve geçim kaynaklarının kaybına karşı daha savunmasız hale gelmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) göre, Haziran 2020 itibariyle dünya genelinde ev işçilerinin %72'si COVID-19 nedeniyle işini kaybetmiştir (UN Women, 2021).

2.2.2. Dünya Bankası (World Bank)

Dünya Bankası, "Yoksulluk" adı altında yayımlamış olduğu 1990 Dünya Kalkınma Raporu'nda, yoksulluğu "en acil sorun" olarak ifade etmiştir. Dünya ekonomisinin hızla büyümesine ve olumlu gelişmeler kaydedilmesine rağmen, Latin Amerika ve Alt Sahra Afrika'sı ülkelerinde aynı gelişmelerin gözlemlenmediği belirtilmiştir. Bu raporda ilk defa uluslararası yoksulluk ölçütüne sınırlamalar getirilmiştir. Yıllık kişi başı 370dolar ve günlük 1 dolar sınır olarak kabul edilip, kullanılmıştır (Arabacı, 2019, s. 125).

Dünya Bankası 2016 ve 2018 yıllarında yayınladığı Yoksulluk ve Refah Raporlarında, küresel yoksulluğun azaltılmasında 1998'den bu yana istikrarlı bir şekilde önemli kazanımlar elde edildiğine ancak son yıllarda elde edilen kazanımların giderek yavaşladığına vurgu yapmaktadır. Bu yavaşlamanın sebebini, 2020 yılında yayınladığı raporunda nedenleriyle birlikte belirtmiştir. Dünya Bankası 2020 yılında yayınlamış olduğu Yoksulluk ve Paylaşılan Refah Raporu'nda, büyüme oranlarında ve küresel yoksulluğun azaltılması hususunda tersine dönüş olduğunu bildirmektedir. COVID-19 pandemisinin bu tersine dönüşte etkili olduğunu vurgulamaktadır. Banka raporda,

küresel ekonomik büyümenin 2020 yılında %5,2'ye düşeceğini öngörmektedir ve bu düşüşün son 80 yıldaki en büyük düşüş olduğunu da belirtmektedir.

Banka, 2020 yılında yayınladığı Yoksulluk ve Paylaşılan Refah Raporu'nda yoksulluğun sebebi olarak 3 noktaya dikkat çekmiştir;

- a) **Pandemi:** Covid-19'un yoksulluğu azaltma eğilimlerini hızla tersine çevirdiği ve bununla ilişkili olarak küresel ekonomik durgunluk meydana getirdiği belirtilmektedir.
- b) **Silahlı Çatışma:** Son yıllarda istikrarlı bir şekilde artış gösterdiği üzerinde durulmaktadır.
- c) **İklim Değişikliği:** İklim değişikliği riskinin artmasının, potansiyel yoksulluğa etki edeceğine vurgu yapmaktadır.

Rapordaki yoksulluk verileri dikkat çekmektedir. COVID-19'un 2020 yılı boyunca 100 milyon insanı aşırı yoksulluğa iteceği vurgulanmaktadır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yaşanan silahlı çatışmalar sonucu, 2015 ve 2018 yılları arasında aşırı yoksulluğun %3,8'den %7,2'ye çıktığını belirtmiştir. Aynı zamanda iklim değişikliği nedeniyle, 2030 yılına kadar 132 milyon insanın yoksulluğa düşebileceğinin de altı çizilmektedir. Dünya Bankası bu raporda aynı zamanda yoksulların profilini de belirlemiştir. Ağırlıklı olarak yoksulların kırsal kesimde, genç ve eğitim almamış kişiler olduğu vurgulanmaktadır. Her 5 kişiden 4'ünün, kırsal kesimde uluslararası yoksulluk sınırı altında yaşadığı belirtilmiştir. 2018 yılında, dünya nüfusunun %48'inin kırsal kesimde yoksulluk yaşadığı tespit edilmiştir.

Raporda, kadınların dünyanın birçok yerinde küresel bağlamda yoksulluğu en yüksek düzeyde temsil ettiği vurgulanmıştır. Avrupa, Orta Asya, Latin Amerika, Karayipler ve diğer yüksek gelirli ekonomilerde kadın yoksulluğu oranı düşük iken; Doğu Asya, Pasifik, Güney Asya ve Sahra Altı Afrika'da ise, yüksek oranda kadın yoksulluğunun yaşandığı belirtilmiştir (World Bank, 2020, s. 1-9-15-21).

2.2.3. IMF (International Monetary Fund)

IMF, dünya çapında yoksulluğu azaltıcı ve ekonomik büyümeyi destekleyici programlar hazırlamaktadır. Bu programın genel ismi PRGS (Poverty Reduction Growth Supported Programs), kısacası Yoksulluğu Azaltıcı ve Ekonomik Büyümeyi Destekleyici Programlar olarak bilinmektedir. Bu programın temel özelliği, yoksul ülkelerin IMF'in

dışsal desteğini içselleştirmesi ve ulusal otoritelerin programı sahiplenmesidir. IMF'in belirlemiş olduğu bu programda, amaçladığı bazı kriterler bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir;

- a) Program, özel sektörün yatırım yapmasına ve istihdam yaratmasına uygun bir çevrenin geliştirilmesini hedeflemektedir.
- b) Özel sektörün gelişmesi aracılığıyla oluşacak bir ekonomik büyümenin, yoksulluğu azaltıcı bir etki doğuracağı fikri hakimdir (IMF, 2021a).

IMF'in hazırlamış olduğu programların yoksulluğa ne derecede etki ettiği tartışılmaktadır. Çünkü IMF sadece fon sağladığı ülkelere, kamu harcamaları konusunda yol göstermektedir. Bu harcamaların kaynak dağılımına ne şekilde etki ettiğine dair bir fikir ortaya koymamaktadır. Bu sebeple IMF, Dünya Bankası'yla bu konuları yürütmek için beraber çalışmaktadır. IMF'in ülkelere sunmuş olduğu yapısal reformlar, Dünya Bankası'nın desteğiyle sürdürülmektedir.

IMF aldığı eleştiriler doğrultusunda yoksul ülkeleri, büyüme yanlısı bütçeler geliştirme konusunda yönlendirmeye başlamıştır. IMF'in vereceği tavsiyeler ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Fakat ülkelerin uygulamasını istediği birtakım somut programlar bulunmaktadır. Somut programlar şu şekilde sıralanmaktadır;

- a) Hükümet harcamalarının sosyal sektörlere, temel altyapıya veya yoksullara doğrudan ve/veya dolaylı yollardan fayda sağlayacak başka faaliyetlere aktarılması,
- b) Ekonomik büyüme ve yoksulluğu azaltacak kilit sektörlerin, harcama etkinliğinin geliştirilmesi,
- c) Verimliliği ve eşitliği sağlayacak vergi reformunun hayata geçirilmesi ve yoksulluğu azaltıcı daha fazla kaynağın yaratılması amaçlanmaktadır (IMF,2021b).

IMF, ülkeler içinde sağlanacak gerçek bir toplumsal cinsiyet eşitliğinin ekonomik büyüme sağlayacağını ve kalkınmada istenilen hedeflere ulaşılacağını vurgulamaktadır. IMF, toplumsal cinsiyet eşitliğinin gelir eşitsizliğini azaltacağını ifade etmektedir. Aynı zamanda, ekonomik çeşitliliğin artmasına da yardımcı olabileceği üzerinde durmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda G7 ülkeleri, Kanada'nın öncülüğünde 2017 yılında Taormina Liderler Zirvesi'nde toplanmışlardır. Toplanma amaçları, toplumsal

cinsiyet eşitsizliği açığının kapatılması ve buna paralel olarak, sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi hedefidir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ekonomik istikrarı ve büyümeyi desteklediğine dair artan bir kabulle, IMF bu alanda yapmış olduğu çalışmaları büyütmeğe başlamıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğine dair IMF'in yürütmüş olduğu çalışmalar şu konular üzerine odaklanmaktadır;

- a) Hızla değişen teknolojik değişim ortamında hem işgücü piyasasında hem de kız ve erkek çocukları için daha eşit fırsatlar sağlamak amacıyla, kadınların güçlendirilmesinin ekonomik faydalarına ilişkin anlayışın derinleştirilmesi,
- b) Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) uygulamış olduğu cinsiyet eşitliğine dair çalışmaların üye ülkelere entegre edilmesi,
- c) Cinsiyete dayalı bütçelemede, çalışma atölyeleri ve eğitim kurslarının sağlanması,
- d) Diğer uluslararası kuruluşlarla (BM, World Bank) kadınların güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik iş birliğinin genişletilmesi amaçlanmaktadır(IMF, 2018).

2.2.4. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 1919 yılında Versay Anlaşması dahilinde kurulmuştur. ILO, 1946 yılında Birleşmiş Milletler bünyesindeki ilk uzmanlaşmış yapıdır. ILO'nun kökenleri incelendiğinde, 19. yüzyıldaki Sanayi Devrimi'nin sonuçlarının işçi sınıfı üzerindeki etkileri ön plana çıkmaktadır. O dönemde yaşanan sosyal adaletsizlikler belirgin bir biçimde göze çarpmıştır. Bu sebeple Avrupa'daki sendikaların güçlendirilmesi çağrısında bulunulmuştur. Robert Owen ve Daniel Le Grand gibi sosyalist reformcular, ILO'nun önderleri olarak bilinmektedirler. ILO'nun temelleri, serbest piyasa ekonomisinin, işgücü piyasalarını niteliksiz hale getirmesiyle ve işverenlerin maliyetleri azaltmak için işçileri sömürmeye başlamasıyla birlikte atılmıştır. Bu kapsamda, 1919 yılında Uluslararası Çalışma Konferansı'nın ilkinde, birinci ILO sözleşmesi dahilinde, endüstride günde 8, haftada ise 48 saatlik çalışma süreleri belirlenmiştir (Sengenberger, 2014, s. 9-13).

ILO'nun 1976 yılında hazırladığı raporda yoksulluk çok net bir şekilde tanımlanmıştır. ILO'ya göre yoksulluk; toplumdaki kişiler için var olan asgari hayat standartlarıdır.

Hayat standartları toplumlar arasında farklılık göstermekte olup, standartların gıda, giyim, eğitim, sağlık olduğu vurgulanmıştır (Durgun vd., 2010, s. 35).

ILO'nun 4 stratejik hedefi bulunmaktadır;

- a) Çalışma haklarının yayılması ve hayata geçirilmesi,
- b) Kadınların ve erkeklerin insan onuruna yakışır bir işte çalışması ve kendilerine layık bir ücret alabilmeleri için gerekli fırsatların oluşturulması,
- c) Bütün toplum için sosyal koruma etkinliğinin artırılması,
- d) Sosyal diyalogun güçlendirilmesi (Viilup & Przetacznik, 2016, s. 1).

2.2.5. OECD (İktisadi İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı)

Avrupa İktisadi İş birliği Örgütü (OECD), 1948 yılında savaş sebebiyle yıkılmış bir kıtanın yeniden inşası için ABD tarafından Marshall Planı'nı yürütmek amacıyla kurulmuştur. OECD'nin kurulması ile münferit devletlerin ekonomilerinin birbirleriyle uyumlu hale gelebilmesi için Avrupa'nın eksenini değiştirecek yeni bir döneme imza atılmıştır. Dünya çapında 36 üye ülkesi bulunur. Bu üye ülkeler, sorunları saptamak, tartışmak ve analiz etmek için bir araya gelirler. Ayrıca ülkeler sorunlara sundukları çözüm önerileri için sık sık birbirlerine başvururlar (OECD, 2022).

OECD'nin ilgilendiği konulardan biri de gelir adaletsizliği ve yoksulluktur.

OECD'nin 30 gelişmiş ülkeyi incelediği “Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk” raporunda şu konulara atıf yapılmıştır; (OECD, 2008).

- a) Gelir eşitsizliğini azaltmak için başvuru vergilendirmenin geçici bir çözüm olduğunun altı çizilmiştir.
- b) Eşitsizliği azaltmanın tek yolu olarak, sermaye ve ücretlerdeki farkın giderek azaltılması gerektiği belirtilmiştir.
- c) İnsanların ailelerinin geçimlerini sağlayabilmesi ve yoksulluktan kurtulabilmesi için iş temin edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.
- d) Gelişmiş ülkelerin işsizlik, engellilik durumu, erken yaşta emeklilik yoluna gitmeyi tercih etmek yerine bireylere iş imkanları tanıma, bireyleri işte tutabilme ve daha iyi iş imkanları tanıma konusunda tedbirler almaları gerektiği konusu üzerinde durmuştur.

2.2.6. Avrupa Birliği (European Union)

Avrupa Birliği, 1984'ten beri yoksul kişileri ve aileleri elde ettikleri sosyal, kültürel ve maddi kaynakları AB'ne ye devletlerce kabul görmüş asgari hayat standartlarına adapte olmaya yetmeyecek düzeydeki kişiler olarak tanımlamaktadır. Tanımda belirtilen sosyal, kültürel ve maddi kaynakların; maddi gelir, çeşitli mal ve hizmetler, eğitim ve sağlık gibi faktörlerden oluştuğu vurgulanmaktadır (Durgun vd., 2010, s. 35).

AB, ye devletlerine sunduğu Avrupa İstihdam Stratejisi (EES) ile birçok istihdam strateji hedefi oluşturmaktadır. Ana amacı, AB genelinde daha fazla ve daha iyi iş fırsatlarının oluşturulmasıdır (European Comission, 2020).

2022 yılı itibariyle, AB nüfusunun %21.6'sı ya da yaklaşık 96.3 milyon kişi yoksulluk riski altındadır. 2022 yılında yoksulluk veya sosyal dışlanma riski AB genelinde kadınlar, genç yetişkinler, düşük eğitim seviyesine sahip kişiler ve özellikle işsizler için yüksek bir orana sahiptir. Yoksulluk içerisinde olmak, yiyecek ve giyecek ihtiyaını karşılamak için yeterli gelire sahip olmamak demektir. Kötü barınma koşulları ve hatta evsizliğe kadar uzanan olumsuz birtakım sorunlara yol açmaktadır. Yoksulluk aynı zamanda, sosyal dışlanmaya yol açmakta ve bu sebeple insanlar belli yaşam tarzını seçmeye zorlanmaktadır. Avrupa Birliği, 2010 yılını ye devletler vasıtasıyla birleşerek "Avrupa Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma ile Mücadele Yılı" ilan etmiştir. Temel hedefler, vatandaşları bu konular konusunda bilinçlendirmek ve AB ile ye Devletlerin yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele konusunda siyasi bir bütünlük oluşturmasını sağlamaktadır (European Comission, 2022).

Yoksulluğa uluslararası kuruluşların ne şekilde ele aldığı ve bu soruna nasıl yaklaştıkları üzerinde durulmuştur. Yoksulluğun tek bir tanımı yoktur. Bu nedenle yoksulluğu kavrayabilmek adına farklı yoksulluk türleri üzerinde durulmuştur.

2.3. Çeşitli Yoksulluk Tanımlamaları

2.3.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, en bilinen yoksulluk tanımıdır. Bireylerin hayatlarını idame ettirebileceği asgari gıda seviyesini, yani açlık sınırını belirtmektedir. Bir diğer tanımla ise, beslenme hariç barınma, eğitim ve sağlık hizmetlerinin giderilip giderilmemesi durumudur (Topgöl, 2013, s. 279).

Dünya Bankası'nın istatistiklerine göre, günümüzde dünyada yaşayan 2,8 milyar yoksulun tahminen 1,1 milyarlık kesimi (başka istatistiklerde 1,3 milyar) mutlak yoksulluk içerisinde yaşamaktadır. Banka'nın belirlediği kriterlerdeki günlük 1 ve 1,5 doların altında bir gelirle geçinen bireyler, mutlak yoksul olarak tanımlanmaktadır. Mutlak yoksulluk sınırı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde 1,25 dolar olarak belirlenmiştir (Yusufoğlu vd., 2012, s. 83-84).

Mutlak yoksulluk, varoluşun en ucundaki yaşam şeklidir. Mutlak yoksullar, günümüz toplumunun en kötü koşullarında hayatta kalma mücadelesi veren yoksun insanları oluşturmaktadır. Mutlak yoksulluk; yetersiz beslenme, eğitimsizlik, hastalık, kötü çevre koşulları, yüksek bebek ölümleri ve düşük yaşam beklentisi ile karakterize edilen ve insan ahlakının herhangi bir makul tanımının altında kalacak bir yaşam koşulu olarak tanımlanmaktadır (Singer, 1993, s. 219).

TÜİK'e göre mutlak yoksulluk, kişinin ve hane halkının hayatını idame ettirebilmesi için asgari refah seviyesini yakalayamama durumudur. Mutlak yoksulluğun ortaya çıkabilmesi için kişilerin hayatlarını devam ettirebilmelerinde ihtiyaç duyulan asgari tüketim gereksinimlerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Mutlak yoksulluk oranı, minimum refah seviyesini yakalayamayan kişilerin, toplam nüfusa oranlamasıyla bulunmaktadır (Ensari, 2010, s. 9).

2.3.2. Göreli Yoksulluk

Görelî yoksulluğun bir diğer adı "nispi yoksulluk" tur. İhtiyaçların farklılığına, zamana ve mekâna göre farklılık gösteren bir yoksulluk tanımıdır. Bu yoksulluk türü günlük gereksinimlerin giderilmesinden ziyade, bireyin sosyal bir canlı olarak, değişiklik gösteren ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun kalması durumudur. Görelî yoksulluk, insanın toplumsal bir varlık olarak ön plana çıkmasından bahsetmektedir. Görelî

yoksulluk tanımı, ortaya çıkan eşitsizlikleri ifade etme konusunda önemli katkılar sunmuştur. Mutlak yoksulluk tanımı gereği, toplum içerisinde yoksul olmayabilir. Ancak görelî yoksulluk tanımına göre, toplum içerisinde daima yoksul insanlar bulunmaktadır (Ören vd., 2012, s. 316).

Görelî yoksulluk tanımı, yalnızca mevcut kaynaklara ulaşamama veya hayatı devam ettirememeye sorunu değildir. Görelî yoksulluk, kişilerin veya hane bireylerinin toplumda kabul gören minimum hayat standartlarına sahip olup olmamasıyla ilişkilidir. Görelî yoksulluk bu nedenle, çeşitli grupların gelir düzeylerine odaklanmaktan daha çok gelir ve refahın farklılıkları üzerinde durur. Kısacası görelî yoksulluk, yoksullaşan birey veya hane halkıyla mevcut toplumda yer alan ortalama gelir düzeyine sahip hane halkı ve bireyler arasındaki gelir kaynaklarına ulaşabilme fırsatı arasındaki farktır (Aktan vd., 2002).

Görelî yoksulluk, küçük düşürücüdür. Çünkü görece yoksul insanlar, kendilerini ikinci sınıf vatandaş olarak görürler ve bu da onların özsaygılarının sarsılmasına yol açar (Müller vd., 2011, s. 168).

TÜİK'in tanımı itibarıyla görelî yoksulluk, kişilerin toplumsal açıdan ortalama refah seviyesinin altında kalması durumudur. Bu sebeple toplumun genel düzeyinin altında gelir elde etmiş kişiler veya hane halkları görelî yoksul olarak tanımlanmaktadır (Ensari, 2010, s. 9).

2.3.3. Objektif Yoksulluk

Bu yoksulluk yaklaşımı, hane halkının veya bireylerin fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayamayan gelir, tüketim harcamaları ile tanımlanan yoksulluk sınırı altında kalan birey veya hane halkını objektif yoksul olarak tanımlar (Başaran vd., 2013, s. 245).

Objektif yoksulluk (refah yaklaşımı) yoksulluğa sebep olan şeyin ne olduğu ve bireyleri bu durumdan kurtarmak için hangi adımların atılması gerektiği konusunda öncesinde belli olan değerlendirmeleri kapsar (Dinçoflaz, 2009, s. 18-19).

2.3.4. Subjektif Yoksulluk

Subjektif yoksulluk, yoksulluğun tanımlanmasında bireylerin tercihleri üzerinde durur. Bireylerin sahip olduğu toplam faydanın ölçülmesinde çekilen zorluklar sebebiyle,

iktisatçılar çoğunlukla objektif yaklaşımı tercih ederler. Yoksulluk ölçülürken, başvuru bütünü yöntemler objektif yaklaşımı ele almıştır. Bireyler, tüketecikleri gıdalar konusunda değişik zevklere sahiptirler. Bazı bireyler hayatlarını devam ettirecek gıda alternatifleri seçerken, bazıları fizyolojik ihtiyaçları daha az ön plana çıkaran gıda sepeti seçebilmektedir. Bu yüzden, yoksulluğun tanımlanmasını bireylere ve hane halkına bırakan subjektif yaklaşım, yoksulluk ölçümlerinde karışıklıklara sebep olabilmektedir (Aktan vd., 2002).

Subjektif yoksulluk içerisinde, bireylerin gelir düzeylerini hesaplamaya çalışan iki ayrı yaklaşım mevcuttur. Birincisi, MGS olarak nitelendirilmektedir. Bu yaklaşım, bireyin gelir seviyesinin refah değerlendirmesini tanımlamaktadır. Diğer yaklaşım ise, bireylerin farklı gelir seviyelerini “süper, iyi, fazlasıyla yeterli, yeterli, zar zor yeterli, yetersiz, çok yetersiz, kötü, çok kötü” olarak sınıflandıran GDS yöntemidir (Goedhart vd., 1977, s. 507).

2.3.5. Gelir Yoksulluğu

Bireylerin gelir elde etme süreci; emek arzı, ücret seviyesi, eğitim, edinilmiş yetenek ve aynı zamanda kamu hizmetlerine verdikleri tepkileri kapsamaktadır. Tüm bu davranışlara bakıldığında, belirli bir hanedeki belli bir bireyin yoksul olma ihtimali; hane içerisindeki gelir paylaşımından, karar verme süreçlerinden ve yoksulluk sınırından etkilenmektedir. Gelir yoksulluğunun ampirik araştırmaları, bu davranışların genelini içermemektedir (Jantti vd., 1999, s. 2).

Gelir yoksulluğu, asgari yaşam düzeyinin karşılanabilmesi için bireylerin ve hane halklarının gereken düzeyde gelirden yoksun olmaları durumudur. Son zamanlarda, yoksulluk tanımlamasında gelir/tüketim yaklaşımı yetersiz kalmaktadır. Bu durumda, asgari yaşam seviyesini belirlemek için gelir/tüketim yaklaşımının yanı sıra, kamusal kaynaklara erişim, kamusal mal ve hizmetlere erişim gibi ölçütlerinde göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Aktan vd., 2002).

2.3.6. İnsani Yoksulluk

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), “İnsani Yoksulluk” tanımını ilk kez 1997’de İnsani Gelişme Raporu’nda ön plana atmıştır. İnsani yoksulluk, gelir

yoksulluğuyla ilişkili ancak farklılıklar mevcuttur. Gelir yoksulluğu hesaplamaları, mutlak düzeydeki gelir seviyesi üstünde durmaktadır (Taş vd., 2012, s. 4).

Temel yeteneklerdeki yoksunluk; sağlık, yaşam süresi, konut, bilgi, katılım, kişisel güvenlik ve çevre gibi faktörleri kapsamaktadır. Bu farklı yoksunluk türleri birbirleri ile etkileşime geçtiklerinde, insani seçimleri sert bir biçimde engellemektedirler (UNDP, 1997, s. 25).

UNDP, insani gelişmenin bir ülkedeki milli gelir artışı veya azalışından daha fazlası olduğunu belirtmiştir. İnsanların potansiyellerini geliştirebilecekleri, gereksinimleri ve ilgileri ile uyum içerisinde olan verimli ve üretken hayatlarını devam ettirebilecekleri bir çevre oluşturmakla ilişkilendirmiştir. İnsani gelişme için en temel kabiliyetler; uzun ve sağlıklı bir hayat yaşamak, beceri sahibi olmak, insan hayatına yaraşır bir hayat için gereksinim duyulan kaynaklara erişebilmek ve toplum ile özdeşleşmektir (UNDP, 2001, s. 9).

2.3.7. Kırsal Yoksulluk

“Kırsal alan”, ilişkilerin yüz yüze olduğu, genellikle, tarım ve hayvancılık uğraşlarının gerçekleştiği, iş bölümünün ve uzmanlaşmanın yetersiz kaldığı ve dolayısıyla bireylerin iş bulmakta ve kendini idame ettirmekte zorlandığı ve bu gerekçeyle göç veren bölgelerdir (Kartal vd., 2014, s. 141).

Kırsal alandaki yoksullar, çoğunlukla, tarıma (mahsul ve hayvancılık üretimi), balıkçılığa, ormancılığa ve kırsaldaki küçük ölçekli sanayi ve hizmet sektörlerine bağlıdırlar. Genelde, toprağı ve niteliğı olmayan çalışanlar, kırsal alandaki yoksulların en yoksuludur. Bu kişilerin sayıları, nüfusun artmasıyla ve yersizleşme/mülksüzleşme süreciyle hızla artmıştır. Bu çalışanlar, tarım sektöründeki mevsimlik işgücü talebine ve aynı zamanda enformel açıdan çiftlik dışı faaliyetlere bağlıdırlar (Khan, 2000, s. 7).

2.3.8. Kentsel Yoksulluk

Kent; kültürel ve sosyo-ekonomik özellikleri, yönetim yapısı ve nüfus açısından kırsal bölgelerden ayrılan; genelde tarımsal faaliyetlerin olmadığı hem tarımsal hem de tarım dışı süreçlerin yaşandığı; teknoloji seviyesine bağlı olarak belli düzeye ulaşmış; uzmanlaşma ve iş bölümünün son derece yaygın olduğu yerleşim yerleridir. Kentleşme dar anlamıyla, kent sayısı ve kentlerde ikamet eden nüfusun artışı üzerinde duran bir

kavramdır. Kentleşme, sadece nüfus artışından ibaret değildir. Kentleşme olgusu, toplumun sosyal ve ekonomik yapısını da göz önüne almaktadır. Geniş anlamda kentleşme, sanayileşme sürecine ve ekonomik değişimlere bağlı kent sayısının artış gösterdiği ve bu nedenle kentlerin artmasına yol açan; toplumda büyük ölçüde uzmanlaşma ve iş bölümünü ön plana çıkaran bir nüfus birikim sürecidir (Dündar Zeybekoğlu, 2011, s. 117).

Ekonomik ve coğrafik sebeplerden ötürü, 1980 ve 1990'lı yıllardaki yoksulluk giderek kent alanlarında yoğunlaşmıştır. Üçüncü Dünya Ülkeleri'ndeki ekonomik krizler ve yapısal uyum programları; artan gıda fiyatları, azalan reel ücretler, işgücü piyasasındaki fazlalık, temel hizmet ve altyapı çalışmalarında azalan devlet harcaması kent yoksulları üzerinde orantısız bir etkiye sahip olmuştur. Artan kentleşmenin sonucunda, önümüzdeki 20 yıl içerisinde dünya nüfusu içerisinde kasaba ve şehirlerde yaşayanların oranının, kırsal alanlarda yaşayanların oranını ilk defa geçmesi beklenmektedir (Wratten, 1995, s. 11).

2.3.9. Geçici Yoksulluk

Geçici ya da kısa dönemli yoksulluk, bireylerin hayat düzeylerinde ve refah seviyelerinde belli bir süre içerisinde ortaya çıkan dalgalanmalardır. Ekonomik krizler, doğal felaketler (deprem, sel vb.), artan enflasyonist baskı ve çevresel şoklar gibi etkenlerden meydana gelen geçici yoksulluk, kriz süreçlerinde daha da kırılganlaşmaktadır (İncedal, 2013, s. 26-27).

2.3.10. Kronik Yoksulluk

Kronik yoksulluk, uzun dönem süresince veya hayatlarının tüm zamanlarını yoksullukla geçiren kişilerin yoksulluğudur (Hulme vd., 2003, s. 4). Kronik yoksulluk; maddi yoksulluk, aşırı kapasite yoksunluğu ve savunmasızlık ile karakterize olmuş bir kavramdır (CPRC, 2006). Kronik yoksulluğun belirgin özelliği, uzun dönemli olmasıdır. Bu bireyler yaşamlarının büyük bir kısmında yoksulluk yaşamış ve bu durumu sonraki kuşaklara aktaran kişilerdir (Hulme vd., 2003, s. 6).

2.3.11. Çalışan Yoksullar

İşgücü piyasasında yer alan, diğer bir deyişle, ekonomik anlamda aktif olan yoksullar, çalışan yoksullar ve işsiz yoksullar olarak ikiye ayrılmaktadırlar. İşsiz olma durumu, çoğu zaman yoksulluk anlamına gelmektedir. Lakin bir işte çalışmak, yoksulluktan kurtulma anlamı taşımamaktadır (Kapar, 2005, s. 52-53). Çalışan yoksullar kavramı, 1970'lerin başında Amerika'da maddi yoksulluk içerisinde kalan çalışan bireylerin problemini vurgulamak için kullanılmıştır. 'Çalışan yoksullar' kavramı son zamanlarda Avrupa'da daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Amerika'daki düşük nitelikli istihdamı vurgulamak ve Avrupa'daki yüksek işsizlik seviyelerini ifade etmek için kullanılmıştır. Çalışan yoksullara yoksul işçiler ve çalışan yoksul bireyler olmak üzere 2 şekilde yaklaşılabilir. İlkinde, düşük ücret ve bireysel nitelikler açısından çalışan bireyin durumuna odaklanılır. İkincisinde ise, yoksulluk ve sosyal dışlanma birleşmekte ve yoksulluk çoklu boyutlara ve özellikle hane boyutuna uzanmaktadır (Pena-Casas vd., 2004, s. 1-3).

Çalışan yoksulluğun resmi tanımı yapan ilk ülke ABD'dir. Bu kavram, resmi kayıtların tutulduğu daire olan, İşgücü İstatistikleri Dairesi tarafından ilan edilmiştir. Çalışan yoksullar üzerinde, ABD'de 1960 yılından beri çalışmalar sürdürülmektedir (Pena-Casas vd., 2004, s. 6). Daire, çalışan yoksulluk kavramını iki boyutta ele almaktadır: 1) belli bir yılda aile fertlerinin işte harcadıkları vakit 2) yoksulluk anlamında ifade edilecek bir gelir seviyesi. Bu yöntemle göre çalışan yoksul: "en azından yılın yarısını ister istihdamda olsun ister iş aramakla olsun işgücü piyasasında harcayan, fakat halen yoksul bir ailede yaşayan kişidir". İşgücü İstatistikleri Dairesi, 2000 yılından itibaren bu tanımı, "en azından yılın 27 haftasını işgücünde geçiren (çalışarak veya iş arayarak) fakat halen kişisel veya aile gelirleri federal yoksulluk oranı altında olan kişiler" olarak değiştirmiştir (Seçer, 2007, s. 142). Yoksulluk tanımına, bireylerin toplumun belli bir refah seviyesinin altında kalması durumu olarak bakıldığında, kişinin bir işte çalışıyor olmasının yoksulluğu azalttığı düşünülmektedir. Günümüz dünyasında yaşanan değişim ve yapısal dönüşümler, bir işte çalışıyor olmanın yoksulluktan kurtulmak anlamına gelmediğini göstermektedir. Çalışanları yoksullaştıran bir sebep olarak, düşük ücret düzeyi gösterilmektedir. Bir kişinin düşük ücretli bir işte çalışması, o kişinin çalışan yoksul olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü kişinin tek başına elde ettiği gelir üzerinden çalışan yoksulluğu hesaplanmamaktadır. Çalışan yoksulluğu, hane halkındaki

bireylerle birlikte ele alınmaktadır. Çalışan bir bireyin yaşadığı hanenin toplam geliri ile hane içinde yaşayan bireylerin sayısı dikkate alınmaktadır. Çalışan yoksulluğu; düşük eğitim düzeyi, düşük ücretler, ayrımcılık, işgücü piyasalarındaki esnek çalışma koşulları gibi etkenlerde yaşanan değişimlerin bir yansımasıdır (İslamoğlu vd., 2017, s. 465).

Yoksulluğun her ne kadar farklı tanımlamaları olsa da günümüz dünyasında yaşanan şekli değişmemektedir. Yoksulluğun ortaya çıkışını anlayabilmek için hangi tarihsel süreçlerden geçtiği üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

2.4. Avrupa’da Yoksulluk: Kapitalizm’ de İnsanın Metalaşması

Sanayi Devrimi’nin sebeplerini ve sonuçlarını irdelemeden önce, tarihsel olarak insan topluluklarının bir araya geldiği toplum yapısı (mülkiyet, toprak, sınıfsal ilişkiler) incelenerek karşılaştırmalar yapılacaktır. Yoksulluğu anlayabilmek için insanların tarihsel süreçte diğer insanlarla ve doğayla kurduğu ilişkilerinin anlaşılması gerekmektedir. Yoksulluk tarih boyunca var olmuştur. Ancak yoksulluğun ortaya çıkma sebepleri ve sonuçları farklılaşmıştır. Bu bağlamda, öncelikle tarih öncesinde ortaya çıkan göçebe ilkel, yerleşik ilkel ve kölecî toplum yapıları incelenecektir. Böylece dönemler arası benzerlikler ve farklılıklar yoksulluk bağlamında karşılaştırılacaktır.

Tarihsel süreçte insan-insan ve insan-doğa ilişkileri dikkate alındığında karşımıza ilk olarak avcı-göçebe ilk (s)el toplumlar çıkmaktadır. Bu toplumlardaki insanlar, doğanın nimetlerinden faydalanmaktaydılar. Bu nimetler; meyveler, bitkiler ve ağaç kökleri idi. İnsanlar bunlar sayesinde karınlarını doyuruyorlardı. Toprak ve emek-gücü(insan) gibi herhangi bir üretken değer mülk edinilmiyordu. İnsanlar doğa ile kurdukları ilişki değiştiğinde yani karınlarını doyuramadıkları zaman, başka yerlere göç ediyorlardı.

Toprağa yerleşik ilkel toplum yapısına bakıldığında ise, insanlar sadece tüketici olarak doğaya bağımlı değillerdi. Doğadaki taşlar ve sopalar vasıtasıyla kendilerini savunabilecekleri aletler (balta, mızrak) yapıyorlardı. Böylece avlanmak daha da kolaylaşıyordu. Toprağı işledikleri için diktikleri ürünler daha uzun süre onlara yetmekteydi ve böylece sık sık göç etmek zorunda kalmamaktaydılar. Toprağın mülkiyeti kolektifti. Topraktan elde edilen ürünler birlikte tüketilmekteydi (Tayanç vd., 1981, s.20-21-22-23).

Toprağa yerleşimle birlikte, ortaya çıkan köleci toplum yapısı da tarıma dayanmaktaydı. Üretimde kullanılan araçların gelişmesiyle, emeğin verimliliği artış göstermişti. Bu toplum yapısında, bireyler iki gruba ayrılmaktaydı; köleler ve özgür bireyler. Üretim araçları ihtiyaçların daha fazlasını karşıladığı için artık ürün elde edilmekteydi. Böylece köleleri bu doğrultuda çalıştırmak, üretim üzerinde hakimiyet kurulması anlamına geliyordu. Bu dönemde köleleri çalıştırmak normal görülüyordu. Kölelerin içinde bulunduğu koşullardan sıyrılmaları için bir araya gelip mücadele etmeleri, direniş göstermeleri beklenmemekteydi. Artı-ürün, toplumu üretim araçlarını elde edenler ve elde etmeyenler olarak ikiye bölüyordu (Koçak, 2010, s.7; Tayanç vd., 1981, s.29).

Feodal dönemin ilk örgütlenmesi, Avrupa'da V yy.'dan XVII yy'a kadar sürmüştür (Zubritski, 1979, s.146). Feodalizm, kendine has toplum yapısının yanı sıra, yeni üretim tarzını da meydana getirmiştir (Erez, 2017, s.4).

Feodal toplum yapısında üç grup karşımıza çıkmaktadır: dua edenler (kilise), savaşanlar (askerler) ve çalışanlardır. Çalışan bireyler, kilisenin ve askerin ihtiyaçlarını karşılamak durumundaydılar. Üretim yapısı, toprağa dayanmaktaydı. İnsanlar, gıda ve giyecek ihtiyacını üretim yaparak karşılamaktaydılar (Huberman, 2019, s.11-12; Hunt vd., 2019, s.34).

Bu dönemde, üretim ilişkileri değişime uğramıştır. Büyük toprak sahipleri, küçük işletmeler karşısında toplumsal ve ekonomik güç ve iktidar elde etmiştir. Artı-üründen, toprakta üretim yapan bağımlı üreticiler daha az pay almaktaydılar ve bu durum verimlilik düşüşüne yol açmıştır. Bu yüzden toprağın büyük bir kısmını elinde bulunduran lordlar, bağımlı üretici konumundaki köylüleri üretim etkinlikleri açısından kontrol altında tutma gereği duymuşlardır. Artı-ürünü fazlaştırmak için bölüşüm ilişkileri dedeğişmiştir. Köleliğin yerini serflik almıştır (Tayanç vd., 1981, s.56). Serfliğin kölelikten farkı, topraktan ve ailesinden kopamayışıdır (Hunt vd., 2019, s.35).

Serflerin toprak sahipliği bulunmamaktaydı fakat lordun toprağında çalışabilmekteydiler (Koçak, 2010, s.7). Serfler toprağı işlemenin karşılığı olarak, lordun arazisinde ekin veya hasat vaktinde haftanın 3-4 günü angarya işler yapmaktaydılar. Örneğin; lordun tüm işlerini yapmak, bina onarımına yardımcı olmak, lordun her işinde onun yanında olmak ve lordun mallarını pazar yerine götürüp onun adına satmak serflerin göreviydi (Küçükkalay, 2016, s.173). Lord bu sayede serfin onun adına yapmış olduğu işlerle yaşamını sürdürmekteydi (Hunt vd., 2019, s.35).

Feodal dönemdeki en büyük güç, toprağa sahip olmaktan geçmektedir. Bu sebeple sürekli savaş olgusu yaşanmıştır (Huberman, 2019, s.20).

Topraktan elde edilen mahsullere büyük ölçüde kilise hakimdi. Lordlara ait toprak, aynı zamanda kiliseye de aitti. Bu sebeple kilise, Avrupa'daki en büyük toprak sahipliğini elinde bulundurarak feodal dönemdeki sınıfsal yapının en üst mertebesinde yer almıştır (Erez, 2017, s.7).

Kilise, Hristiyan alemine hakim olmuş bir örgütlenmeydi. Çok kutsal ve güçlüydü. Bu dönem, dindarlığın hakim olduğu bir dönemdi. İnsanlar ölmeden önce, Tanrı'nın lütfunu alabileceklerine ve kiliseninyoksullara el uzattığına ya da hayırlı işler yaptıklarına inandıkları için toprak hediye ediyorlardı. Kilise bu şekilde neredeyse Avrupa topraklarının büyük bir bölümünün sahibi olmuştur ve baş döndürücü bir şekilde servet elde ederken, manevi değerleri giderek zayıflamaya başlamıştır. Dönemin güçlü sınıfı, kilise ve soylulardı. Soylular askeri açıdan savunma sağlarken, kilise ise manevi açıdan bağışlar yapmaktaydı. Bu hizmetlerin bedeli olarak, çalışanlardan ücret talep etmişlerdir (Huberman, 2019, s.22-23-24).

Feodal dönemde yoksulluk; mevsimsel değişimler, savaş hali, aile reisinin hasta olması gibi ekonomi-dışı sebepler sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak Sanayi Devrimi ile birlikte yoksulluk, piyasalar ve ekonomik dönüşümlere bağlı iktisadi sebeplere dayanarak gerçekleşmeye başlamıştır. Günümüzde yoksulluk, sosyal ve ekonomik bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır (Buğra, 2008, s.24-25).

Kapitalizmin tarihsel açıdan gerçekleşmesi için üretim araçlarının belli ellerde toplanması ve hayatını idame ettirebilmek için sadece emek gücünü satabilecek mülk sahibi olmayan bir sınıfın var olması gerekiyordu. Bu koşulların hepsi gerçekleşmiştir. Toprağından koparılan, üretim araçlarına erişemeyen bir sınıf oluşurken, aynı zamanda üretim araçlarını elinde bulunduran azınlıktaki kapitalistlerden ve arazi sahiplerinden oluşan bir sınıf da doğmuştur (Tayanç vd., 1981, s.78).

İnsanoğlu yüzyıllar öncesinde, zihinsel ve bedensel emeğini sadece hayatta kalmak için kullanmıştır. Ancak kapitalizm, insan emeğini piyasada alınıp satılabilen bir meta haline getirmiştir. Kapitalizm ya da neoklasik iktisatta ifade edilen şekliyle piyasa ekonomisi, insanın emeğini de kapsayacak şekilde dünyada var olan değerlerin bütünsel olarak metalaşmasını sağlayan bir iktisadi sistemdir.

Piyasa ekonomisi, yalnızca arz eden ve talep eden ekonomik birimlerden tarafından denetlenen ve kontrol altına alınabilen bir sistem olmakla birlikte, aynı zamanda arz-talep eşitliğinin idealize edildiği bir sistemdir. Kendi kurallarına göre işleyen piyasa ekonomisinde; ürünlerin piyasada satılıp, karşılığında gelir (hasılat) elde edilmesi söz konusudur. Piyasa için çeşitli üretim faktörleri (işgücü, makine, toprak, sermaye vb.) gereklidir. Özellikle de emek faktörü büyük bir önem arz etmektedir. Ancak önemli olan durum şudur: emek ve toprak, makine ve para gibi kontrol edilebilip, bölünüp parçalanabilir gerçek üretim faktörleri değildir. Emek ve toprağın piyasa için üretimde kullanılması şirketler açısından kontrol edilemeyen süreçler, riskler ve belirsizlikler içermektedir. Bu nedenle emek ve toprak, doğal ve toplumsal haliyle gerçek bir meta değildir. Emek, hayatın içerisinde bulunan, çok yönlü karmaşık ve kimi zaman kontrol edilemeyen insani bir faaliyettir. Emegin zamansal ve mekansal olarak parçalara bölünerek satılması, saklanması veya işlem görmesi kontrol edilemeyen sonuçlar yaratabilir. Emegin tamamen metalaşması, hayal ürünüdür (Polanyi, 2005, s.114-115-119-120).

Feodal dönemden önce üretim araçlarından birisi olan toprağın kolektif bir şekilde kullanıldığı ve insanların topraktan elde ettiği ürünleri tükettiği görülürken, feodal dönem ile toprak büyük bir güç simgesi haline gelmiştir. Feodal dönem ile üretim araçları büyük ölçüde değişime uğramıştır ancak yaşanan yoksulluk gelire değil daha çok çevresel faktörlere bağlı bir şekilde meydana gelmiştir. Feodal dönem sonrasında üretim araçlarında yaşanan değişim, işçi sınıfının oluşmasına ve emegin piyasada alınıp satılabilen bir meta haline gelmesine zemin hazırlamıştır.

2.4.1. İşçileşme ve Yoksulluk

Peki işçi sınıfı nasıl oluşmuştur ya da insanın emeği nasıl meta haline gelmiştir?

Öncelikle, Batı Avrupa’da tarımda teknik gelişmelerle birlikte nüfus hızlı bir şekilde artmıştır. Nüfus artışını Çitleme Hareketi takip etmiştir. Toprak sahibi soylu sınıfın, nakde ihtiyacı doğmuştur. Bu sebeple, elindeki toprakları İngiltere’deki tekstil fabrikalarının yün ihtiyacını karşılamak amacıyla koyun beslemek için çitle çevirmiştir. Çitleme Hareketi ve nüfus artışı; mülksüz, üretim araçlarından mahrum kalmış ve yaşamak için sadece işgücünü satabilecek olan bir işçi sınıfının oluşmasına yol açmıştır. Çitleme Hareketi, sanayileşmenin gereksinim duyduğu işgücünü köyden şehire

yönlendirerek, endüstrileşme hareketini başlatmıştır (Huberman, 2019, s.125). Üretim aletlerinden yoksun bırakılan çiftçiler ve esnaflar, serseriliğe ve dilencililiğe başlamışlardır (Hunt vd., 2019, s.46-47).

Sanayi Devrimi, İngiltere’de 18. yy’ın sonu ile 19. yy’ın başında gerçekleşmiştir. Sanayi Devrimi’nde buhar gücünün gelişmesi tekstil, kömür, demir gibi endüstrilerde baş döndürücü bir değişime yol açmıştır (Bilton vd., 2008, s.27). Sanayileşme aynı zamanda, sosyal, politik ve iktisadi gelişimler üzerinde olağanüstü değişimlere sebep olmuştur (Arslan, 2018, s.151). Bu değişimler sadece kentleşme ve sanayi endüstrilerinin baş gösterdiği yerler olarak ortaya çıkmamış, her tarafa yayılmıştır (Koçak, 2010, s.8). Sanayi Devrimi’nde servet edinimi, kitlesel üretime ve bunun satışını sağlayan ticaret politikalarına bağlı kalmıştır (Erdem, 2016, s.19). Sanayi Devrimiyle birlikte, teknolojik gelişimin yayılmasıyla sınai mal üretimini gerçekleştirecek fabrika yatırımları artış göstermiştir. Belli mallarda teknolojik açıdan üstünlük sağlayan işletmeler, rakiplerine karşı üstün gelmeye başlamışlardır. Böylece firmalar, sürekli olarak yeni mallar üretme ve satma çabası içerisine girmişlerdir (Bilgili, 1998, s.35-36).

Kapitalizm, sanayi süreciyle birlikte bireyler üstünde değişimler meydana getirmiştir. Makinelerin gelişimiyle beraber, üretim fabrikalarda gerçekleşmeye başlamıştır. Artık işgücü haftanın belli zamanlarında çalışırken, bu durum sürekli hale gelmiştir. Kapitalizmde işverenler, belli aralıklarla işçilerine ücret vermeye başlamışlardır. Kapitalistlerin tek hayali, kar arayışıdır. Bu sebeple, işçiyi karı sağlayacak biçimde soyutlaşmış işgücüne dönüştürmüştür (Bilton vd., 2008, s.27). Marx’a göre işgücü (emek gücü), eşine az raslanan bir metadır. Emek gücünü ücret dışında daha fazla karşılıksız olarak tüketmek ve kullanmak, artık değer oluşturmak anlamına gelmektedir. İşgücünün oluşması için iki şart gerekmektedir. İlki; bireyin biçimsel olaraközgür olmasıdır. Yani emek gücünü satması için üzerinde hiçbir baskının olmaması şarttır. Bireyin emeğini belli zaman aralığında satması gerekmektedir, çünkü bir seferde satarsa köleden bir farkı kalmamaktadır. İkincisi ise, bireyin hayatta kalmak için emeğini satmayı zorunlu görmesidir (Hunt vd., 2019, s.324-325).

Sanayileşme, iş fırsatlarını, tüketimi, üretimi ve üretime bağlı yatırımları arttırmasına rağmen, ortada bir çelişki vardı. Çelişki şuydu: Servet birikiminden işçi sınıfının pay alamayışıdır. Sanayi Devrimi ile birlikte, çalışma koşulları kötüleşmiş ve işverenler kar

maksimizasyonu sağlamak için işçi ücretlerini çok düşük düzeylerde tutmuşlardır (Küçükkalay, 2016, s.482; Koçak, 2010, s.20). Böylece bireyler sömürülmüş ve işçi sınıfının durumu gittikçe kötüleşmiştir (Koçak, 2010, s.20). Yalnızca toplumdaki %5'lik ve %10'luk kesim, servet ediniminden pay almıştır. Piyasa ekonomisi, ücretleri düzenlemeyi doğru bulmamıştır. Eleştirel politik iktisatçılara göre, Avrupa'daki refah ve zenginlik tamamen işçilerin sömürülmesi ve düşük ücretlerle çalıştırılmaları sayesinde meydana gelmiştir. Çalışanlar kulübelerde kalmışlardır. İşçiler günün 18 saatini çalışarak geçirmişlerdir (Küçükkalay, 2016, s.482-483). Ücretler düşük seviyelerde olduğu için kadınlar ve çocuklarda çalışmak durumunda kalmışlardır. Kadın ve çocuklara çok düşük ücretler ödenmiştir. Bu sebeple de işverenler, en çok kadın ve çocukları çalıştırmayı tercih etmiştir. Erkeklerin yanı sıra kadın ve çocuklarında çalışması, ücretleri düşürmüş ve bu sayede işverenlerin işçi maliyeti de düşük düzeylerde kalmıştır (Tayanç vd., 1981, s.79-80). Çocuklar günde, 14-18 saat aralığında çalışmışlardır. Ustabaşları, çocukların ürettiği mallara göre ücret aldıkları için çocuklar üzerinde çok fazla baskı uygulamışlardır. Çocuklar çalışmaktan o kadar bitkin düşmüşlerdir ki, bazıları makinelerin arasında parmaklarını kaybetmişlerdir. Çocuklar kadar, kadınların çalışma koşulları da oldukça kötüdür. Günde, 14 ile 16 saat arası çalışmışlardır (Hunt vd., 2019, s.116-117).

Kapitalizm, beraberinde Avrupa'da servet ve refah ortamı oluşturmaya karşın, aynı zamanda yoksulluk ve bölüşüm adaletsizliği de meydana getirmiştir (Koçak, 2010, s.20). 18.yy'ın ilk yarısında İngiltere, refah ve servet birikimi yaratmışken, aynı zamanda sefil ve yoksul bir kitle de meydana getirmiştir (Şenses, 2001, s.33). Adam Smith emek-değer teorisinde, yeryüzündeki servetin altın ve gümüşle değil, emek ile satın alındığını belirtmiştir (Hunt vd., 2019, s.92). Smith bir ülkenin refahı artarken yoksulluğun artış göstermesini çelişkili bulurken, bu durumun mevcut iktisadi sistemin hatası olduğunu belirtmektedir (Şenses, 2001, s.33).

Yoksulluk olgusu ile birlikte, çalışma ahlakı gündeme gelmiştir. Yoksullar, toplumsal tarihin her döneminde vardı. Ancak geçmişte ahlaksız ve aylak olarak anılmamışlardı. Düzenli olmayan işlerde çalışmış ve toplumun yardımları ile bir şekilde geçinmişlerdi. Ancak kapitalizmin ortaya çıkması ile birlikte, yoksulların ucuz işgücü olarak çalıştırılmaları gündeme gelmiştir. Çalışmayan veya çalışmaya karşı çıkan bireylere yobaz, ahlak düşkün gibi isimler takılmıştır. Sanayileşmenin hızlanmasıyla, maliyetleri

düşürmek için ucuz işgücü talebini arttıran işverenler, çalışmanın önemini artan şekilde toplum gözünde meşru kılmaya çalışmışlardır. Bu sebeple yoksullar, ucuz işgücü talebinin merkezi haline gelmişlerdir (Açıkgöz, 2012, s.26-27). Bauman’a (1999) göre bu dönemde çalışma ahlakı, özgür iradenin teslim edilmesi anlamına gelmektedir. Çalışmak sefillikten, ahlaksızlıktan, aylaklıktan kurtulmanın bir yolu olarak görülmüştür (Açıkgöz, 2012, s.26). Malthus, yoksulların ahlaki açıdan yobaz olduğunu belirtmiştir. Yoksulluğa düşmüş bireylerin, güçsüz ve ahlak yoksunu oldukları için yoksulluğu çektiklerini ileri sürmüştür (Hunt vd., 2019, s.129-133). Yoksulları ve aylakları çalıştırmak yalnızca ekonomik değil, bununla birlikte ahlaka uygun bir sorumluluktur. Yoksulluğun azaltılmasında, çalışma ahlakının rolü çok büyüktür. Çalışma ahlakı ne kadar düşük ücretlerle çalışılsa da, bunun ahlaki olarak çok değerli olduğunu ileri sürmüştür. Toplumun yoksullara bağış ve yardımlar yapması “emek harcanmamış” bir değer olarak görüldüğünden, bu yardımların “uygunsuz” olduğu dile getirilmeye başlanmıştır. Yardımlar alan yoksulların, sefil ücretler alan ve olumsuz koşullarda çalışan işçilerle aynı seviyeye gelmeleri istenmiştir (Bauman, 1999, s.20-24). Çalışma ahlakının giderek meşrulaştığı zamanlarda, yoksulların çalıştırılacağı kurumlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Burada asıl amaç, yoksul insanlara etiketlenmiş olan ahlaksızlığın çalışma vasıtasıyla giderilmesidir (Buğra, 2008, s.26). Jeremy Bentham, 19. yy’da yoksulları gözetim altında tutmak için ilk Panaptikon’u tasarlamıştır. Panaptikon’da azınlıktaki kişiler, çoğunluktaki kişileri denetlemekte ve gözetim altında tutmaktadır (Demir, 2017, s.59). Mevcut yapının amacı, çeşitli ahlak düşkün yoksul insanları tekdüze ve değişmeyen davranışlar içerisine sokmaktır. Böylelikle gerçek ve gerçek olmayan yoksullar birbirinden ayrılacak ve yardıma muhtaç bireyler tespit edilecektir (Bauman, 1999, s.25-26).

Kapitalizmin ihtiyaç duyduğu emeği kırdan kente göçe zorlamasıyla, sanayileşme ve makineleşme süreci hızlanmıştır. İnsanlar hayatta kalabilmek için emek güçlerini satmak zorunda kalmışlardır. Sanayinin ihtiyaç duyduğu ucuz işgücü bu sayede sağlanmıştır. Bu süreçte sanayide çalışan insanlar zor koşullarda ve düşük ücretlerde çalışmak durumunda kalmışlardır. Çalışmayı seçmeyen yoksullar ise toplumda rahatsızlığa yol açtığı izlenimi verilerek, bu kişilerin şehirlerden uzak tutulmasını sağlayacak yoksulluk yasaları gündeme gelmiştir.

2.4.2. Yoksulluk Yasaları

16. yy'da başlatılan Sadaka Reformu, yoksulluğu şehirlerden uzak tutmayı amaçlamıştır. Sadaka Reformu, siyasilerin yoksulların desteklenmesinde sorumluluklar üstlenmesini istemiştir (Buğra, 2008, s.26-27).

İngiltere'deki sosyal yardımlarının çıkış tarihi, 1601 yılındaki Yoksul Yasaları'dır (Akyüz, 2008, s.59; Güngör vd., 1997, s.2). Yoksul Yasası, yerel düzeyde uygulanmıştır. Kilise mıntikasının çalışabilecek durumdakiler için iş bulmak ve bir yoksul evi sağlamak, bakım ihtiyacı olan çocuklara ıraklık dersleri vermek, yaşlı ve özürlü bireylerin bakımını sağlamak gibi görevleri mevcuttu. Yereldeki kiliselerin kendine has vergi oranları vardı. Ancak çoğu mntıkadaki kilise, yoksullara ev ve çalışacak güçteki bireylere iş sağlayamamıştır. Varlıklı sınıflar, vergi vermekten kaçınmışlardır. Yoksullardan sorumlu kişilerin vurdumduymazlığı ve bakıma muhtaç bireylerden acımasızca elde edilen menfaatler, yasanın işlerliğini güçleştirmiştir (Akyüz, 2008, s.59; Güngör vd., 1997, s.3; Polanyi, 2005, s.138).

Speenhamland Yasası Büyük Britanya'da, 1785'ten 1834'e kadar emek piyasasının oluşmasını önlemiştir (Polanyi, 2005, s.125). Speenhamland tahılın baz alındığı bir destek sistemidir. Belli düzeyde gelirden yoksun olan bireylere yardım yapılmasını ve aynı zamanda geliri olan bireylerin ücretlerine destek olunmasını sağlamıştır. Speenhamland sistemi, yoksul bireylerin kazandıkları ücretler haricinde minimum seviyede bir gelir desteği de vermiştir. Ücretler sistemin belirlediği seviyenin altında kaldığında, aradaki fark yoksul yardımlarıyla kapatılmıştır. Böylece kimse aç kalma korkusuyla yüz yüze gelmemiştir (Güngör vd., 1997, s.4). Polanyi'ye (2005) göre Speenhamland Yasası, toplumu iki farklı kutba bölmüştür. İlki, paternalist anlayıştan kaynaklıdır ve emekçileri piyasanın kötülüklerinden uzak tutmuştur; ikincisi ise, toprağında içinde bulunduğu bütün üretim faktörlerini piyasada örgütlemiştir. Bu durum insanların tek geçim kaynağı olan emek gücünün satılmasını engellemiş ve emek gücünün asıl değerinin bulunmasında zorluk çıkarmıştır. İşveren sınıfı oluşurken, işçiler bir türlü örgütlenememiştir.

Mevcut sistem emekçi sınıfını, gittikçe yoksul ve umutsuz kılmıştır. Yoksulluk yardımı almayı, insan onuruna yakışır düzeydeki ücretlere tercih ettiren bu sistem kırsalda

yaşayan insanları dilenci konumuna kadar düşürmüştür. Speenhamland Yasası, yardımları ücretlere tercih ettirerek işçileri yardım alınan yerlere bağımlı kılmıştır. Ayrıca, emekçilerin örgütlenmemesine neden olmuş, küçük çiftçileri mülksüz hale getirerek işsizler sınıfına dahil etmiştir. Tarımsal üretkenliği düşürmüş ve buna bağlı olarak işsizliğe yol açmıştır (Güngör vd., 1997, s.4-5).

Malthus, yoksullar için yapılan yardımlara asla sıcak bakmamıştır. Onun düşüncesine göre, Yoksulluk Yasaları yoksulların durumunu giderek kötüleştirme eğilimine yol açmaktadır. Kötüleştirme sebeplerinden ilki; Yoksul Yasaları gıda malları arzı sabit kalırken, nüfus artışı sağlamıştır. İkincisi ise, toplumdaki zengin kesimin tüketmesi gereken gıda mallarını yoksullar tükettiği için gıda malları oranının düşmesidir (Hunt vd., 2019, s.130).

Yoksulluk yasası altında yoksullara yapılan yardımlar farklı şekillerde meydana gelmiştir. Ancak yapılan yardımlar kişilerin durumlarını düzeltmenin aksine daha da kötüleştirerek mevcut sisteme muhtaç hale gelmelerine sebep olmuştur. Bu tarihsel süreçte bir yandan, bir işçi sınıfı ya da çalışan yoksullar kitlesi yaratılırken diğer yandan, kapitalizmde şirketlerin devamlılığı için piyasalara arz edilen ürünleri satın alacak bir tüketici kesiminin oluşturulması temel bir zorunluluk olmuştur.

2.4.3. Küreselleşme ve Tüketicilik Olgusu

Kapitalizm, üretici devrimine benzer bir şekilde, tüketici devrimi de ortaya çıkarmıştır (Bilton vd., 2008, s.29). Kapitalizmin altmış yıllık dönemi, tüketici devrimini meydana getirmiştir (Erdem, 2017, s. 250). Kapitalizmle birlikte boş vakit kavramı da ortaya çıkmıştır. Trenle yolculuk yapma fırsatına erişilince, işçi sınıfı da zenginler gibi seyahat etmeye başlamışlardır. Tatil yapmak yasalaşınca ve işverenler yıllık tatil ücretini ödemeye başlayınca, tüketim kalıpları yerleşmeye başlamıştır (Bilton vd., 2008, s.29).

Kapitalizmin dinamiğinde, dünyaya açılmak ve tüm toplumlarda piyasa mekanizmasına bağımlılık yaratacak ilişkiler oluşturma stratejisi bulunmaktadır. Bu strateji, tüm dünyayı eşsiz bir pazar haline getirme dürtüsüne sahiptir. Bu noktada küreselleşme ve kapitalizm birbirine kenetlenmiştir (Ersoy, 2008, s.143). Küreselleşme, mal ve hizmetlerin hızla sınır ötesine ulaşmasına ve mali piyasaların ve kültürler arası düşüncelerin özgürleşmesine izin veren bir ağdır (Çengel, 2008, s.65; Rajan vd., 2019, s. 99). Küreselleşme, 1980 sonrası belirgin bir şekilde meydana çıkmıştır ve beraberinde tüm

dünyada üretim sektöründe çok hızlı ilerlemeler, rekabet ve pazar arayışı getirmiştir (Kıvılcım, 2013, s.5). Üretim, küresel rekabet içerisinde olan çok-uluslu şirketler tarafından yapılmaktadır (Memiş, 2014, s.146).

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği bir tüketicilik algısı mevcuttur. Küresel şirketlerin kâr edebilmesi için piyasaya sürdükleri malların satın alınması ve tükenmesi gerekmektedir. Bu sebeple, kendilerince bağımlılık oluşturan bir tüketici kültürünü oluşturmuşlardır. Tüketiciler üzerinde “insanın tatminsiz ve açgözlü bir varlık” olduğu, sürekli yeni mallar tüketme eğiliminin gerçekleştiği ve dolayısıyla insan yaşamında tüketimin zaruri olduğu baskısı yapılmaktadır. Uluslararası şirketler tüketicilik olgusunu, sosyal medya ve internet aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Medyanın gelişimiyle beraber, iktisadi ve kültürel ilerlemeler birarada gerçekleşmiştir. Reklamlar ve pazarlama, kültürel etkileşimlerle iç içe geçmiştir. Ortaya konan bir mal, direkt olarak tüketim toplamını ve tüketim kalıplarını biçimlendirmektedir ve böylelikle tüketim olgusu bir yaşam biçimi haline gelmektedir (Çakır, 2014, s.164-165-170). Tüketim kültürü, insanların tüketim sağlayabilmeleri için maddi güçlerinin yerinde olmasını istemektedir. Bireylerin alım gücünün sağlanabilmesi için kredi kullanımının yaygınlaşması ve insanların buna bağımlı hale gelmeleri gerekmektedir. Böylece bireyler borç mekanizmasını kullanarak, haz ve yeniden tüketim döngüsü içerisine girmiş olmaktadır (Dal, 2017, s.10).

Bauman (2012), küresel rekabet anlayışının giderek kontrolden çıktığını ve yeni mal ve hizmetlerin piyasaya girmesiyle, tüketicilerin bu malları alması için baştan çıkarılmaları gerektiğini belirtmiştir. Bauman’a (1999) göre tüketmek, bitirmek anlamına gelmektedir. Tüketilecek olan mal, tüketim sırasında resmen bitmiş olur. Objeler, yeniden satın alınarak veya kullanılarak tam anlamıyla yok oluncaya kadar bitirilir. Nesneler, bireye eskisi kadar cazip gelmediği zaman önemini yitirirler. Böylece isteklerini doyuma ulaştıramadıklarında, tüketilmemeye başlanırlar. Her türlü tüketilen malın vaktinin uzaması, tüketici toplumunda büyük sorunlara yol açmaktadır. Tüketim malları bireyleri anlık doyuma ulaştırmalıdır ve bu vakit aralığı mümkün olduğunca kısaltılmalıdır. Tüketim toplumunda, tüketen bireyler “ayartılma” halindedir. Tüketicilere tüketme olanaklarını arttırmaları için fırsat tanınmamalıdır. Devamlı zevk ve haz verici eğilimler, tüketicileri kontrol altına almalıdır. Bir ölçüde, hoşnutsuzluk hali yaşatılmalıdır.

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği tüketicilik olgusu ile beraber çok uluslu şirketlerde kar arayışı giderek artmaya başlamıştır. Kar arayışını sürdürmek isteyen şirketler, üretim maliyetlerini azaltmak için üretimin daha ucuz olduğu yerlere kaymış ve buralarda ağırlıklı olarak kadınları ucuz işgücü olarak çalıştırmıştır.

2.4.4. Küreselleşme, Üretim Süreçleri ve Kadın İşgücü

Sanayide artan küresel rekabetle birlikte, üretim maliyetlerini azaltmaya yönelik olarak toplulaştırılmış üretim süreçlerinin parçalanmasıyla oluşan post-fordist üretim yöntemlerinin kullanımı ağırlık kazanmıştır. Bu yöntemle birlikte üretim, daha ucuz ve maliyetlerin düşük olduğu yerlere kaymıştır. Bu durum üzerinde, küreselleşmenin büyük bir etkisi vardır. Küreselleşme, sermaye hareketlerini serbestleştirdiği için üretimi emeğin daha ucuz olduğu yerlere kaydırmıştır. Üretimde yaşanan bu değişiklik, sanayisi gelişmiş ülkelerdeki fabrikaların kapanmasına ve üretim yapısında yaşanan teknolojik değişiklikler, çalışan kadınların ve erkeklerin işsiz kalıp yoksullaşmasına yol açmıştır. (Yarar, 2015, s.36). Küreselleşme toplumsal cinsiyet uçurumunu da artırmıştır. Kadınların çalıştığı meslek grupları ve ücretlerde ayrımcılık yaşanmasına sebep olmuştur. Latin Amerika ve Uzak Doğu ülkelerinde kadınlar çoğunlukla sanayi, hizmetler sektörü ve ev merkezli çalışma biçiminde yoğunlaşmışlardır (Şenses, 2004, s.16). Varlığını devam ettiren küreselleşme sürecinde, dünyada çok ciddi bir biçimde işsizlik ve yoksulluk gözlenmeye başlanmıştır. Bu yoksulluğun belli başlı sebepleri şu şekilde sıralanabilir;

- a) **Sanayi Merkezlerinin Batı'dan Doğu'ya Kayması:** İktisadi küreselleşme, rekabet baskılarını giderek yoğunlaştırmıştır. Özellikle 1980 sonrasında, Post-Fordizm üretim modeli benimsenmeye başlanmıştır. Post-Fordizm, dünya çapındaki talebe yönelik bir üretim sistemidir ve esnek işgücüne dayanan bir üretim süreci olarak karşımıza çıkmaktadır (Jessop, 1992, s.54). Bu üretim sistemi, Güneydoğu Asya ülkelerinde yoğun bir şekilde uygulanmaktadır (Bilton vd., 2008, s.54). Bu sistem sayesinde Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'daki sanayi tesisleri, Doğu'ya kaymıştır. Bunun sonucunda Batı ülkeleri bir yandan yüksek işgücü maliyeti ve yüksek işsizlikle karşı karşıya kalırken, diğer yandan Japonya ve Çin gibi Asya ülkelerindeki yüksek üretkenlik ve yoğun rekabetle baş etmek durumunda kalmışlardır (Liemt, 1992, s.467).

- b) **İşgücünü Esnekleştirme Politikaları:** 1970’li yıllara kadar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki işsizlik oranları çok düşük seviyelerde idi (Somel, 1996, s.10). Ancak 1980 ve 1990 yılları sonrasında küreselleşmenin yaygınlık kazanmasıyla birlikte, işsizlik oranları artış göstermiş ve ücretlerde ciddi anlamda düşüş meydana gelmiştir (Öztürk, 2000, s.75, Somel, 1996, s.10). İşsizliğin önüne geçmek için “esnekleştirme” politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Esnek terimi; işverenin işçiyi işe almada-çıkarmada ve görevlendirmede esnek-keyfi davranmasını, çalışma sürecinin oluşumundaki kayıtları minimuma indirmeyi ve işçilerin pazarlık etkinliğini düşürmeyi hedeflemektedir. Böylece işçilik maliyetleri düşürülerek, ulus-ötesi şirketlerin ticaret hacmi ve rekabet gücü arttırılmaktadır (Somel, 1996, s.12-13). Ancak bu durum, nitelikli ve niteliksiz işgücü içerisinde ücret farklılıklarını giderek arttırmıştır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde, sanayi sektöründe istihdam edilen niteliksiz işçilerin ücretleri belirgin düzeyde düşmüştür (Öztürk, 2000, s.76).
- c) **Reel Ücretlerdeki Düşüş:** Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde 1970’li yıllara kadar, Keynesyen İktisat Politikaları etkin olmuştur (Çataloluk, 2016, s.72). Bu dönemde işçiler, hem üretici hem de tüketici konumundaydı. John Maynard Keynes’e göre, üretim yapan işçilerin talebini artırmak için reel gelirlerinin yüksek olması gerekmektedir. Bu nedenle, 1970’li yıllara kadar reel gelir ve refah üst düzeylerde kalmıştır (Füsunoğlu vd., 2009, s.37). 1980 sonrası dönemde, işçi kesiminin reel ücreti düşerken, sermaye sahibinin karı giderek artış göstermiştir (Güçlü vd., 1995, s.163).
- d) **Enformel Sektörlerin Yaygınlaşması:** 1980 sonrasında, işgücü piyasalarında yaşanan esnekleşme ve sözleşmesiz yapılan işlerin ağırlığı artmıştır. Bu işlerin artması, işsizlik oranının düşmesine ve ikinci bir hanehalkı gelirinin oluşumuna yol açmıştır. Ancak bu durumun oluşması için belli bedeller ödenmiştir. Geçici işlerde, işçilere sınırlı iş imkanları tanınmış ve daha düşük ücret almışlardır (Dorantes vd., 2009, s.1).

Enformel ve geçici işlerde çoğunlukla kadınlar çalışmaktadır. Dünyanın birçok bölgesi, enformel işlerle eklemlenmiş ve bu enformel sektörlerde kadınlar tercih edilmektedir. Enformel işlerde kadın istihdamının artmasının sebebi, sermayenin üretim yapısını “esnekleştirme” çabasıdır. İşverenler, işçileri hiçbir engelle takılmadan işten çıkarmak ve

maliyetleri minimum seviyede tutabilmek için enformel yapıyı tercih etmişlerdir. Kadınların büyük bir bölümü, enformel yapının içerisinde bulunduğu için çoğu sosyal haklardan mahrum kalarak ve çok düşük ücretlerle çalışarak yoksulluk riskiyle karşı karşıyadırlar (Öztürk Dedeoğlu vd., 2010,s. 38-39-43).

Küreselleşmenin sermayeyi serbestleştirmesiyle üretim, maliyetlerin ucuz olduğu yerlere (Batı'dan Doğuya) kaymıştır. Bu yerlerde ağırlıklı olarak kadınlar ucuz işgücü olarak çalıştırılmıştır. Aynı zamanda küreselleşme işsizlik, yoksulluk, reel ücretlerin düşmesi, enformel sektörlerin yaygınlaşması gibi birçok sorunsalı beraberinde getirmiştir.

2.5. Türkiye’de Yoksulluk Olgusu

Türkiye, Batı’da yaşanan kapitalist sanayileşme sürecini deneyimlemediği için köye yönelik yoksulluk tedbirleri gündeme gelmemiştir; tersine köylülerin şehre gelmelerinin önüne geçilmiştir. Bu durumda, kent daha çok zengin tüccarların ve seçkin bireylerin yaşadığı bir ortam olarak karşımıza çıkarken, köy isedaha çok yoksulluk olgusunun yaşandığı bir yer olarak algılanmaktadır. Bu sebeple, devlet yapmış olduğu politikaların merkezine köy sorunlarını koymamıştır. Çünkü köy hayatı, bir yaşam tarzı olarak düşünülmüştür. Osmanlı dönemindeki ve Cumhuriyetin kurulduğu yıllardaki yoksulluk daha çok ekonomik olgulardan ziyade, savaşın getirmiş olduğu yoksunluktan kaynaklanmıştır.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, köy yoksulluğunun azaltılması için Öşür vergisinin kaldırılmasına karar verilmiştir. Öşür vergisi, köylünün ürününün büyük bir kısmına el koyan bir vergi çeşididir. Ancak kaldırılmasıyla birlikte, ürünlerin büyük bir kısmı köylünün elinde kalmıştır. Böylece köylü elindeki malı pazara götürüp ticari ilişkiler kurmaya başlayarak, piyasa ekonomisiyle ilişki kurmaya başlamıştır. Önceden yoksulluk piyasa dışı bir etken olarak karşımıza çıkarken, bu süreçle beraber piyasa ilişkilerinin yarattığı sınıfsal eşitsizlikler yoksulluğa büyük ölçüde etkide bulunmaya başlamıştır (Bakırtaş, 2009, s. 4-5).

1923-1929 döneminde, tarımsal üretimde artış hız kazanmıştır. Savaş döneminde ciddi oranlarda düşen tarımsal üretim, yıllık büyümesini yaklaşık olarak %8.9 olarak gerçekleştirmiştir. Bu oran milli gelir oranının (%8.6) çok üzerinde kalmaktadır. Bu dönem için sanayileşme atılımlarının olmadığı söylenebilir. Bu yıllar arasında işçi

sınıfının reel ücretleri %4.2'nin üzerinde gerçekleşmiştir. Memurların aldığı pay da, hemen hemen bu rakamla özdeşleşmektedir. Kısacası %8.6'lık bir büyüme gerçekleştirilirken, işçi ve memur sınıfının da reel ücretlerinin korunduğu görülmektedir. Bu ücret artışları genele yayıldığı için toplum refahını sağlamıştır (Boratav, 2019, s.53-54-55-60).

1929 sonrası dönem tarımsal üretimin gerilediği, sanayi üretiminin ilerlediği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır (Buğra, 2008, s.105). 1929 yılında Büyük Buhran'ın ortaya çıkması, Türkiye'deki tarımsal ürünlerin fiyatında ciddi anlamda düşüşe sebep olmuştur. Köylünün finansal piyasalara, tefecilere ve devlete olan borçlarının artması ve gelirinin ciddi anlamda düşmesi yaşam şartlarını derinden etkilemiştir (Boratav, 2019, s.72).

1930'larda sanayinin gelişmesiyle birlikte, işgücü yapısında önemli bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Tarımdaki istihdam oranı düşerken, sanayinin istihdam oranı ciddi ölçülerde artmıştır. Sanayi kesiminin istihdam oranının artmasıyla, çalışma ortamı da değişim göstermiştir. İşçiler, sağlık koşullarına uygun olmayan ortamlarda uzun zaman dilimi boyunca çalışmak durumunda kalmışlardır. Sanayideki makineler yenilenmediği için sık sık iş kazaları meydana gelmeye başlamıştır. Bu süreçte, reel ücretler düşük seyretmiştir. 1930-1938 döneminde, ücretler %10 ile %30 arasında düşüş yaşamıştır (Özbek, 2006, s.128-129-130-131).

Türkiye 1945'lerde meydana gelen II. Dünya Savaşı'na girmemiş olmasına rağmen, savaşın yarattığı olumsuz iktisadi süreci derinden hissetmiştir. İstihdamın cinsiyetçi yapısı nedeniyle, erkek nüfusun büyük bir kısmı askere alındığı için üretim ciddi oranlarda düşmüştür. Savaş döneminde Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı iktisadi sıkıntılar; üretimin azalması, ithalatın daralması ve tırmanan enflasyonun halk üzerindeki baskısının giderek artmasıdır (Boratav, 2019, s.191). Bu dönemde, ürünlerin pazarlara taşınmasında sıkıntılar yaşandığı için arz miktarı azalmış ve fiyatlar gitgide tırmanmıştır. Bunun neticesinde, şehirlerdeki yoksulluk giderek büyüyen bir sıkıntı haline gelmiştir. Enflasyonun tırmanması en çok kentteki yoksulları vurmuştur. Enflasyonun artmasıyla birlikte, bu dönemde fiyatı en çok artan ürün ekmek olmuştur. Savaş ortamında ekmeğin fiyatı neredeyse 4 kat artış göstermiştir. Üretilen buğdayın büyük ölçüde orduya aktarılması ve ithalatın kısılarak buğday arzını daraltması, şehirlerdeki ekmek problemini daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Kentte yaşayan

yoksullar için yakacak odun ve kömür temini de giderek güçleşmiştir. Ancak dönemin hükümeti, yoksullara uygun fiyatlardan odun ve kömür dağıtımında bulunmuştur (Özbek, 2006, s.143-147-149-150).

Türkiye, 1946 yılında tek partili hayattan çok partili hayata geçiş yapmıştır. 1950 yılında Demokrat Partinin (DP) başa gelmesiyle, Türkiye kapitalist ve liberal bir küresel ekonomik yapıyla eklemlenmiştir. Ekonomide yaşanan dönüşüm, savaş zamanı yoksulluk yaşayan kesimin reel ücretlerinin artmasına sebep olmuştur. Birçok kişinin yaşam biçiminde düzelmeler gözlemlenmiştir (Bakırtaş, 2009, s.12). Bu dönem reel ücretler artsa da, gelir dağılımında ciddi bozulmalar göze çarpmaktadır. Boratav (2019), “*Memur ücretlerinin GSYİH’den aldığı pay %8,3 iken, 1953’te 6,6’ya düşmüştür*” diye belirtmektedir. Boratav bu düşüşün sebebini, tarım sektörünün diğerlerine göre daha hızlı büyümesiyle ilişkilendirmiştir. Bu dönemde ücretlilerin payı düştüğüne göre, kimlerin payı artmıştır? Boratav’a göre emek dışı kesim olan tüccar ve esnafın payı giderek artış göstermiştir.

1950-1960 yıllarının en önemli özelliklerinden birisi, kırdan kente olan göçün artışıdır. Kentleşme rakamları bu yıllar arasında %25’ten %32’ye çıkmıştır (TÜİK, 2012, s.8). Kırdaki ortaklıktan ve çiftçilikten, kentteki yoksulluğuna doğru giden bir yol izlenmiştir. Köyle ilişkisini koparmayan ve çoğunlukla marjinal/enformel işgücünde çalışan bir kitle ortaya çıkmıştır (Yücel, 2011, s.390). Gecekondu, kırdan kente göç edenlerin barınma sorununu hafifleten bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte yaşanan gecekondulaşmanın en önemli niteliği, bireylerin devletin arsası üzerine kendi barınacakları gecekondu yapıları yapmalarıdır. Yapılan gecekondu, pazar ekonomisine yönelik değil, tam tersine bireylerin barınma ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılmıştır. Ancak gecekonduarda yaşayan bireylerin birçok sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Bunlar; altyapı, eğitim, sağlık, kişilik hakları vb. Köyden kente göç etme sıkıntısıyla en çok karşılaşanlar, kadınlar olmuşlardır. Çünkü kırdaki kadınların eğitim düzeyleri çok düşük seviyededir. Bu yüzden, kentli kadınlarla ve erkeklerle işgücü piyasasında rekabet etme şansları oldukça düşüktür. Bu durumdan ötürü, köyden kente göç eden kadınlar daha çok enformel ve parça başı işlere yönelmişlerdir (TÜSİAD, 1999, s.86-87-130-131).

1970’lerin sonuna doğru patlak veren petrol krizi, Türkiye’yi de etkisi altına almıştır (Buğra, 2008, s.197). Yaşanan cari denge problemi, üretim için ithal edilecek malların alımını engellemiş ve politik gerilimler yaşanmaya başlayınca, 1970’lerin sonunda

Türkiye bir krize sürüklenmiştir. 1980 yılında ise ithal ikameci sanayileşme modeli terk edilerek, ihracata dayalı sanayileşme modeline geçilmiştir (Dikkaya vd., 2018, s.11). 1980 dönemi, emek aleyhine gelişmelerin yaşandığı bir süreçtir. Sendikalaşma ile ilgili eylemlerin duraksaması, DİSK yetkililerinin mahkemeye çıkarılması ve grevin yasak olması gibi emek aleyhine yönelik bir dizi olaylar silsilesi gerçekleşmiştir (Boratav, 2019, s.166).

1980’li yıllarda da gecekondulaşma süreci devam etmiştir. Ancak bu dönemde gecekondulaşma popülist bir söylem haline dönüşerek, alınıp satılır bir meta haline gelmiştir. Gecekondulara yönelik inşaat sektörünün ortaya çıkması, aynı zamanda bir rant ekonomisine geçiş sürecini göstermektedir (TÜSİAD, 1999, s.89).

Özal döneminde yoksulluğun giderek artmasıyla, Sosyal Güvenlik Kurumu’na olan ihtiyaç gündeme gelmiştir. 14 Haziran 1986 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu kurulmuştur. Fonun kuruluş amacı; yardıma ihtiyaç duyan insanlara yardımcı olmak, gelir dağılımını iyileştirmek ve sosyal yardımları pekiştirmektir. Türkiye’nin yoksullara yönelik ilk adımı, Yeşil Kart uygulaması olmuştur. Uygulamanın amacı, ücret seviyesi düşük olan vatandaşlara ve sosyal yardımı olmayan bireylere asgari ölçüde sağlık faaliyetleri sunmaktır (Özbek, 2006, s.361).

Türkiye’de Batıya benzer bir yoksulluk süreci yaşanmamıştır. Yoksulluk daha çok köyün bir parçası olmuş ve çok fazla görünür hale gelmemiştir. Ancak ilerleyen dönemlerde kırdan kente göçle birlikte yoksulluk görünür hale gelmiş ve insanlar şehirde tutunmak için enformel ağlara başvurmak zorunda kalmışlardır. Türkiye’nin 1980 sonrası dünyaya açılmasıyla birlikte küreselleşme süreci yaşanmış olup, neoliberal politikalar sonucunda işsizlik ve yoksulluk sorunları yeni biçimlerde gündeme gelmeye başlamıştır.

2.6. Dünya’da ve Türkiye’de 1980 Sonrası Neoliberal Politikalar Bağlamında İşsizlik ve Yoksulluk

2.6.1. Neoliberalizm Nedir?

Neoliberalizm, özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaret ile bütünleşmiş olan kurumsal bir yapı içerisinde, bireysel girişimcilik haklarını ve becerilerini özgürleştirerek insan refahının en iyi şekilde geliştirilebileceğini öne süren bir politik

iktisadi uygulamalar teorisidir. Devletin görevi ise, bu oluşumların gerçekleştirilebilmesi için uygun ortam hazırlanmasına ön ayak olmaktır. Örneğin devlet, para bütünlüğünü ve istikrarını korumak durumundadır. Aynı zamanda, özel mülkiyet haklarını muhafaza etmek ve gerektiğinde piyasaların işlerliğini sağlamak için zorunluluk arz eden askeri, savunma, polis ve yasal yapıları kurmaktır. Eğer piyasalar oluşmamışsa (toprak, sağlık, eğitim ve güvenlik gibi) bu durumda devlet müdahalesi söz konusu olmalıdır. Devlet yukarıda belirtilen görev alanının dışına çıkmamalıdır. Devlet bir ekonomik birim olarak ve şirketlere rakip teşkil edecek şekilde piyasaya dahil olmamalıdır. Piyasalarda devlet müdahalesi çok cüzi miktarlarda gerçekleşmelidir, aksi takdirde piyasadaki güçlü gruplar devlet müdahalesini kendi lehine çevirme eğilimine girerler. 1970’lerden itibaren, çoğu iktisat politikası içerisine neoliberalizm vurgusu eklenmiştir. Kuralsızlaştırma, özelleştirmeler ve devletin eğitim, sağlık gibisoyal alanlardan geri çekilmesi gibi vurgular ön plana çıkmıştır (Harvey, 2005, s.2-3). Neoliberalizm; günümüzün egemen ve sık görülen iktisadi politika gündemine oturan, çıkar gruplarının sömürsünün ve egemenliğinin dünya çapında giderek güçlendiği, sermayenin işlerliğine zemin hazırlayan ve kapitalizmin giderek vahşileşmesine yol açan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Venugopal, 2015, s.1). Jaggar’a göre (2005) neoliberalizm, günümüzde küreselleşme söylemine hakim olan liberal siyaset teorisi versiyonuna verilen isimdir. Devletin asli görevi; piyasa ekonomisini tüm bireyler için güvenilir ve tahmin edilebilir bir zemine oturtmaktır.

2.6.2. Neoliberal Politikaların Yükselişi

1973 ve 1979 yıllarında petrol fiyatlarının dramatik artışı, dünya ekonomisinde bir yavaşlamaya ve beraberinde Kuzey ülkeleride dahil olmak üzere, küresel ekonomide durgunluğa sebep olmuştur. 1981 ve 1982 yıllarında, Güney ülkelerindeki borç sorunsalını işin içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Kuzey ülkelerinde devletin iktisadi ve sosyal yaşama karışmasıyla oluşan sıkıntıların giderilmesiyle, piyasa ekonomisine güven duyulmaya başlanmıştır. Bunun öncesinde kabul gören Keynesyen politikaların en önemli vurgusu olan, “devletin ekonomiye müdahalesi” gereksiz görülmüştür. Bu sayede, serbest ticareti gerçekleştirmek için piyasaları önemli ölçüde kuralsızlaştırmaya iten bir neoliberalizm anlayışı doğmuştur. Diğer bir deyişle, Adam Smith ve David Ricardo’nun düşünceleri yani devlet müdahalesinden bağımsız kendi kendine işleyen piyasa mekanizmasına yönelik iktisat politikaları güncel olarak yeniden yorumlanarak

uygulanmaya başlanmıştır. Bu ideolojik anlayış, Kuzey ülkelerinde iktisadın merkezine oturmuş ve borç sorunsalı ile baş edebilmek için neoliberal politikalar Güney ülkelerine empoze edilmiştir (Simon, 2008, s.86-87).

1980’li yıllara damga vuran neoliberal politikaların yaygınlaşmasını sağlayan kuruluşlar, IMF ve Dünya Bankası olmuştur. Bu kuruluşlar, az gelişmiş ve kriz yaşayan ülkelere “yapısal uyum programları” adı verilen politikaları önermişlerdir. Bu politikalar, iktisadi sorun yaşayan ülkelerin ekonomik göstergelerini iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Ancak uygulanan bu makroekonomik politikalar, ülke ekonomilerinin makro ekonomik göstergelerinde kötüleşme eğilimine yol açmıştır (Memiş vd., 2010, s.326).

2.6.3. Neoliberal Uyum Politikalarının Yapısı

Peki yapısal uyum programları neyi amaçlamaktadır? Bu politikalar, farklı kesimlere yönelik hükümet harcamalarının azaltılmasını, devletin özel sektöre ve şirketlere rakip olacak şekilde ekonomiye müdahalesinin minimum seviyeye gelmesini ve küresel çapta şirketlerin desteklenerek ticaretin teşvik edilmesini ön plana çıkarmaktadır. Bu yapısal uyum programları, 4 ana bileşene sahiptir. Bunlar; ülkenin yerel işgücü, doğasının ve finansal kaynaklarının düşük maliyetle kullanılması, maliyet minimizasyonu ve kar maksimizasyonunu hedefleyen iktisadi verimin artması için gerekli reformların yapılması, şirketlerin kısa vadeli rantıye etkinlikleri yerine uzun vadede sermaye-yoğun sınai mal üretimi ve ihracatıyla çeşitlilik sağlaması ve dışarıdan ülke içerisine döviz girişinin sağlanması ve son olarak şirketlerin farklı piyasalara girmesini engelleyen devletin üretken ekonomik faaliyetlerinin kısılması (crowding-out) ve devletin aktif ekonomik faaliyetlerinin özellikle arz cephesinde şirketlerin üretim güdüsünü zayıflatarak potansiyel enflasyonist bir sürece dönüşümünün önüne geçilmesi şeklinde sıralanabilir (Simon, 2008, s.87).

2.6.4. Neoliberal Uyum Politikalarının Yansımaları

Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşların önceliklerinden birisi de yoksulluktur. Hatta Dünya Bankasının web sayfası “hayalimiz yoksulluktan arınmış bir dünya” sloganı ile karşımıza çıkmaktadır (Easterly, 2003, s.361). Bu iki kuruluşun, yoksulluğun azaltılması için gerekli gördüğü belli koşullar vardır. Bunlardan ilki, piyasa

dengesizliğinin minimuma indirilmesi yani zengin kesimin gelirinin azalıp, yoksul bireylerin gelirinin yükseltilmesi ile belli bir denge sağlanmasıdır. Bir diğeri ise, ekonomik büyümenin mutlak surette işsizliği ve yoksulluğu azaltacağı söylemidir. Ekonomik büyümenin gerçekleşmesiyle, işsizlik ve yoksullukta giderek azalma yaşanmasıdır (Metin, 2013, s.216). Ancak ortaya konulan bu politikalar etkili olmuş muydu? Fikret Şenses'e göre (2001), bu politikaların etkinliğini ölçmek için üretim biçimi/işgücü piyasaları, devlet harcamaları ve gelir dağılımı/yoksulluk göstergeleri gözden geçirilmelidir.

Üretim Biçimi: 1980 sonrasında, gelişmiş ülkelerde ve üçüncü dünya ülkelerinde sanayileşme politikalarında değişim yaşanmıştır. Büyük miktarda sermaye gerektiren sanayi üretimi geri planda bırakılıp, işgücü maliyetlerini minimize edecek şekilde enformelleşebilen, düşük ücretlerle verimliliği artan hizmet sektörüne yönelme gerçekleşmiştir (Şenses, 2001, s.190).

İşsizlik: Yapısal uyum programlarının uygulandığı üçüncü dünya ülkelerinin işgücü piyasalarında ciddi değişimler meydana gelmiştir. Bunlar; devletin ekonomiden çekilmesi, sanayi yatırımlarının durması, özelleştirme gibi politikalar sonucunda enformel sektörlerde düşük ücretlerle istihdam edilen insanların sayısı artmıştır (Şenses, 2001, s.191). 1993 yılında, Zambiya'da hem özel hem de kamuda 60.000 kişinin istihdam edilmesi öngörülürken, bu rakam 45.000'e düşmüştür. Aynı zamanda, 1995 yılında kamuda çalışan sayısında %25'lik bir azalma söz konusu olmuştur (Kanji, 1995, s.39).

Ücretler: Yapısal uyum programlarının reel ücretler üzerindeki etkisi olumsuz yönde gelişmiştir. Gilbert'a göre (1994), 1980-1991 yılları arasında Latin Amerika'da ciddi anlamda reel ücret düşüşleri yaşanmıştır. Asgari ücrette Brezilya'da %38, Venezuela'da %53, Meksika'da %57 ve Peru'da ise %83'lük bir kayıp yaşanmıştır.

Türkiye, 24 Ocak 1980 sonrası itibarıyla, ithal ikamecilikten ihracata dayalı büyüme sürecine girmiştir. Buradaki asıl amaç, hem global ekonomiyle bütünleşme hem de iç talebi bastırarak dışarıya ihraç mallar üretmektir. Ancak, Türkiye'deki yapısal uyum programının uygulandığı 1970'li yıllarda politik ve iktisadi krizler iç içe geçmiş ve bunun aşılması için sermaye lehine düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin; 1989 döneminde reel ücretlerde iyileşmeler meydana gelmişken, 1994 yılındaki yapısal uyum

programıyla beraberdüüşler yaşanmıştır. Özel sektördeki sanayi ücretleri %23,5 oranında gerilemiştir (Onaran, 2000, s.196-198).

İşgücü Piyasaları: Yapısal uyum programlarının işgücü piyasaları üzerinde en büyük etkilerinden birisi, “esnekleştirme” olmuştur. Esnekleştirme yoluyla işgücü piyasaları, enformel bir yapıya dönüşmüştür (Şenses, 2001, s.193). Enformelleşme, özellikle üretimin küresel çapta gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır. 1970’li yıllarda gelişmiş ülkelerde sanayisizleşmenin başlayıp, hizmet sektörünün gelişmesi üretimin önemli bir kısmının ucuz maliyetli bölgelere kaymasına sebep olmuştur. Sermayenin işgücü piyasalarına hakim olması ve istediği şekilde hareket etmesi, ülkelerarası rekabete yol açmıştır. Rekabetin sonuçlarından birisi, “yedek işgücü ordusu” oluşumunu tetiklemiştir. Yedek işgücü ordusu, ülkelerin işçilik maliyetlerini minimum seviyeye çekip sermayenin işlerliğini kazandırmıştır (Aşkın, 2015, s.103; Uyanık, 2008, s.213). Yedek işgücü ordusunda, kadınlar ön plana çıkmaktadır. Kadınlar düşük ücretler alan, sendikalaşamayan, her koşula uyum sağlayan ve rahatça işgücünden dışlanan enformel sistem içerisinde çalışmaktadırlar (Aşkın, 2015, s.103). Enformelleşme süreci, beraberinde “işgücünün feminizasyonu” olgusunu ortaya çıkarmıştır. 1980 sonrası dönemde, çok-uluslu şirketlerin üçüncü dünya ülkelerindeki üretim faaliyetlerinde enformel biçimlerde, ev eksenindeki parça başı işlerde kadınların katılımının artış gösterdiği görülmüştür (Topateş vd., 2017, s.254). Jaggar’a göre (2001), kadınlar ücret elde edebilmek için piyasada emek güçlerini satmaktadırlar. Kadınlar, ihracata dayalı Asya endüstrilerinde uysal, çalışkan, hünerli ve cazibeli olarak cinsiyetçi klişelerle yeni sanayi proletaryası haline gelmiştir. Bu endüstrilerde, ücretler ve çalışma koşulları genellikle çok kötüdür ve patronlar ve yöneticiler tarafından taciz çok yaygındır. Aynı zamanda, Güney’deki birçok kadında kayıt dışı ekonomide çalışmaktadır. Kayıt dışı ekonomide, çalışanlar için işveren vergi ve sigorta ödemez. Çalışanlar sağlık ve güvenlik standartlarından yoksunlardır. Düşük ücretler veya gelirler, belirsiz istihdam ve kötü çalışma koşulları ile karakterize olmuştur. Küçük ölçekli perakende ticaret, küçük gıda üretimi, sokak satışları, ev işleri ve fuhuş dahil olmak üzere çok çeşitli gelir getirici faaliyetleri kapsayan kayıt dışı ekonomide kadınlar yer almaktadır.

Devlet Harcamaları: Neoliberalizm, devletin ekonomi içerisindeki ağırlığını azaltarak sosyal harcamalar başta olmak üzere sağlık, eğitim, altyapı yatırımlarına yapılacak desteklerin azalmasına sebep olmuştur (Şenses, 2001, s.195). Afrika’da, 1980’lerin

ortasında gerçekleşen sağlık harcamaları incelendiğinde, bunların beslenme bakımından koruma altına alınacak yoksul kişileri ihmal ettiği, hastane ve tedavi edici bakım harcamalarına kaydığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda, Afrika'daki ilköğretime eğitim bütçesi içerisinde çok az pay ayrılmıştır (Sahn, 1994, s.285).

Gelir Dağılımı: 1980'lerden sonra, küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisiyle gelir dağılımında ciddi bozukluklar yaşanmıştır. Gini katsayısı'na bakıldığında, 1965'te 0,66, 1980'de 0,68 ve 1990'da ise 0,74'e kadar çıkmıştır (Konukman vd.,2008, s.61). Milanovic ve Yitzhaki'nin yapmış olduğu çalışmaya göre, az gelişmiş ülkeler dünya nüfusunun %76'sını oluşturmalarına rağmen gelirin %29'unu, orta sınıf nüfusun %8'ini oluşturmalarına rağmen, gelirin %12'sini ve gelişmiş ülkeler dünya nüfusunun %16'sını oluşturmalarına rağmen, gelirin %58'ini elinde bulundurmaktadır. Aynı zamanda dünyanın %78'inin yoksul, %11'inin orta sınıfa mensup ve %11'inin ise, zengin olduğu görülmüştür (Milanovic vd., 2001, s.32-34).

Yukarıda da ifade edildiği gibi neoliberal dönemde uygulanan ekonomi politikaları nedeniyle, gelir dağılımı dengesiz bir hale gelmiştir. Bu bağlamda, yoksulluk hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde hızla artmıştır. İşgücü piyasalarında güvencesiz ve enformel koşullarda çalışma yaygınlaşmış ve sanayisizleşme süreci işsizliği artırmıştır. Küresel ölçekte şirketler arası artan rekabet ve işgücü maliyetlerinin minimizasyonu eğilimi nedeniyle, kadın işgücü artışı dikkat çekmektedir.

2.6.5. Dünya'da Kadın Yoksulluğu

İngiltere'de başlayan ve tüm dünyaya yayılan Sanayi Devrimi süreciyle birlikte, ev ve iş yeri arasındaki ayrım giderek açılmaya başlamıştır. Kültürel anlamdaki en büyük ayrım, evin temiz ve güvenilir bir imaj vererek kadın ve çocukların bu yerde kalması, erkeklerin ise dışarıda iş yerinde çalışmasıdır. Böylece ev içerisinde yaşanan ayrımcılıklar ve çeşitli türdeki şiddet özel alan içerisine hapsolmuştur (Bora, 2010, s.59-60).

Mies'e göre (1986), kadınların yaşamın üretimindeki ve yeniden üretimindeki payları genellikle biyolojilerinin ve doğalarının bir işlevi olarak tanımlanmıştır. Bu sebeple, kadınların ev ve çocuk bakım işleri biyolojik doğalarının bir uzantısı olarak görülmüştür. Biyolojik olarak kadınlara atfedilen bu "doğa" kavramının sakladığı şey,

erkekler tarafından kadınlara uygulanan tahakküm ve sömürü ilişkisini gizlemiş ve meşrulaştırmıştır. Kadının doğayla etkileşiminin biyolojik tanımından dolayı, hem çocuk doğurma hem de yetiştirme konusundaki emeği ve ev işlerinin geri kalanı iş ya da emek olarak görülmemektedir. Emek kavramı genellikle, kapitalist koşullar altında erkeklerin kamusal alandaki üretken çalışmaları için kullanılmıştır. Kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsiz iş bölümü, farklı emek harcama biçimlerinin kendi aralarında doğaları gereği “olması gerektiği gibi” paylaşıldığını öne sürmektedir. Ancak erkek eylemlerine bilinç, rasyonellik, planlı olma ve üretkenlik atfedilirken, kadın eylemlerine duygusallık, düzensizlik, irrasyonellik ve tüketicilik atfedilmesi kadınlara erkek arasındaki iş bölümünün hiyerarşik yapısına dikkati çekmektedir. Bhasin’e göre(2005), kadınların ev içerisinde gördükleri işler değersizleşmeye, erkeklerin kamusal alandaki işleri ise daha değerli görülmeye başlanmıştır.

Hartmann’a göre (2006), kadın ve erkek arasındaki karşılıklı ilişki ataerkilliğin kapitalizmle eklemlenmesi yoluyla açıklanabilir. Kapitalist toplumlarda, sermaye ve ataerki arasında çok güçlü bir bağ vardır. Ataerki ve kapitalizm özellikle kadınların emek gücünün kullanımı konusunda genellikle çatışan çıkarlara sahiptir. Bu çatışma şu şekildedir; erkeklerin büyük çoğunluğu eşlerinin kendilerine hizmet etmelerini isterler. Diğer yandan kapitalistler ise, kadınların ücretli emek piyasasında ucuz işgücü olarak çalışmasını isterler. Kapitalizm ile ataerki kültür bazı alanlarda çatışmalar yaşasalar bile, kadın emeğinin kullanımı konusunda hemfikirdirler. Yani ataerki kültürel ilişkiler sayesinde kapitalistler “ucuz”, “uysal” ve “sadık” bireyler olarak kadınların işgücünü sömürmektedirler. Sermaye özellikle emek-yoğun üretime odaklandığı zaman, kadın işgücünü talep etmektedir. Böylece kadınlar, patriarkal ilişkiler bağlamında maddi üretim biçimlerine de eklemlenirler. Bu sebeple, kadınlar emek-yoğun, kayıt dışı istihdamda daha düşük ücretle çalıştığı için kapitalistlerin gözdesi olmuştur (Yaman vd., 2010, s.12-13).

UNİFEM (2005) raporuna göre, kayıt dışı istihdam edilen kadın işçi oranı, erkek işçi oranından daha fazladır. Kadınlar bu istihdam türünde daha güvencesiz çalışırlar ve aynı zamanda kayıt dışı istihdamdan elde ettikleri gelirler, hanenin yoksulluktan kurtulması için yeterli değildir. Thibos ve arkadaşları yetersiz ücretlerle ve niteliksiz işlerde istihdam edilen kadınları “pembe yakalı” olarak tanımlamıştır. Yetersiz eğitim seviyesi, düşük beceri düzeyi ve işgücü piyasasında engellerle karşılaşan pembe yakalıların

devamlı olarak kendileri ve haneleri yoksulluğu tecrübe etmektedirler (Thibos ve arkadaşlarından aktaran Duygu Alptekin 2007, s.16).

Cinsiyet biyolojik bir terim iken, toplumsal cinsiyet ise kültürel altyapının koşullandırdığı psikolojik bir terimdir. Uzmanlara göre, farklı kültürlerin biyolojik cinsiyeti tanımlama biçiminde geniş çeşitlilikler vardır. Her toplumda insanlar ilk bakışta bireylerin biyolojik cinsiyetini dikkate alarak, bu bireylerin toplumsal cinsiyetini tanımlamaya çalışırlar (Oakley, 1972, s.158). Ancak toplumsal cinsiyet kalıpları içerisinde insan biyolojisini araçsallaştırarak, toplumsal güç-iktidar ilişkilerini yansıtan eşitsizlikler meydana gelmiştir. Kadınların bedensel özellikleri, onların toplumda erkeklerin iktidarı altında bağımlı ve ikincil konumda olmalarının nedeni olarak gösterilmektedir. İçinde yaşadığımız ataerkil toplum (erkek egemen), bireylere eşitsiz ve hiyerarşik sorumluluklar yüklemiştir. Erkekler; evi geçindirmek, mallara sahip olmak ve politika, iş yaşamında söz hakkı bulunan bireyler olarak kabul edilir. Kadınlara ise, çocuk ve yaşlı bakımı, ev içerisindeki işlerle uğraşma rolleri yüklenir (Bhasin, 2003).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini en derinden irdeleyen isimlerden birisi, Sylvia Walby olmuştur. Walby'e göre (1989), toplumsal cinsiyet eşitsizliğini üreten ataerkidir. Ataerki, erkeklerin egemenlik kurduğu, baskı yaptığı ve kadınları sömürdüğü bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Walby'e göre, patriarkal sistemin oluşumuna zemin hazırlayan 6 ana ataerkil yapı bulunmaktadır. Bunlar patriarkal üretim biçimi, ücretli emek içinde patriarkal ilişkiler, ataerkil devlet, erkek şiddeti, cinsellik ve patriarkal kültürdür.

Patriarkal Üretim Biçimi: Walby'e göre, kadınların emeği erkekler tarafından evlilikte ve ev içi işlerde değersizleştirilmekte ve sömürülmektedir. Bu noktada, işi oluşturan görevlerden daha çok, işin yapıldığı üretim biçimleri ön plana çıkmaktadır. Kadınlar tarafından yapılan işler; eşlerine temizlik ve yemek pişirmekten, çocuklarına bakmaya kadar değişebilmektedir. Kadının emeğinin ürünü, emek gücüdür. Eşi, kadının emeğine el koyabilir, çünkü kadının üretmiş olduğu emeğe sahip olan erkektir.

Ücretli Emek İçinde Patriarkal İlişkiler: Ücretli işlerdeki patriarkal ilişkilerin kilit özelliği, erkeklerin kadınların önünü kesmesidir. Bu durum, kadınların ücretli işlerden dışlanmasına veya bu işler içinde ayrımcılığa uğramasına sebep olmaktadır. Böylece kadınların emekleri değersizleşerek, düşük ücretler ödenmesine yol açmaktadır.

Ataerkil Devlet: Devlet, diğerk bir patriarkal yapıdır. Devletteki ataerkil ilişkilerin, toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerinde bir dizi önemli etkisi bulunmaktadır. Örneğink; boşanma ve evlilik kurallarını şekillendirme, doğurganlığı, kürtajı ve doğum kontrolünü yasallaştırarak veya suç haline getirerek etkiler ve hatta cinsiyetlerde ücret ayrımcılığı yapar.

Erkek Şiddeti: Erkek şiddeti, kadınlar üzerinde güç hakimiyeti olarak kullanılır. Ancak kadınlar üzerinde hakimiyet kurmak için bu gücün kullanılması gerekmez. Farklı şekilllerde gösterilen şiddet türleri de vardır. Örneğink; işyerinde cinsel taciz, cinsel saldırı vb.

Cinsellik: Ataerkil kültürde erkek şiddetinin ve eril tahakkümün yaşandığı insani etkinliklerden biri de, kadın ile erkek arasında gerçekleşen cinsel ilişki sürecidir. Erkek soyunun sürmesini amaçlayan cinsel ilişki süreci, kadın bedeni üzerinde erkek tahakkümünü ve baskısını işaret etmektedir. Bu sayede, kadın bedeni erkek tarafından üreme veya erkeğink biyolojik tatmini yönünde araçsal bir şekilde kullanılır. Radikal feminist bakış açısından demokratik bir cinsel ilişkide, taraflar birey olarak insani ve bedensel olarak birbirlerine verdikleri değerk ve eşitlik çerçevesinde yaratıcı bir hazzı, erotizmi paylaşırlar. Ancak ataerkil cinsel ilişki, erkeğink kadın bedeni ve bireysel var oluşu üzerinde baskı ve cinsel şiddet uyguladığı bir sürece dönüşür.

Patriarkal Kültür: Ataerkil kültür, nispeten çeşitli patriarkal pratiklerden oluşan bir yapıdır. Cinsiyetçi öznelliğink oluşumunda önemlidir. Tarihsel olarak içinkde var olduğuk kültürlerden etkilenen dinler, tarihsel olarak erkekler ve kadınlar için doğru davranış biçimlerini ortaya koyan önemli patriarkal söylemler haline gelmişlerdir. Eğitim sistemi, hem erkekleri hemde kadınları ayırmış ve erkeklere daha fazla ayrıcalık kazandırmıştır.

1980 sonrası dönemde, küreselleşme ve neoliberal politikalar belli grupları derinden etkilemiştir. Küreselleşme döneminde, devletin belli harcamaları yapmaması (eğitim, sağlık, sosyal harcamalar vb.) yoksulluk olgusunu giderek artırmıştır. Dünya'daki neoliberal politikalar ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğink giderek yaygınlaşması en çok kadınları etkilemiştir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği; kadınları büyük oranda eşlerine mahkum etmiş, neoliberal uyum politikaları kadın yoksulluğinku artırmış ve "yoksulluğink kadınlaşması" kavramı gündeme gelmiştir. (Çamur, 2010, s.20).

“Yoksulluğun kadınlaşması” kavramı, 1978 yılında Diane Pearce tarafından gündeme getirilmiştir. Pearce (1978), 1976 yılında ABD’de yaklaşık 15 milyon yoksul insanın 2/3’sinin 16 yaş üstü kadınlardan oluştuğunu gözlemlemiştir. Yaşlı kadınların %70’inden daha fazlası yoksulluk içerisinde. 1975 yılında nüfusun sadece %6,1’ini oluşturan siyahi kadınlar, o yıl yoksulların %17’sini oluşturmuştur. Pearce’ye göre en çarpıcı olgulardan birisi de, reisi kadın olan ailelerin sayısındaki artıştır. Reisi kadın olan ailelerin oranı, 1950’de %10,1’den 1976’da %14’e çıkmıştır. Chant (2008)’de yoksulluğun kadınlaşması kavramı üzerinde durmuş ve ortak özelliklerini sıralamıştır; kadınlar erkeklerden daha yoksuldur, kadınlar yoksulluğu erkeklerden daha derin yaşarlar, kadınlar erkeklere göre daha kalıcı/uzun dönemli yoksulluk çekmeye eğilimlidir, kadınlar yoksulluktan kurtulma sürecinde daha fazla engelle karşılaşmaktadır, kadın reisli haneler en fakir yoksullardır, kadın reisli haneler yoksulluğu çocuklarına da aktarmaktadırlar.

Kabeer’e (2001) göre, kadın yoksulluğunun azaltılması için ekonomik fırsatlara erişimin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Ekonomik büyümeye, kadınların emek getirisini baltalayan kısıtlamalara yönelik gerçek bir çaba eşlik etmezse, düşük gelirli hanelerden gelen kadınlar yaratılan fırsatlardan yararlanamayacaklardır. Aynı zamanda, kamusal alanda çeşitli ayrımcılıkların kalkması gerekmektedir. Kadınların ev içerisindeki yükünü hafifletecek ve onların işgücü piyasalarına girişini kolaylaştıracak emek tasarruflu teknolojilerin teşvik edilmesi sağlanmalıdır. Uzun dönemli kalkınma politikalarının daha eşitlikçi ve kapsayıcı şekillerde düzenlenmesi teşvik edilmelidir. Politika tasarımı, kadınların ekonomik katkılarını şu sebeplerle daha fazla önem verilmelidir; bu katkının düşük gelirli ailelerin geçim kaynaklarına katkı sağlamasının önemi ve erkek kazançlarının iyileştirilmesinin aile refahını arttıracak mutlak eşdeğer bir iyileşmeye yol açmamasıdır. Kadınların ekonomik kazanç kapasitelerini geliştirmek için ekonomik fırsatların eşitlenmesi ve kadın üyelerde dahil olmak üzere insani yeteneklerin ve gelir yoksulluğunun ele alınması üzerinde durulmalıdır.

Yukarıda da belirtildiği gibi neoliberal politikalar ve ataerki arasındaki çıkar ilişkisi dünyada kadın yoksulluğunu giderek arttırmaktadır. Kadınların işverenler tarafından ucuz işgücü olarak görülmesi ve eşlerinin kadınlar üzerindeki kontrol ve denetimi kadın emeğinin istismarına yol açmaktadır. Aynı zamanda kamusal ve özel alanda mevcut olan hiyerarşik sistem, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderek artmasına sebep

olmaktadır. Dünyada yaşanan kadın yoksulluğu, benzer şekilde Türkiye’de yaşanmaktadır.

2.6.6. Türkiye’de Kadın Yoksulluğu

Dünya’da, 1980 sonrası popüler olan neoliberal politikalar Türkiye’de kayıtsız kalmamıştır. 24 Ocak 1980 tarihinde neoliberal politikalar uygulanmaya başlanmış ve aynı zamanda, IMF ve Dünya Bankası önderliğinde yapısal uyum programları¹ da uygulanmıştır. Ancak yapısal uyum programlarının içerisinde yer alan serbest piyasa ekonomisinin işleyişi sonucunda vadettiği yatırımlar, ülke içerisine gelmemiş ve bunun sonucunda da işsizlikle karşı karşıya kalınmıştır (Yaman vd., 2010, s.141). Türkiye’nin finansal serbestleşme sonrası, ithalata olan bağımlılığı artmıştır. Bu durumda cari açığa dengesizlikler meydana getirmiş ve ihracatın büyük bir kısmı ithalatla gerçekleşmiştir. Türkiye, 1980 sonrası dönemde inşaat çevrelerini kayırması ve o çevrelere imtiyaz sağlamasından dolayı, inşaata dayalı bir büyüme gerçekleşmiştir. Buda beraberinde “istihdamsız büyüme”² oluşturmuştur (Boratav, 2019, s.280).

İşsizliğin en çok vurduğu kesim, kadınlar olmuştur. TÜİK verilerine göre, 2019 yılında erkeklerin işsizlik oranı %12,4 iken, kadınların işsizlik oranı %16,5; 2020 yılında erkeklerin işsizlik oranı %12,3 iken, kadınların işsizlik oranı %15 olmuştur. Tarım dışı işsizlik, 2019 yılında erkeklerde %13,9 iken, kadınlarda %20,7; 2020 yılında erkeklerde %13,9 iken, kadınlarda %18,4 olmuştur (TÜİK, 2021). Bu verilere bakıldığında, kadın işsizlik oranlarının erkeklerle kıyaslandığında yüksek seyrettiği görülmektedir.

Diğer yandan yoksulluk verilerine göz atıldığında, Türkiye’de ciddi bir yoksulluk sorunu olduğu göze çarpmaktadır. TÜİK’in (2012-2020) Hanehalkı fertlerinin cinsiyet ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranlarını içeren verileri incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: ilk olarak, yıllar itibariyle kadın yoksulluğu genel olarak artmaktadır. İkincisi, eğitim düzeyinin artması kadın yoksulluğunu eğitim imkanına sahip olanlar ve olmayanlar açısından azaltmaktadır. Üçüncüsü, özellikle 2020 yılı

¹ Yapısal uyum programları kapsamında; özelleştirmeler, ihracatın teşvik edilmesi, sübvansiyonların kaldırılması, yerel paranın değersizleşmesi, işgücü piyasalarının esnekleşmesi ve serbest piyasa ekonomisinin işlemesi öncelikler arasında yer almaktadır (Boratav, 2019, s.165).

² İstihdamsız büyüme de iktisadi büyüme sağlanırken, beraberinde iş fırsatları yaratmadığı için işsizlik artmaya başlamaktadır (Murat vd., 2013, s.94).

itibariyle erkek yoksulluğunun kadın yoksulluğundan belirgin şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, ataerkil kapitalist toplumlarda kamusal alan ve özel alan ayrımını ve kadın ile erkek arasındaki eşitsiz iş bölümünü göstermektedir. Bu bağlamda, Türkiye’de kamusal alanda çalışıp para kazanma ve aileyi geçindirme sorumluluğu temel olarak erkeğe verilmektedir. Kadınlara verilen birincil görev, eğitilmiş ya da eğitimsiz olsalarda özel alanda yani ev alanında ücretsiz emek harcamaktır. Örneğin, 2020 yılında lise altı eğitilmiş nüfus içinde kadın yoksulluğu %19,9 iken, erkek yoksulluğu %22,3’tür. Ayrıca ataerkil kültürde yetişen erkekler, küçük yaşta kültürel olarak çevrelerine erkekliklerini kanıtlamak için eğitim almak yerine, para kazanacak işlerde çalışmaya başlamaktadırlar. 2020 yılında başlayan ekonomik kriz, bu nedenle düşük eğitilmiş ve eğitim almamış erkeklerin yoksullaşmasına neden olmaktadır (TÜİK, 2021).

Türkiye’de kadın yoksulluğunun sebeplerine bakıldığında, birçok faktör ön plana çıkmaktadır. İlk faktör, ataerkilliktir. Türkiye’deki patriarki, erkeklerin kadınların emekleri ve doğurganlıkları üzerinde baskı kurmasına dayanmaktadır. Bu durum kadının her türlü iş karşılığı elde ettiği ücret üzerinde, erkeğin hakimiyetine yol açmaktadır. Türkiye’deki işgücü piyasasında erkeklere belli imtiyazlar verilmiş ve erkekler aile içinde gelir kazanmasa bile, kadının elde ettiği geliri kontrol etmede ön plana çıkmaktadırlar. Erkekler kendi tercihleri doğrultusunda, elde ettikleri geliri harcamaktadırlar. Bu konuda kadınların ve çocukların ihtiyaçlarını dikkate almayabilirler. Türkiye’nin köy bölgeleri üzerine yürütülen araştırmalarında, erkeklerin yediklerine dikkat ettiği, günün belli bir kısmında kendilerine zaman ayırdıkları ve gelirlerini kendi istekleri doğrultusunda harcadıkları tespit edilmiştir (Kandiyoti, 1997, s.68).

İkinci faktör, cinsiyet eşitsizliğidir. 2021 Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu’na göre, Türkiye 2006 yılında küresel cinsiyet eşitsizliğinde 105. sırada iken, 2021 yılında 133. sıraya yükselmiştir (World Economic Forum, 2021). Cinsiyetlere yüklenen iş bölümü, hem erkeğe hem de kadına karşı ayırım yapmakta ve özellikle kadınların mevcut fırsatlara ulaşmasında engeller ortaya çıkarmaktadır (Özaydınlık, 2015, s.94). Kadınların eğitim ve meslek fırsatlarına olan erişimlerinin kısıtlanması, yoksulluğa neden olmaktadır.

Türkiye’de kadınlara atfedilen; çocuk ve yaşlı bakımı, temizlik, ev işleri gibi bakım işlerine bir değer atfedilmemekte ve “iş” adı altında nitelendirilmemektedir. Kadınların ev işleri ile meşgul olmaları, onların işgücü piyasasına çıkmalarını engellemekte ve kişisel yeteneklerinin iyileştirilememesine yol açmaktadır (Tire, 2017, s.104). Türkiye’de yerleşik olan ataerkil düzenden ötürü özellikle alt ekonomik sınıflarda, kadınların işgücü piyasalarında çalışmaları ve gelir elde etmeleri kültürel olarak eşlerinin erkeklik gururunu zedelemektedir. Erkeklerin kendilerini “evin geçimini sağlayan birey” konumunda görmesi, kadınların işgücü piyasasına çıkmasını engellemektedir. Bu nedenle kadınlar, ev içi sorumluluklara yönelmekte ve kadın ile erkek arasında eşitsiz iş bölümü ortaya çıkmaktadır (Zeren vd., 2017, s.92). Ancak bir ülkenin iktisadi kalkınma yolunda ilerleyebilmesi için kadınların işgücü piyasalarına girmesi ve bunun süreklilik arz etmesi durumunda, yoksulluk ve işsizlik probleminin en aza indirgenbilmesidir (Karabıyık, 2012, s.232).

OECD verilerine göre, 2020 yılı itibariyle Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı %30,8 iken, OECD ortalaması %51,7 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2022). Bu veriler ışığında, Türkiye 2020 yılı itibariyle, kadınların işgücüne katılım oranının en düşük olduğu ülkedir. Kadınların işgücü piyasasına girişinin seyrek olmasının nedenleri; eğitim seviyelerinin yetersizliği, enformel sektörlerin yaygınlık göstermesi, tarımda yevmiyeli kadın çalışan oranının yüksek olması ve kadınların evlendikten sonra kocaları tarafından çalıştırılmamaları halinde işgücü piyasasını terk etmeleri şeklinde sıralanabilir (Aslan, 2016, s.81).

İşgücü piyasaları, birincil ve ikincil piyasalar olarak farklılaşmaktadır. Birincil piyasalarda, kayıt içi çalışmalar mevcuttur. Ücretler yüksek seyrederek ve çalışanlara sigorta yapılmaktadır. İkincil piyasalarda, kayıt dışı işler mevcuttur. Ücretler düşük seyrederek ve çalışanlara sigorta yapılmamaktadır. Eşitsiz toplumsal cinsiyet algıları ve uygulamaları nedeniyle, birincil piyasaları erkekler işgal ederken, ikincil piyasaları kadınlar işgal etmektedir. 1980 sonrası Türkiye’de neoliberal politikaların, işgücü piyasalarını esnekletmesi ve kayıt dışı istihdamın yaygınlaşması kadınların bu alanlara doğru kaymasına yol açmıştır. Türkiye’de işgücü piyasalarının segmentasyona uğraması, kadınları olumsuz etkilemiştir. Kadınlar kayıt dışı sektörlerde, düşük ücretlerle ve sigortasız işlerde çalışmak durumunda kalmışlardır. Şehre yeni göç etmiş ve eğitim seviyesi yetersiz olan kadınlar ise, tekstil işletmelerinde veya ev içerisinde

parça başı işler yaparak gelir elde etmeye çalışmışlardır (Dedeoğlu, 2000, s.139-163-164).

İşgücü piyasasına giriş yapan kadınlar; işe alınırken, elde edecekleri gelir belirlenirken veya çalıştığı işte bir üst pozisyona çıkmak isterken ayrımcılıkla yüz yüze gelmektedirler. Kadınlara eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerine dayalı yüklenen roller ev işleri, çocuk bakımı, temizlik gibi yeniden üretim işleri ve işgücü piyasasında karşılaştıkları ayrımcılıklar kadınların kamusal ve özel alanlardaki iş yükünü giderek ağırlaştırmaktadır. Kadınlar karşılaştıkları ayrımcılık neticesinde, dar kapsamlı işlerde³ yoğunlaştıkları için patronların eline kadınları sömürücü fırsatlar geçmektedir. Patronların eline geçen bu fırsat, kadınların dezavantajlı konumlarını hem pekiştirmekte hem de daha düşük ücret almalarına neden olmaktadır (Özkan vd., 2010, s.93). 2018 yılında dünya çapında kadınlar, erkeklere oranla neredeyse %20 daha az gelir elde ederken, Türkiye’de bu oran, %15,6 seviyesinde, OECD ortalaması ise, %12,9 olarak gerçekleşmiştir (Day vd., 2021).

Türkiye’deki kadın yoksulluğu birçok faktörle iç içe geçmiştir. Eğitim seviyesinin yetersizliği, kadınların özel alanda hapsolması, ataerkil kültür içerisinde kadına yüklenen bireysel ve toplumsal roller vb. Kadınlara cinsiyetlerinden dolayı naiflik, doğurganlık, savunmasızlık gibi roller atfedilmektedir. Yüklenen bu roller neticesinde erkeklerin kadınlar üzerinde hakimiyet kurmasına yol açan faktör, ataerkil kültürdür. Ataerkil kültür, erkeklerin kadınlar üzerinde hakimiyet kurmasına yol açmaktadır. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin oluşumunu da zemin hazırlamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sebebiyle, kadınlar daha çok özel alanla bütünleşmekte ve işgücü piyasalarına girememektedirler. Aynı zamanda küçüklükten itibaren aileler tarafından kız ve erkek çocuklarına benimsetilen roller neticesinde süregelen toplumsal cinsiyet eşitsizliği nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu bağlamda ataerkil ilişkiler içerisindeki hiyerarşinin son bulması, kadınlara daha fazla eğitim fırsatı sunulması ve devletin kadınların işgücü piyasalarına girmelerine yardımcı olacak girişimlerde bulunması gerekmektedir.

³ Türkiye’de kadınlar genellikle; nitelik gerektirmeyen, parça başı ve emek gücüne dayalı işlere eklendiği için daha düşük ücretler elde etmektedirler (Güler vd., 2016, s.53).

2.7. Ataerkil İlişkiler Sarmalında Kadının Yeri

2.7.1. Temel Kavramlar

2.7.1.1. Biyolojik Cinsiyet

Cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıkları ifade etmektedir (Bennett, 1989, s.258). Millet'e göre (1987), biyolojik cinsiyet, biyolojik farklılıkların ötesinde bir kavramdır. Erkekler, kadınlar üzerinde kendilerinde bir üstünlük hakkı görmüşlerdir. Bu durum, içsel bir hakimiyet sürecini oluşturmuştur. Bu hakimiyet ırksal ve sınıfsal ayırmadan daha keskin ve dirençlidir.

2.7.1.2. Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet, toplum tarafından oluşturulan farklılıkları, kamusal ve özel alandaki eşitsiz iş bölümünü ifade eder (Bennett, 1989, s.258). Toplumsal cinsiyet; medya, din, eğitim, diğer siyasi ve sosyal sistemler gibi kurumlar tarafından hem üretilir hem de şekillendirilir. Toplumsal kurumlar ve sistemlerin insanlar üzerinde yarattığı şartlanma, önyargı ve davranış kalıpları içselleştirilir ve nadiren sorgulanır, bu durum son derece etkili bir eşitsiz toplumsal cinsiyet yapısı oluşturur (Johnson vd., 2012, s.21).

2.7.1.3. Ataerkil Kültür

Ataerkillik, erkekler arasında maddi bir temeli olan ve erkekler arasındaki hiyerarşinin yanı sıra, erkeklerin kadınlara egemen olmalarına olanak tanıyan, bağımlılık ve eşitsiz iş bölümü oluşturan bir dizi sosyal ilişkiler örüntüsü olarak ifade edilmektedir. Ataerki, hiyerarşik ve farklı sınıflardan, ırklardan veya etnik gruplardan erkeklerin ataerkillik içinde farklı konumları olmasına rağmen, erkeklerin kadınlar üzerindeki ortak egemenlik ilişkilerinde birleşirler; birbirlerine bağımlıdırlar ve bu hakimiyeti sürdürürler (Hartmann, 1979, s. 175).

Ataerkil kültürde, kadının yaşadığı cinsiyet ayrımcılığı yalnızca cinsiyetten kaynaklanmamakta, aynı zamanda sosyal sınıf veya sosyal ayrışmadan da ileri gelmektedir. Kadınların karşılaştığı ayrımcılık; ırk, etnik köken, sosyal sınıf gibi toplum tarafından belirlenen üç güç seviyesine sahiptir. Cinsiyet ve sınıf kesişiminde olduğu gibi, kadınların karşılaştığı cinsiyet ayrımcılığını etkileyen pek çok unsur

bulunmaktadır. Bunlardan birisi ise, sosyal sınıftır. Sosyal sınıf meslek, eğitim, zenginlik ve mülkiyet tarafından belirlenir ve bu yüzden alt sınıftan varlık, statü ve eğitim eksiklikleri olan kadınlar, üst sınıf erkekler tarafından daha fazla ayrımcılığa uğramaktadırlar. Ataerkil toplumlarda, kadınlar cinsiyet ayrımcılığına uğramakta ve kadınlar erkeklere göre daha alt sosyal sınıfa sahip olduklarında, erkekler tarafından daha fazla ayrımcılığa maruz kalmaları mümkün olmaktadır (Rosida vd., 2017, s. 129-130).

Kadınların yaşadığı toplumsal cinsiyet eşitsizliği; sosyal sınıftan kaynaklı eşitsizlikler, kaynaklara ve kamusal hizmetlere erişimden ötürü eşitsizlikler, ev içerisinde ve kamusal alandaki konumlarından dolayı uğramış olduğu ayrımcılıklar, kadın yoksulluğunun temelini oluşturmaktadır.

2.8. Kadın Yoksulluğunun Sebepleri

2.8.1. Özel Alanda Eşitsiz İş Bölümü ve Kadın Emegi

Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkması, kamusal ve özel alan ayrımına yol açmıştır (Bilton vd., 2008, s. 38). Bu süreçte, kadın evin ayrılmaz bir parçası olarak görülmüştür. Kadının şefkat içeren duygusal emek, çocuk bakımı konusunda yetiştirilmesi onu ev ve bakım işleri ile özdeşleştirmiştir (Davidoff, 2002, s. 52). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından, erkeklere küçük yaştan itibaren öğretilen ve verilen görev, ev dışında kamusal alanda çalışmaktır. Bu eşitsiz iş bölümü içinde kadınların görevi ise, erkeklere yardımcı olmak, ev işi yapmak ve çocuklara bakmaktır. Bu kalıp önyargı, kadını ev alanına hapsetmekte ve aynı zamanda eğitim, çalışma hayatı vb. kamusal kaynaklı imtiyazlara erişememesine sebep olmaktadır (Karakaya, 2018, s. 77, Topalhan vd., 2017, s. 60).

Kadının emek gücünü ortaya koyması, 2 (iki) farklı şekilde mümkün olmaktadır: Öncelikle hane içerisinde karşılığı olmayan işler ve ikincisi işgücü piyasasında karşılık gerektiren işlerdir. İşgücü piyasasında çalışan kadınlar, aynı zamanda hane içerisinde karşılığı olmayan işleri de yapmak zorunda kalırlar. Hane içerisinde gerçekleştirilen karşılıksız emek sonucu, kadınlar aynı zamanda ücretsiz aile işçisi konumunda da çalışırlar. Bu süreçlerin her birinde, kadının ortaya koyduğu emek istismar edilmektedir. Patriarka, bu sürecin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Çünkü patriarkal düzende,

erkek “evi idame eden” ve ev dışında çalışan bir kişi iken, kadınlar ev içerisindeki faaliyetleri gerçekleştiren kişiler olarak algılanmaktadır. Bu durum ise, kadın emeğini hem değersizleştirmekte hem de kadının ikincil konumda olmasına yol açmaktadır (Özer, 2017, s. 1401).

2.8.2. Kadınların Kamusal Alandaki İkincil Konumları

Sanayi Devrimi, kamusal ve özel alanı çok keskin bir şekilde ayırmıştır. Sanayi Devrimi, tüm insanları özellikle kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere işgücü piyasasına çekmiştir. Ataerki toplumlarda, eril zihniyetteki işveren erkeklerle kıyasla kadınlar ve çocuklar üzerinde daha fazla baskı kurabilmekte ve bu nedenle kadınlar ve çocuklar erkeklerle göre daha az ücretle çalışabilmektedir. Bu durum işgücü piyasalarında ücret açısından kadın ve erkek arasında rekabete yol açmaktadır. Karl Kautsky bu durumu şöyle özetlemiştir: “*Endüstrinin kadınları ve çocukları işgücüne dahil etmesi, sermayedarların emekçilerin ücretlerini (özellikle erkeklerin) düşürmesinin en güçlü yönlerinden birisi olmuştur*” (Kautsky, 2000, s. 23).

Kadınlar ücretleri aşağıya çektiği için erkekler onları sendika birliklerinden dışlamışlardır. Kadın ve erkekler “eşit ücret” için savaşmak yerine, erkekler eşlerinin evde kendilerine hizmet edebilmeleri için “aile ücreti” arayışına girmişlerdir. Aile ücreti, o dönemde ataerki ve kapitalist çıkarlar arasında kadınların emek gücü üzerindeki çatışmasının bir çözümü olarak algılanmaktadır. Çoğu erkek için aile ücretinin gelişimi 2 (iki) şekilde erkek egemenliğinin maddi temelini garanti altına almıştır. İlki, kadınlar erkeklerden daha düşük ücret almaktadırlar. Kadınların düşük ücret alması, erkeklerin maddi temelini sürdürmesini sağlar ve kadınlar kariyer yapmak yerine ev hanımlığını ve anneliği seçerler. İkincisi, kadınlar erkeklerin doğrudan faydalandığı ev işleri, çocuk bakımı ve diğer hizmetleri ücretsiz olarak yerine getirirler. Kadınların evdeki sorumlulukları, onların işgücündeki düşük konumlarını zorunlu kılmaktadır. Aile ücretinin erkeklerle ödenip kadınları evde tutması, hem erkek işçilere hem de kapitalistlere fayda sağlamıştır. Kadınlar, erkekler için ev içerisinde ücretsiz ve karşılıksız hizmetler yürütmüştür. Bunun yanı sıra, kapitalistlere de tüketici konumunda hizmet sağlamışlardır (Hartmann, 1979, s. 181).

Toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında ataerki, kadınların iş hayatında hakimiyet kurar (Özçatal, 2011, s. 25). Kadınlar ekonomik ve sosyal kurumlara nüfuz eden ayrımcılık ve

toplumsal cinsiyet normlarının bir sonucu olarak, erkeklerden daha düşük ücret alırlar (Beneria vd., 2004, s. 9). İşyerlerinde alt konumlarda ve sigortasız işlerde istihdam edilirler (Aşkın vd., 2019, s. 980). İşgücü piyasasına bakıldığında, kadın ve erkek arasında dikkat çekici bir dağılım mevcuttur. Erkekler güvenceli işlerde istihdam edilirken, kadınlar güvencesiz ve alt konumlardaki işlerde istihdam edilmektedir (Öztürk Yaman, 2010, s.119). Güvencesiz ve alt konumlardaki işler kadınları savunmasız hale getirirken, aynı zamanda kadın yoksulluğunun da zeminini hazırlamaktadır.

2.8.3. Kadınların Kaynaklara ve Kamusal Hizmetlere Eşitsiz Erişimi

İşgücü piyasasına erişim fırsatının, genellikle kadınların hayatını iyileştirdiğine inanılmaktadır. Kadınların ekonomik fırsatlara erişiminin desteklenmesinde, Dünya Bankası'nın 2012 Dünya Kalkınma Raporu'nda belirtildiği üzere, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada en önemli 5 (beş) politika önceliğinden biri haline gelmiştir. Kadınların işgücü piyasasına erişim fırsatı; erken yaşta evliliği engellemekte, doğurma yaşının yükselmesine yol açmakta ve kadınların hane içerisinde pazarlık gücü elde etmesine katkıda bulunmaktadır (Heath, 2012, s. 2). Ancak Dünya Bankası'nın Kadınlar, İş Dünyası ve Hukuk 2022 Raporu'na göre, kadınlar hala erkeklerin ekonomik haklarının yalnızca dörtte üçüne sahiptir ve çalışma çağındaki yaklaşık 2.4 milyar kadın, erkeklerle aynı ekonomik haklara erişememektedir. Dünya Bankası, küresel çapta erkek ve kadınların toplam beklenen yaşam boyu kazançları arasındaki farkın, 172,3 trilyon dolar olduğunu öngörmektedir. Bu tutarın, dünya gayrisafi yurtiçi hasılasının 2 katına eşit olduğu tahmin edilmektedir (World Bank, 2022, s. 1-2).

Kamunun verdiği hizmetlerde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini dikkate almaması ve kadınların işgücü piyasasına çıkmasını destekleyici somut politika önlemleri almaması, kadınların omuzlarına ekstra yükler bindirmektedir. Örneğin; devletin kreş veya hasta sağlığı merkezine bütçede yer vermemesi, kalitesizleşme ve hastanelerin özelleşmesi vb. kadınların çocuk ve yaşlı bakımını yapmasına sebep olmakta ve kadınların işgücü piyasasına çıkmasını engellemektedir (Ulutaş, 2009, s. 31). Kadınların kamusal alanda kariyere yönelik katılımları da, oldukça düşük seyretmektedir. IPU'nun (Parlamentolar Arası Birlik) verilerine göre (2022), kadınların ulusal parlamentodaki payı %26,1'dir. Aynı zamanda 2021 yılında 48 ülkede yapılan seçimlerde, kadınlar meclis

sandalyelerinin sadece %28,6'sına seçilebilmişlerdir. Bu rakamlar şunu göstermektedir ki, hem toplumsal cinsiyet eşitsizliği derinleşmiş, hem de kamu karar mekanizmasının erkeklerden oluşması, toplumsal cinsiyet eşitliğine dair adımlar atılmasını zorlaştırmaktadır.

Ataerkil toplumlarda okur-yazarlığın, toplumsal cinsiyet dağılımı, toplumdaki güç ve kaynakların eşitsiz dağılımının bir tezahürüdür (Stromquist, 1990, s. 96). Eğitim fırsatına ulaşamamak, kadın yoksulluğunun etkenlerinden birisidir (Şener, 2012, s. 56). Okur-yazar olmama durumu, en çok yoksul ve sosyal açıdan dezavantajlı kadınlar arasında gerçekleşmektedir (Stromquist, 1990, s. 101). Yoksul hanelerde okula kayıt sürecinde, erkeklere öncelik tanınmaktadır. Çünkü patriarkal sistemde, erkek “evin reisi” olarak kabul edilmekte ve hanenin asıl gelirini elde eden kişi konumundadır. Kadınların elde ettiği gelir ise, yan gelir olarak görüldüğü için eğitim fırsatlarına erişememektedirler. Küçük kız çocukları genellikle, aile içerisindeki küçük kardeşlerine bakmakta veya evdeki işler konusunda annesine yardımcı olmaktadır (Şener, 2012, s. 56). Kadınların eğitim fırsatlarına erkeklerle eşit derecede ulaşamaması, onları kayıtdışı, güvencesiz ve düşük ücretli işlere iterek, hem savunmasız kalmalarına hem de yoksulluk döngüsüne girmelerine sebep olmaktadır (Çamur Duyan , 2010, s. 20).

Görüldüğü üzere, ataerkil kapitalist sistemde kadınlar gerek özel alan olarak ifade edilen ev içerisinde, gerekse kamusal alan olarak tanımlanan çalışma yaşamında cinsiyetçi ve eşitsiz iş bölümüne maruz kalmaktadırlar. Bu eşitsiz iş bölümü ve kamusal kaynaklara ulaşamama durumu, kadınların ve özellikle de ekonomik olarak alt sınıflara mensup kadınların çeşitli düzeylerde yoksullukla karşılaşmasına yol açmaktadır. Düşük gelir grubundaki hanelerde, erkekler işsiz kalabilmekte ve umutsuzluğa kapılabilmektedirler. Ancak kadınlar aileyi, çocuklar başta olmak üzere bir arada tutmak ve geçindirmek için pratik olarak çeşitli stratejiler üretmektedirler.

2.9. Kadınların Yoksullukla Başa Çıkma Stratejileri

Yoksulluk içerisinde yaşayan kadınlar, nasıl yoksullukla başa çıkma stratejileri geliştirmişlerdir?

Kadınlar, yoksullukla başa çıkmak için birçok stratejiye başvurmaktadır. Bunlardan birincisi, eğer hanedeki erkek işini kaybetmişse, bu süreçte kadın işgücü piyasasına giriş yapmaktadır. Genellikle enformel ve güvencesiz işlerde çalışmaktadır (Güneş, 2010, s.

37). Bir diğeri ise, kadınların kıt kaynaklarla başa çıkma stratejileridir. Fodor'a göre (2016), kaynaklar kıt olduğunda, kadınlar genellikle bütçeden sorumludurlar. İndirimler ve fırsatlar aramak için en çok zaman harcayan kadınlardır. Aynı zamanda, kadınlar tüketim mallarının ikamesini de yerine getirirler. Örneğin, meyve ve sebzeleri kendileri yetiştirirler. Bunun yanı sıra, giysi tamiri de yaparlar. Kadınlar, ailenin finansal kriz zamanlarında hanehalkının hayatta kalabilmesi için akraba ve arkadaşlarla (para ödünç alma-verme) temas halinde kalmaktadırlar. Devlet kurumlarından yoksul ailelere sosyal yardımlar yapılmaktadır. Sosyal yardımlara genellikle kadınlar başvurmaktadır. Bu şekilde, aileyi ayakta tutmaya çalışmaktadırlar.

2.10. Kırsal Alanda Tarım ve Kadın Yoksulluğu

Güncel olarak Anadolu'nun küçük kasaba ve kentlerinde kadınlar yoksullukla başa çıkabilmek için birçok aktivitenin yanı sıra, küçük çaplı tarımsal faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu durum literatürde ve gerçek yaşamda karşımıza kırsal alanda kadın yoksulluğunu çıkarmaktadır. Kırsalda kadın yoksulluğuna değinmeden önce, araştırmamızın içerdiği alan çalışmasına yönelik dünyadaki tarım politikaları, bu politikaların kapitalizm ile eklemlenme süreci ve küçük köylü üreticisi üzerindeki etkileri üzerinde durulacaktır.

2.10.1. Feodalizmden Kapitalizme Tarımsal Faaliyetlerin Gelişimi

Tarihsel olarak Feodal dönemde toprak, önemli bir unsur idi. Sebebi ise; diğer üretim araçları (sermaye, emek vb.) gibi yeniden üretilmesinin mümkün olmayışydı. Bu sebeple, toprakta özel mülkiyet ilkesi benimsendi (Köymen, 2008, s. 49). 14. yy'da İngiltere'de serflik kaldırılmıştır. O dönemin İngilteresi'nde küçük toprak sahibi kişiler, nüfusun 1/7'sini oluşturuyorlardı. Dönemin tarım yapısı aslında, insanların kendi topraklarını kendi emek gücüyle işlediği ve işlediği ürünleri tüketerek yaşamlarını idame ettirdiklerini göstermektedir. Kapitalist üretim biçiminin oluşması, 15. ve 16. yy'da gerçekleşmiştir. Kapitalizm için gereken ilkel birikim yolları; tarımda çalışan insanların mülksüzleşmesi, ortak toprak alanlarının gasp edilmesi ile birlikte sermaye çiftliklerinin kurulmasına yol açmış ve kırdaki insanların göç edip, sanayi proletaryasının oluşmasına zemin hazırlamıştır (Marx, 1986, s. 615-622).

17. yy'da Sanayi Devrimine geçişle beraber tarım, toplumlarda mikro ölçekte yapılan geçimlik üretim şekli iken, sanayi toplumuna geçişle birlikte önce uluslararası ticaret ve sonra sanayi üretimi ve piyasalar ekonomik sistemin merkezine yerleşmiştir. Ticari kapitalizmle gelişen sermaye birikimi, sömürgecilik faaliyetlerinin⁴ sonucunda gerçekleşmiştir. Bu süreçte tüccarlar sömürgecilik yoluna başvurarak, servet edinimi elde etmişlerdir. Avrupalılar sömürgeleştirdikleri Avrupa dışı toplulukların (köylüler, yarı proleter işçiler) hem tarımsal hem de sınai gelişmelerinin önüne geçmişlerdir. Çünkü Avrupalılar kendilerine rakip ve sermaye birikimi yoluyla zenginleşmelerinin önünde tehlike teşkil edecek herhangi bir unsur istememekteydiler (Bernstein, 2009, s. 77).

Kapitalizmle beraber tarımda yaşanan değişim ve dönüşüm mikro ölçekte yapılan tarımı etkinsizleştirerek, sermaye sahiplerinin büyük ölçekte çiftlikler oluşturmaya zemin hazırlamıştır. Ancak özellikle birçok az gelişmiş/gelişmekte olan ülkede, küçük tarım işletmeleri büyük çiftlik sahipleri karşısında ayakta kalabilmek için strateji geliştirmek durumunda kalmıştır. Bu stratejiye aşağıda değinilecektir.

2.10.2. Küçük Tarım İşletmeleri ve Aile İçi Kadın Emeği Sömürüsü

Mikro ölçekte yapılan tarımın metalaşması, tarımla uğraşan insanların bir zamanlar kendi ihtiyaçları doğrultusunda üretim yaparlarken, şimdi piyasalara yönelik üretim faaliyetlerine ve kapitalist ilişkilere eklemlenme sürecini başlatmıştır (Bernstein, 2009, s. 84). Kapitalist sistem içerisinde küçük üretim yapan işletmeler nasıl ayakta kalmaktaydılar? Chayanov (1966) incelemelerinde, köylü aile işletmelerinin kapitalist işletmelerden farklı olduğunu belirtmiştir. Kapitalist işletmelerden farklı, köylü kendi emeğini sömürmekteydi. Köylü aile işletmeleri, nominal anlamda negatif kârla çalışmakta ve ancak hayatlarını idame ettirmektedirler. Fakat bu durum büyük kapitalist işletmeler için imkansızdır. Chayanov, küçük aile işletmelerinin “kendi kendini sömürdüğünü” iddia eder. Köylü belli miktarda getiri elde etmek için yetersiz beslenip, fiziksel ve zihinsel anlamda kendisine zarar vermektedir.

⁴ 1876'da Avrupalılar Afrika'nın %10'una hakimdiler. 1900'lere gelindiğinde kıtanın %90'ını egemenlik altına almışlardır. Sömürgecilik döneminin en çarpıcı özelliği, halkın asgari geçimlik kaynakları ellerinden alınmıştı ya da küçültme yoluna gidilmişti (Bernstein, 2009, s. 56).

Boratav (2004)'ın analizine göre, tarımsal yapıdaki sınıfsal oluşum süreci şu şekildedir;

- a) Büyük toprak sahipleri
- b) Zengin köylü
- c) Orta köylü
- d) Yoksul köylü
- e) Tarım işçisi

Büyük toprak sahipleri, toprağı elinde bulunduran kişilerdir. Toprak ağası artığı toprağını kiraya vererek, kapitalist ise tarım işçisi üzerinden sağlar.

Zengin köylü; “emek” gücünü ortaya koyan, toprakla iç içe geçmiş kesimi temsil eder. Bu bireyler, üretim araçlarına sahip kişilerdir.

Orta köylü; yalnızca kendi emeğı ile kendi toprağında üretim yapan kişilerdir. Ancak bu bireyler, işçi çalıştırabilir veya toprak kiralayabilirler.

Yoksul köylü; üretim araçlarından yoksun kişilerdir. Genellikle bu kişiler emek gücünü satıp, başka kişilerin işini yaparak gelir elde ederler.

Tarım işçisi; emek gücünü tamamen kapitalistlere satan ve kapitalist ilişkiler içerisinde olan gruplardır.

Kapitalizm öncesinde finansal piyasalar mevcut değil iken, köylü finansman ihtiyacını nasıl karşılamıştır? Pre-kapitalist dönemde, köylü hem üretici hem de tüketici konumunda olduğu için yıl içerisinde sattığı mallardan gelir elde ederek giderlerini karşılamıştır. Ancak köylünün bunu devam ettirebilmesi için üretim miktarının ve ürün fiyatının yıl boyunca sabit kalması gerekiyordu. Bu durum her zaman mümkün olmayarak, köylü aleyhine döndüğü zamanlarda tefeciler ile ilişkiler başlamıştır. Tefeciler, köylünün borcunu ödeyebilmesi için nakdi sermaye vermiştir. Verdiği sermayenin gecikmesi halinde, paranın üstüne faiz bindirerek köylüyü borçluluk durumuna düşürmüş ve bu durum kısır döngü haline dönüşmeye başlamıştır (Boratav, 2004, s. 45).

Kırsal alanda kadın emeğı hep var olmuştur. Ancak tarımsal üretimde ağırlıklı olarak, cinsiyete dayalı iş bölümü meydana gelmiştir. Kadınlar ağırlıklı olarak tarımda çalıştıkları için “tarımın kadınlaşması” kavramı gündeme gelmiştir. Bu kavram daha çok üçüncü dünya ülkelerindeki tarımsal yapıda kadının işgücünün daha fazla olduğunu

göstermiştir (Candan vd., 2013, s.95). Tarımın kadınlaşması birkaç şekilde görülebilmektedir. Kırsaldaki kadınların veya kırsal sektördeki kadınların oranında artış bunlardan birisidir. Ayrıca kadınların tarımsal işgücündeki payının artış göstermesi de bunun bir göstergesidir. Daha yüksek bir kadın oranı, daha yüksek bir kadın faaliyet oranının veya tarımda çalışan erkeklerin tarıma katılım oranlarının düşüşü de bunun bir sonucu olabilmektedir. Dahası, tarım sektörünün kadınlaşması, geçmişte ücretsiz aile işçisi olarak eksik sayılması ve mevcut dönemde tarımsal ücretli işçiler ve kendi hesabına çalışanlar olarak daha fazla görünür olmalarının bir sonucudur (Deere, 2005, s. 17).

Tarımdaki kadın işgücü yapısının değişiminde, 1980'lerde kabul gören neoliberal politikaların etkisi olmuştur. Mali istikrar politikaları; ödemeler dengesi problemlerini çözmeye, enflasyon oranlarını düşürmeye ve ihracatı arttırmaya yöneliktir. İstikrara eşlik eden yapısal uyum politikaları, ithalatın serbestleşmesi, kamu kaynaklarının ve hizmetlerinin özelleşmesi, emek, toprak ve sermaye piyasalarının serbestleşmesini kapsamaktadır. Bu politikalar, uygulanan ihracata yönelik tarımın yapısında (yüksek değerli tarımsal ihracatın, düşük değerli tarımsal ihracatla yer değiştirmesi), ticari tarımın talep ettiği işgücü türünde (sürekli işgücü yerine mevsimlik veya geçici işgücünün istenmesi) değişikliklere yol açmıştır (Lastarria-Cornhiel, 2008, s. 2).

Tarım, büyüme ve yoksulluğun azaltılmasında önemli bir işleve sahip olabilmektedir. Ancak sektör birçok ülkede kısmen düşük performans göstermektedir, çünkü genellikle tarımda ve kırsal ekonomide çok önemli bir kaynak olan kadınlar, üretkenliklerini azaltan kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Ekonomik veriler, kadınların küresel anlamda ve gelişmekte olan ülkelerde tarımsal işgücünün yaklaşık %43'ünü oluşturduğunu göstermektedir. Kadınların tarımsal alanda yaptıkları faaliyetler; genel olarak yabancı otları temizleme ve ürünleri hasat etmedir. Genel olarak, kırsal kesimdeki kadınların işgücü yükü erkeklerinkini aşmaktadır. Kadınların kırsal işgücü piyasalarına katılımı bölgeler arasında önemli ölçüde farklılık göstermektedir ancak her zaman kadınlar ücretsiz, mevsimlik ve yarı zamanlı işlerde daha çok yer almakta ve mevcut veriler, aynı iş için kadınlara genellikle erkeklerden daha az ücret ödendiğini de göstermektedir. Kırsal kesimdeki kadınlar genellikle karmaşık haneleri yönetirler ve birden fazla geçim stratejisi izlerler. Faaliyetleri tipik olarak; tarımsal ürünler üretmeyi, hayvanlara bakmayı, yiyecekleri işlemeyi ve hazırlamayı, tarımsal veya diğer kırsal

işletmelerde ücretsiz çalışmayı, hanede yakılacak odun ve çalıları toplamayı ve su altyapısının olmadığı alanlarda hanenin ihtiyaı olan suyu kaynağından taşıyarak getirmeyi, ticaret ve pazarlamayla uğraşmayı, aile üyelerine bakmayı ve evlerinin bakımını içermektedir. Bu faaliyetlerin çoğı, ulusal hesaplarda “ekonomik olarak aktif istihdam faaliyetleri” içerisinde yer almaz. Çünkü kadınların evde yaptıkları işlerle, kırsal alanda yaptıkları işler birbirine benzemekte ve bir değıer atfedilmemektedir (Doss, 2011, s. 1-2).

Geçmişten günümüze kırsal alanda yoksulluk hep var olmuştur. Ancak incelendiğinde kırsal alanda yaşanan yoksulluk kırsal alanın bir parçası şeklinde yorumlanarak herhangi bir aksiyon alınmamasına yol açmıştır. Halbuki kırsal alanda kadınlar daha fazla yer almakta ancak bu kadar daha çok yevmiyeli tarım işçisi, ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Kırsal alanda üretken işlerde ağırlıklı olarak erkekler çalışırken, daha zor ve üretkensiz alanlarda kadınlar çalışmaktadırlar. Kadınlar kırsal alanda, üretkenliklerini ve verimlilikleri arttıracak işlerde alışamadıkları için düşük ücretler alarak yoksullukla karşı karşıya kalmaktadırlar.

3. BÖLÜM ALAN ÇALIŞMASI

3.1. Araştırmanın Amacı ve Konusu

Bu tezin esas amacı, enformel sektörde çalışan kadınların yoksulluğu nasıl deneyimlediklerini, kadın yoksulluğuna hangi faktörlerin (eğitim yetersizliği, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, erken yaşta evlilik vb.) sebep olduğunu, kadınların yoksullukla başa çıkma stratejilerini, formel ve enformel dayanışma ağlarını ne şekilde algıladıklarını, kadınların gün içerisinde gerçekleştirdikleri görünmeyen emeğin neler olduğunu ve nasıl gerçekleştiğini anlayabilmektir.

Literatür bölümünde, tarihsel ve toplumsal olarak yoksulluk literatürü ve özellikle de kadın yoksulluğu incelenmiştir. Genel olarak Dünya’da ve Türkiye’de kadın yoksulluğuna ilişkin kültürel ve sınıfsal/ekonomik nedenler açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Literatür incelemelerinden ortaya çıkarılan temel argümanlar, bu bölümde Doğu Karadeniz Bölgesi’nin belirli toplumsal alanlarında yaşayan ve çalışan kadınlarla bizzat yapılan derinlemesine görüşme sonuçları üzerinden değerlendirilecektir. Bu konuda yapılan tarihsel ve teorik çalışmaların gerçek yaşamda yoksullukla mücadele etmeye çalışan kadınların deneyimleriyle benzerlikleri ve farklılıkları analiz edilecektir.

Gözlemlendiği kadarıyla, kadınlar günün erken saatlerinden itibaren gece geç vakitlere kadar hareket halinde olup, sürekli olarak çeşitli işlerle meşgul olmaktadır. Bu işlerin bir kısmı ailenin devamlılığını sağlayan ev-içi ve ev çevresi ücretsiz yeniden üretim işleri iken, diğer kısmı da ailenin geçimini sağlayacak tarımsal işler, pazar satışları ve hizmet sektörünü içeren (otellerde ve/veya evlerde ücretli temizlik, ütü, çocuk bakımı, fabrikada işçilik, çağrı merkezi v.b) ücretli, gelir getirici işlerdir.

3.2. Araştırmanın Yöntem ve Tekniği

Bu araştırma anlamacı ve yorumsamacı paradigmaya dayalıdır. Anlamacı ve yorumsamacı paradigmaya dayalı olarak nitel bir araştırma yöntemi yürütülmüştür. Bu çalışmayı belirleyen temel araştırma sorusu, Anadolu’nun küçük kasaba ve kentlerinde

enformel sektörde çalışan kadınların yoksullukla nasıl baş ettiklerini anlayabilmektir. Bu araştırma sorusunun yanıtlanabilmesi için kadınların bizzat kendi ağızlarından, yaşadıkları deneyimleri anlatmaları ve sürece ilişkin özgün yorumları önem taşımaktadır. Bu nedenle nitel yöntemin bu araştırma sorusunu anlamamızı ve açıklamamızı sağlayacağı düşünülmektedir.

Enformel sektörde çalışan kadın yoksulların bu süreçte ev içi/dışında emek gücünü kullanarak ücretsiz yeniden üretim sürecini nasıl inşa ettiği, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağlı olarak kadın emeğinin nasıl değersizleştiği ve yoksullukla başa çıkma stratejilerinin neler olduğuna dair deneyimlerini kavrayabilmek için nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik yaklaşım ile veriler incelenmiştir. Fenomenoloji, kişinin veya bir insan grubunun fenomene ilişkin yaşanmış deneyiminin anlamı, yapısı ve özüne inmektedir. Fenomenolojik yaklaşım, kadınların yoksulluğa dair iç dünyasını kavramak, yoksulluğu nasıl anlamlandırdıklarını ve bununla başa çıkma yöntemlerinin neler olduğunun anlaşılmasına yardımcı olmaktadır (Yalçın, 2022, s. 217). Bu çalışmada elde edilen veriler nitel veri toplama tekniklerinden derinlemesine görüşme yoluyla toplanmıştır. Derinlemesine görüşme, çalışmayı genel hatlarıyla kapsayan, açık uçlu soruların sorularak yanıtlara ulaşıldığı ve yüz yüze bilgi toplamaya imkan tanıyan bir veri toplama tekniğidir (Tekin, 2006, s. 101).

Bu tez çalışmasında, hem araştırma sürecinde hem de verilerin analizinde feminist yöntem ve perspektif benimsenmiştir. Feminist perspektifin benimsendiği alan çalışmasında, kadınların yoksulluğu nasıl tecrübe ettiklerine ilişkin bizzat kendi algıları, düşünceleri ve duygularını ifade edebilmelerine yönelik bir görüşme süreci oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle kadınların kendi doğal yaşam alanlarında ve sohbet şeklinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yaşadıkları ve çalıştıkları sosyal mekanlarda (ev, pazar, bahçe) kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmeler önceden hazırlanan ve pilot çalışma ile geliştirilen genel metinler üzerinden yapılmıştır. Gizlilik ilkesi gereği, kadınların gerçek isimleri tez metninde kullanılmamış ve her bir katılımcı Katılımcı 1, Katılımcı 2 v.b. şeklinde tanımlanmıştır. Görüşmeler sırasında alınan detaylı notların yanı sıra rızaya bağlı olarak ses kaydı da alınmıştır. Alan çalışması sonrasında ses kayıtları çözülmüş, alınan detaylı notlar analiz edilmiş ve araştırmanın bulgularına ilişkin temalar literatür çalışması ile paralel olarak (çatışmalı ve/veya uzlaşmalı şekilde) belirlenmiştir.

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Görüşülen kadınlara ulaşabilmek için ilk aşamada, pazar alışverişinde tanışılan ve süreç içinde güven ilişkisi kurulan bir kadından araştırma çerçevesinde diğer kadınlara ulaşabilmek için yardım talep edilmiştir. Dolayısıyla araştırmada kartopu örneklemini kullanarak tanıştığımız kadın vasıtasıyla diğer kadınlara ulaşılmıştır. Böylece Ordu'nun Ünye ilçesinde 2022 yılının Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında 34 evli ve çalışan kadınlar ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Giresun Merkez'de ise, 2022 yılının Kasım ve Aralık aylarında 18 evli ve çalışan kadınlar ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Toplamda 52 kadın ile derinlemesine görüşme sağlanmıştır. Bu bağlamda görüşmelere ilişkin detaylar ve oluşturulan temalar şu şekildedir.

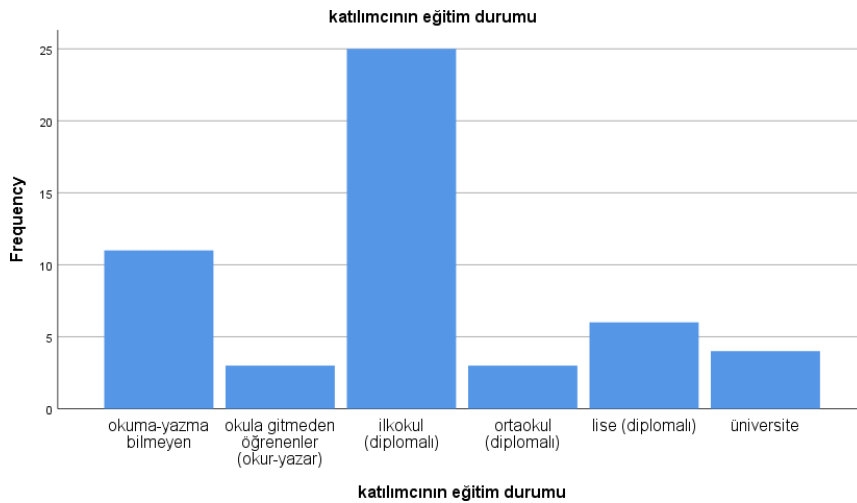
3.4. Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde, araştırmada elde edilen tüm bulgulara yer verilmiştir.

3.4.1. Kadınların Sosyo-demografik Özellikleri

3.4.1.1. Kadınların Eğitim Durumları

Yapılan görüşmelerde katılımcı kadınların eğitim durumları aşağıdaki Şekil 1'de de görüldüğü üzere, %18,3 okuma-yazma bilmeyen, %5 okula gitmeden öğrenenler (okur-yazar), %41,7 ilkokul (diplomalı), %5 ortaokul (diplomalı), %10 lise (diplomalı), %6,7 üniversite mezunlarından oluşmaktadır.

Şekil 1: Kadınların Eğitim Durumu

Bu bağlamda ataerkil yapıya sahip toplumlarda, kız çocukları yerine erkek çocuklarına eğitim fırsatı verilmektedir. Çünkü cinsiyetler arası ilişkilerde erkekler kamusal alanla, kadınlar ise özel alanla sınırlandırılmaktadır. Erkek evlendiğinde, evin idamesi (maddi açıdan) onun kontrolünde olmaktadır (Özçatal, 2011, s. 24). Bu sebeple erkek çocuğunun okutulması ve iş sahibi olması gerektiği düşünülmektedir. Kız çocukları ise okula gitmek yerine, evde kardeşi varsa onun bakımını üstlenmekte ya da annesine ev içi/ev dışındaki işlerde yardımcı olmak konusunda yönlendirilmektedirler. Kadınlar genellikle özel alanla ilişkilendirildikleri için kız çocuklarının eğitim durumuna aileleri tarafından fazla önem verilmemektedir. Kadınlara dayatılan toplumsal normlar (kız çocuğunun okutulmaması gibi) sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan kadınların kendilerini geliştirememelerine sebep olmakla birlikte, benlik duygusu ve özsaygının da keşfedilememesine yol açmaktadır.

Giresun'dan katılımcı 14 (58) duygu, düşünce ve tecrübelerini şu şekilde ifade etmiştir: *"Eğitim durumum yok. Okuma-yazma az çok biliyorum da şeye seferberliğe gitmişim havu okuma kurslarına. Ha Ali okuluna. Ordan belge verdiler. Abimden de bir iki çat pat öğrenmişim oraya gidince de yazmayı öğrendim. Kendime yetesilik kadar idare edim işte."*

Ünye'den katılımcı 22 (84) duygu, düşünce ve tecrübelerini şu şekilde ifade etmiştir: *"Hiç okumadık zamanında. Ah çocuğum (içine çeker). Şöyle bi imza atabiliyorum (nasıl imza attığını gösterir)."*

Ünye'den katılımcı 39 (62) duygu, düşünce ve tecrübelerini şu şekilde ifade etmiştir: *"Okumaz mıyım okudum emme faydası gelmedi."*

Ünye'den katılımcı 41 (64) duygu, düşünce ve tecrübelerini şu şekilde ifade etmiştir: *"Okutmamışlar bizi çocuk. (üzüntülü bir şekilde söyler.)"*

Ünye'den katılımcı 47 (58) duygu, düşünce ve tecrübelerini şu şekilde ifade etmiştir: *"Ali okuluna gittim. Ordan diploma aldım. Okuma yok yani var kendimizi ilerlettik ama 1 ay gitmeyle. Çocuklarım okurken okudum yani."*

3.4.1.2. Kadınların Çalışma Deneyimleri

Kadınlarla yapılan görüşmelere bakıldığında Şekil 2'den de anlaşılacağı üzere, ağırlıklı olarak 10 yaşından itibaren çalışmaya başladıkları görülmektedir.

Şekil 2: Kadınların Çalışma Yaşı

Kadınlara çalışma yaşları sorulduğunda, çoğu çalışmadığını belirtmiştir. Bunu söylemelerinin sebebi ise, çalışmayı sadece bir işyerinde günün belli saatlerinde ve ücret karşılığında yapılan bir iş olarak görmeleridir. Çalışmayı genel olarak kamusal alan ile ilişkilendirmektedirler. Ev içinde/ev dışında kendi yaptıkları işleri “çalışma” olarak görmemektedirler. Çünkü ataerkil kültürde, ev içi işler “kadın işi” olarak görülmektedir (Akyıldırım, 2019, s. 76; Özçatal, 2011, s. 22). Kadınların gerçekleştirdiği ev içi işlerde (temizlik, yemek yapma, bakım emeği vb.) belli bir üretkenlik ve hizmet söz konusudur. Ancak yapılan bu işler bir meta⁵ işlevinde olmadığı için değişim değeri⁶ mevcut değildir. Aile üyeleri tarafından tüketilen bir kullanım değerine⁷ sahiptirler (Güneş, 2015, s. 4).

Ünye’den katılımcı 24 (59) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Çarşamba’da sebze işleriyle uğraştım. Hatta traktör sürmüşlüğüm bile vardır benim. Ama ben isteyerek yapıyodum bu işleri. Erkek gibi her işi yapardım. 4 aylık çocuğa bakmaya başladım ben. 9 yaşına kadar baktım. Hala da bırakmıyorlar beni (işverenden bahseder). Bırakmıyorlar. Bi 15 gün pandemi geçirdim, bırakım dedim anahtarını falan*

⁵ Meta, insan emeği sonucunda üretilen ve üretilmiş olan ürünlerin piyasada alınıp satılması durumudur (Hunt vd., 2019, s. 29).

⁶ Kadınların ev-içi emek güçlerini (yemek yapma, temizlik, çocuk veya yaşlı bakımı vb.) aile üyeleri için kullanarak yeniden üretim sürecini gerçekleştirmesi ancak yapılan işlere piyasada bir değer atfedilmemesi durumudur (Dildar, 2021, s. 43; Özçatal, 2011, s. 22).

⁷ Kadınların ev içerisinde gerçekleştirdiği işlerin aile bireyleri, toplum tarafından kullanılması ya da tüketilmesine kullanım değeri denir (Özçatal, 2011, s. 22).

teslim ettim adam geri çağırdı mecbur kaldım adama geri gitmeye. Ama ben sigortasız çalıştım. Otellerde de çalıştım ben. 1100 TL prim ödenmiş sadece.”

Ünye’den katılımcı 39 (62) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“10 yaşından beri bağ-bahçe işleriyle uğraştım, yani aklım erdi, gözüm gördü yapmaya başladım yavrum. Babamın kapısından beri aynı devam.”*

Ünye’den katılımcı 45 (46) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Valla hep çalıştık, hep çalıştık. Çocukken ben bahçeye gidiyorduk. Tırpan bile vurdum. 10 yaşından beri yevmiyeye gittim. Annemle bahçeye gidiyordum.”*

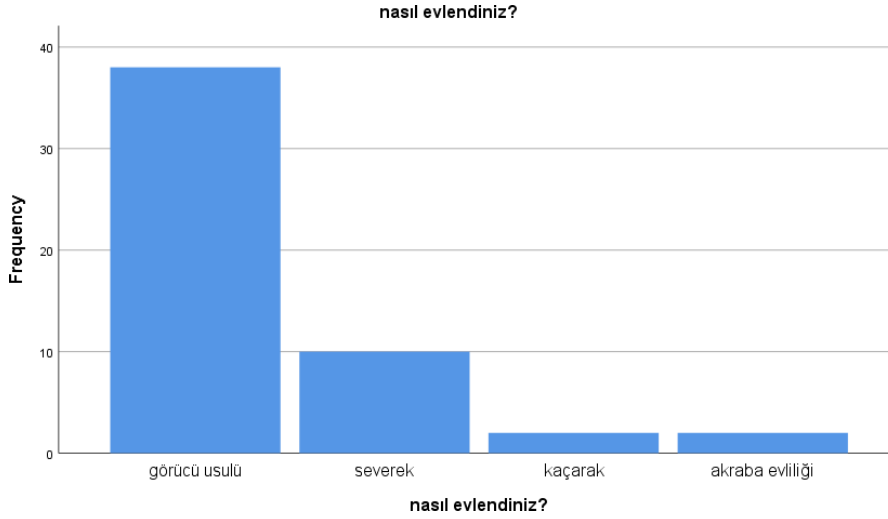
Ünye’den katılımcı 52 (60) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Anamdan doğdum doğalı (gülür). Her şeyi yaptım. Çeltik otlarında, yalıklarda, tarlalarda ırgat gibi daha aynen, çapa, mısır, kırma biçme her şeyi yaptım. Mal bakma.”*

Giresun’dan katılımcı 3 (43) 10 yaşından beri işle meşgul olduğunu ifade etmiştir. Şöyle ki: *“Fındık, çay ile uğraştım. İnek baktım. Ot kestim, taşıdım. Odun kestim taşıdım. Tarla kazdım, belledim. İnek gübresi taşıdım. Hangisini diyeyim sana yaprak taşıdım (burada gazelden bahseder).”*

Giresun’dan katılımcı 10 (37) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Giyim mağazasında çalıştım. Sigortasız çalıştım. Bi de şeyde çalıştım, Orsa-epaşa çalıştım. O zaman bir hafta deneme sürem vardı. 1 hafta anca dayanabildim. Çok ağırdı işi. Getir götür yaptırıyolardı. Aşağıdaki caddeden ta yukarı ki caddeye günde 10 kere gidip geliyodum. 3 günde markette çalıştım. Dayanamadım. Tuvalet bile izin vermiyolardı, saatlik 7/24 he bile olduğun yere çökemiyodum. Mal yerleştireyodum (market ürünlerini kasteder).”*

3.4.1.3. Kadınların Evlenme Deneyimleri

Görüşülen kadınların aşağıdaki Şekil 3’ten de görüleceği üzere, %63,3’ü görücü usulü, %16,7’si severek, %3,3 kaçarak ve %3,3’ü akraba evliliği gerçekleştirmiştir.

Şekil 3: Kadınların Evlilik Şekilleri

Yapılan görüşmelerde kadınların evlilik yaşlarının Şekil 4'te görüldüğü üzere, 14 yaşından başlayarak 23 yaşına kadar artan yoğunlukta hız kazandığı tespit edilmiştir. Eğitim fırsatına erişemeyen kadınların erken yaşta evlendikleri, eğitim fırsatına erişebilmiş kadınların ise, 20'li yaşların ilk yarısında evlendikleri görülmektedir.

Şekil 4: Kadınların Evlenme Yaşları

Bu rakamsal sonuçlar ataerkil (erkek egemen) kültürün benimsendiği toplumlarda, küçük yaşlardan itibaren kız çocukları ve oğlan çocuklarının hiyerarşik, cinsiyetçi iş bölümü içerisinde yetiştirildiğini göstermektedir. Kadınlık ve erkeklik rolleri birbirini dışlayan, ötekileştiren toplumsal davranış, algı ve pratikleri içermektedir. Küçük yaşlardan itibaren sosyalleşme ortamları birbirinden farklı olan kadınlar ve erkekler, insani olarak birbirleriyle karşılıklı güvene dayalı ilişkiler kuramamaktadırlar. Bu

bağlamda, ataerkil toplumlarda aile, akrabalar kadın ve erkeğin iletişim kurmasında ön plana çıkmaktadır. Geleneksel toplumlarda evliliğin temel amacı, kadın ve erkeğin bir araya gelerek üreme yoluyla yeni nesiller oluşturmalarıdır (Tuğrul, 2018, s. 7). Aynı zamanda ataerkil kültürde kadınların ataerkil kısıtlar altında kamusal alanda var olamaması ve eğitim fırsatı tanınmaması, erken yaşta evliliğe yol açmaktadır (Tuna Ünsal vd., 2019, s. 197).

Giresun'dan katılımcı 11 (57) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *"Görücü usulü ama sevdim sonra."*

Giresun'dan katılımcı 12 (61) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *"Hevesliğimiz yoktu. İstediler biz de aldık."*

Giresun'dan katılımcı 13 (55) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *"Sevme mevme olmadı."*

Ünye'den katılımcı 44 (37) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *"Görücü usulü evlendim ama sonradan çok sevdim. İyi ki de evlenmişim."*

Ünye'den katılımcı 52 (60) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *"Görücü usulü evlendim ama sonradan beğendim. Ama keşke beğenmeseydim."* Neden diye sorulduğunda (araştırmacı sorar) *"İlgi görmedim, sevgi görmedim, akşama kadar kahvede sabaha kadar kahvede."*

3.4.1.4. Kadınların Görünmeyen Emeği

Kadın ve erkeklerin yasalar önünde eşit haklara sahip olduğu kabul edilse de günümüz dünyasında durum bu şekilde değildir. İktidar ilişkilerine bakıldığında, erkeklerin konumu kadınların konumundan daha güçlüdür. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ise, bu durumu pekiştiren bir unsurdur. Toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğin öznel inşasını, toplum içerisinde nerede konumlanacağını ifade eden bir kavramdır (Keskin vd., 2016, s. 49-50). Ataerkil toplumda erkekler, kadınların hareket edeceği sınırları çizerek doğurganlıkları, dış görünüşleri ve emek güçleri üzerinde hakimiyet kurmaktadır (Öztürk Yaman, 2012, s. 275). Sosyal Bilimler literatüründe ataerkil kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği destekleyen ve meşrulaştıran teoriler bulunmaktadır. Bunlardan birisi, Sosyal Rol Kuramıdır. Eleştirel perspektiften baktığımız Sosyal Rol Kuramına göre, kadın ve erkeklere atfedilmiş roller bulunmaktadır. Kadınlara; narin, sıcakkanlı ve

bakım-büyütme özellikleri atfedilirken, erkeklere ise özgür, kendi ayakları üzerinde duran, istikrarlı ve rasyonel özellikleri atfedilmiştir (Karakılıç vd., 2008, s. 222). Bu özelliklerden ötürü erkekler kamusal alanla, kadınlar ise özel alanla bütünleşmişlerdir. Kadınlara küçük yaşlarda yemek yapma, temizlik, çocuk bakımı gibi ev içi sorumluluklar öğretilmiştir. Erkekler ise, kamusal alanda becerileri geliştirilecek şekilde yetiştirilmişlerdir. Toplumsal olarak inşa edilen bu rol dağılımı, anne-baba gibi bireylerce desteklenip devamlılığı sağlanmıştır (Keskin vd., 2016, s. 54). Ataerkil ve geleneksel toplumlarda erkeğin gördüğü işler, kadının gördüğü işlerden daha değerli görülmektedir. Bu sebeple kadınların yapmış oldukları işler değersiz olarak nitelendirilmektedir. Kadınların ev içerisindeki ekonomik faaliyetleri, piyasada karşılık bulmadığı için bir değer atfedilmemektedir. Kadınlar sarf etmiş oldukları zihinsel ve bedensel emek karşılığında ücret almamaktadırlar. Yapılan ev içi işler toplumsal cinsiyet inşasının bir yansıması olduğu için kadınların yapması gereken bir iş olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, kadın emeği ikincil konumda ve değersiz görülmektedir (Yavuz, 2016, s. 80-83).

Giresun'dan katılımcı 3 (43), duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *"Sabah ezanında kalkarım. Kahvaltı hazırlıyorum. Evi topluyorum. Çamaşır, bulaşık, çoluk çocuğun arkası okul vs. işte onları. Çarşı, bakkal, market her şey."* Kendinize vakit ayırıyorsunuz ama? (Araştırmacı sorar) *"Yatsıda oturuyorum. Saat akşam 10'a kadar el işi yapıyorum."* El işini kendine mi yapıyorsun yoksa satıyor musun? *"Olursa satıyorum. Daha kimse baş örtü yaptırmıyor canım. Pahalı 170'ten aşağı çember yok. Kimse yaptırmıyor."*

Ünye'den katılımcı 33 (38), duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *"Sabah 5'te kalkarım. Sonra kahvaltı hazırlarım. İneklerime bakarım. 7'de evden çıkarım. 8 iş başı. Sonra eve gelirim. Yemek, temizlik çamaşır ile uğraşırım. Ama yorgunluktan bulaşık yıkayamıyorum. Akşam 10-11 gibi yatarım."*

Ünye katılımcı 44 (37), duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *"Sabah 6.30'da ayaktayım. Çocukları okula yolluyorum. Eşimi işine yolluyorum. Ondan sonra sabahleyin evin işini gücünü yapıyorum. Ondan sonra yemeğimi yapıyorum. Kalan zamanda evde yumurta, süt gibi ürünleri kapılara götürüyorum. Akşama kadar doluyum yani. Akşam 9.30-10 gibi yatarım, sabah çok erken kalktığım için."*

Ünye katılımcı 48 (53), duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: “Sabah 6 gibi kalkarım. Tüpüm yok. Eski zamanlardan kalmayım. Çalı çırpı keserim evin önünden. Ondan sonra ateşimi yakarım. Ahırı sıyrır atarım. Kahvaltı yaparım. Güzine (soba) üzerinde 2 saatte kahvaltı yaparım. Evi temizlerim. Evde kaba temizliği yapıyorum. Başak yapılırsa başak yaparım (fındığı kabuğundan ayırma işlemi). Öğle yemeği yaparım. Bulaşığı şeyi elde yıkım. Akşam yorgunluktan zaten yıkayamıyorum.” Niye tüpün yok? (Araştırmacı sorar) “Kızım bunlar ne alacak (Sattığı ürünleri gösterir). İki tane okuyan çocuk var. 20 lira almıyolar. Bi döner diyorlar 30 lira diyorlar. Bi tanesinin masrafı 30-40 lira oluyo.”

3.4.2. Ailenin Temel Yoksulluk Nedeni

Görüşülen kadınların %71,7’si eşlerinin çalıştığını, %6,7’si çalışmadığını ve %8,3’ü eşlerinin vefat ettiğini belirtmişlerdir. Eşlerinin çalıştığını belirten kadınlar Şekil 5’ten de anlaşılacağı üzere, %48,3’ünün işçi, %28,3’ü küçük çiftçi, %6,7 memur, %1,7 esnaf, %1,7 işsiz olduğu tespit edilmiştir.

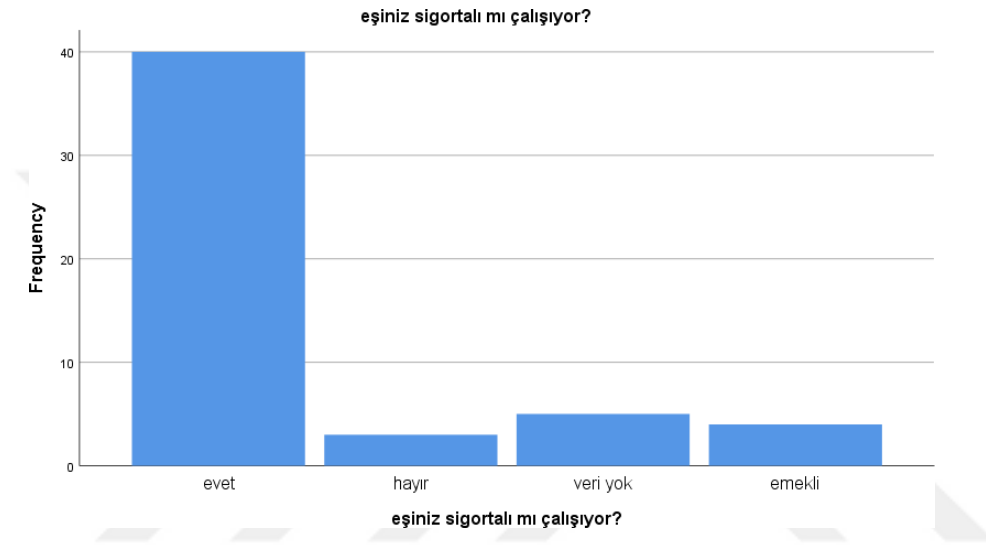

Şekil 5: Eşlerin Hangi İşte Çalıştığı

Görüşülen kadınların eşleri ağırlıklı olarak işçi ve küçük çiftçi olarak çalışmaktadırlar. Sohbetler sırasında, kadınlar eşlerinin yıllar içindeki çalışma, ücret ve güvence durumlarının düzensizliğinden yakınmışlardır. Örneğin, erkeğin birkaç yıl mermer ocağında işçi olarak çalıştıktan sonra, işten çıkarıldığı ve tır şoförü olarak çalışmaya devam ettiği ifade edilmiştir. İnşaat işçisi olarak çalışan çok sayıda erkek tespit edilmiştir. Ekonomik kriz ve satışların düştüğü dönemlerde, hizmetler sektörünün çeşitli

alanlarında işçi olarak çalışan erkeklerin, işten çıkarıldığı veya ücretsiz olarak izinli gösterildiği vurgulanmıştır.

Görüşülen kadınların eşlerinin Şekil 6'dan da anlaşılacağı üzere, %66,7'nin sigortalı, %5'inin sigortasız ve %6,7'sinin emekli olduğu tespit edilmiştir. Sigortalı olan kişilerin alan çalışmasında da tespit edildiği üzere, sigortalarını kendilerinin ödediği ifade edilmiştir. Sigortalı olan kişilerin belli güvenceleri olmasına rağmen, olumsuz ekonomik koşullardan ötürü hala çalışmaya devam ettikleri görülmüştür.

Şekil 6: Eşin Sigorta Durumu

Bu bağlamda, görüşülen kadınların eşlerinin çoğunlukla hizmetler sektöründe düzensiz, düşük ücretli ve sigortasız (Sigortayı genelde kendilerini ödemişlerdir.) işlerde işçi statüsünde ya da yevmiyeli tarım işlerine giden, sigortasız küçük çiftçi statüsünde çalıştıkları görülmüştür. Ayrıca yapılan tespitlere göre, erkekler uzun yıllar hizmetler sektörünün çeşitli alanlarında işçi olarak çalıştıktan sonra kendi ödemeleriyle emekli olmuşlardır. Ancak emekli olmalarına rağmen, ekonomik sebepler (pahalılık vs.) nedeniyle işçi statüsünde çalışmaya devam etmektedirler.

Küreselleşme beraberinde iş bölümünde değişimler meydana getirmiştir. Kamusal alanda yapılan işlerin ve harcanan fiziksel ve zihinsel emeğin geleneksel kültürde erkeğe ait olduğu görüşü hakimdir. Ancak 1970'lerin sonundan itibaren, Batı ülkeleri artan küresel rekabet altında maliyetlerini minimize etmek için üretim faaliyetlerini Doğu ülkelerine kaydırmışlardır. Bu sebepten ötürü Batı ülkelerinde sanayisizleşme baş göstermiş ve özellikle sanayi sektöründe çalışan erkekler işsiz kalmaya başlamışlardır.

İşsiz kalan erkekler, enformel sektörlere yönelmeye başlamışlardır (Tezcek, 2021, s. 183). Genel olarak bakıldığında, erkeklerin enformel işlerde güvencesiz biçimlerde çalıştıkları görülmektedir. Enformel işler belli bir süreklilik ve kesinlik taşımadığı için bireyler için belli bir sosyal güvence sağlamamaktadır. Ancak sosyal güvence, kayıt dışı sektörde çalışan bireyler için elzem bir durumdur. Bu kişilerin iş kazası, hastalık vs. geçirmesi halinde büyük bir riskle karşılaşma olasılığı söz konusudur (Lordoğlu, 1998, s. 6).

Giresun'dan katılımcı 3 (43) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Kocam Kazancıoğlu kömürde işçi olarak çalışmaktadır.”*

Giresun'dan katılımcı 4 (69) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Kocam uzun yıllar tekstil atölyesinde işçi olarak çalışmıştır.”*

Giresun'dan katılımcı 5 (62) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Eşim diş hekiminin yanında yardımcı işçi olarak uzun yıllar çalışmıştır.”*

Giresun'dan katılımcı 10 (37) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Kocam evlenmeden önce uzun yol otobüs şoförlüğü yaptı. Daha sonra evlendik. Evlendikten sonra da mermer işi ile uğraşmaya başladı.”*

Giresun'dan katılımcı 11 (57) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Uzun yıllar eşim inşaat işçisi olarak çalıştı. Kendi sigortasını kendisi ödedi ve emekli oldu. Ama ekonomik sıkıntılar sebebiyle hala çalışı. Orman İşletme Müdürlüğü'nde taşeron olarak çalışmaya devam edi.”*

Ünye'den katılımcı 19 (40) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Eşim Arçelik'te işçi olarak çalışıyo.”*

Ünye'den katılımcı 47 (58) eşinin belediyeden emekli olduğunu, şu anda da pazarcılık ile uğraştığını belirtmiştir. Şöyle ki: *“Eşim emekli ama yetmi para. Para yetse zaten ben bu işi yapmam. (Pazardaki malları göstererek) Tansiyon hastası ne uğraşacak kızım bunlarla. Bi işim olsa sigortalı mesela. Ben bunlarla ne uğraşım.”*

3.4.3. Yoksulluktan Çıkış Stratejisi Olarak Göç ve Tersine Göç

Alan çalışmasında yapılan görüşmelerde kadınların ağırlıklı olarak yaş ortalamaları 40-50 yaşın üzerindedir. Bu kadınlar evlendikten sonra eşleriyle birlikte genç yaşlarda büyük şehirlere göç etmek durumunda kalmışlardır. Ancak büyük şehirlere göç eden

yoksul kadınlar, aile bağları tarafından desteklenmediğinde maddi ve manevi anlamda zorluk yaşamışlardır. Bunun sonucunda büyük şehirlere tutunamayan yoksul aileler, tekrardan kendi memleketlerine (tersine göç) geri dönmek durumunda kalmışlardır.

Dünya üzerindeki yoksulluğun önemli bir kısmı kırsal bölgelerde yaşanmaktadır. Kırsal yoksulluğun yarattığı olumsuzluklar (fırsat yoksunluğu, adaletsizlik, kurumsal yapının yetersizliği vb.) ve geçimlik tarımın sanayi endüstrisi ile bütünleşememesi insanları kente göçe zorlamaktadır. Kente göç eden insanlar, iş arayışına girdikleri zaman genellikle enformel sektörlerde çalışmaktadırlar. Enformel sektör⁸, genellikle büyük şehirlere göç eden yoksullar için bir sığınak olarak görülmektedir. Özellikle kadınlar, kente göç deneyimi yaşadıklarında ağırlıklı olarak enformel sektörlerle eklemlenerek hayatlarını idame ettirmeye çalışmaktadırlar (Skeldon, 1997, s. 9; Tickamyer, 2006, s. 426).

Tarihsel olarak Türkiye’de köyden kente göç, 1950’li yıllarda başlamıştır. Bu dönemde hükümet olan Demokrat Parti üyeleri büyük toprak sahiplerinden oluşmaktadır. Tarımdaki büyük toprak sahiplerinin tarihsel anlamda Türkiye’de ekonomik ve siyasi güce sahip olması tesadüfi değildir. Bu dönemde ABD’den gelen Marshall yardımları çerçevesinde Türkiye, mevcut uluslararası iş bölümü içerisinde tarım ürünleri ihraç eden ve sanayi ürünleri ithal eden bir ülke konumuna gelmiştir. Marshall yardımları ile Türkiye’ye gelen traktörler tarımda makineleşmeye, seri üretime, işsizliğe ve tarımda arazi yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Bu süreçte sürekli borçlanan köylüler, topraklarını büyük toprak sahiplerine satmışlardır ve mülksüzleşerek büyük şehirlere göç etmek durumunda kalmışlardır. Sanayileşmenin yeterince istihdam oluşturmadığı şehirlerde, kırsaldan göç eden köylüler kayıt dışı piyasalarda güvencesiz işlerde çalışmışlardır (Tezcek, 2023, s. 241-242).

Giresun’dan katılımcı 11 (57) 17 yıl İstanbul’da kaldığını ve daha sonra Giresun’a göç ettiğini belirtmiştir. Şöyle ki: *“Eşim 5 yıl dikiş makinesinin motorunu yaptığı bir*

⁸ Kayıt dışı çalışma ya da enformel sektör, düşük sosyo-ekonomik statüdeki insanlar tarafından yapılmaktadır ve yoksul bireyler için bir güvenlik ağı görevi görmektedir. Kayıt dışı çalışma, formel sektöre erişemeyen ancak gelir elde etmek durumunda olan kişiler tarafından tercih edilmektedir. Kayıt dışı çalışma, maliyetleri minimize edip esnekliği en üst düzeye çıkararak büyük firmaların ekonomik yapılanma sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu sayede işverenler, düşük ücretli, sigortasız ve sürekliliği olmayan çalışma ve ücret koşulları ile emek maliyetlerini minimize etmeye çalışmaktadırlar (Losby vd., 2002, s. 11-12).

atölyede (UKİ) çalıştı. 7 ay sonra işten çıktı. Daha sonra 2 yıl çay ocağında garsonluk yaptı. Ordan da çıktı. Sonra kiraathaneye girdi. Ordan da çıktı. Büfe açtı. Büfede beraber fabrika işçilerine yemek yaptık. Ancak büfeyi işletemediğimiz için devretmek zorunda kaldık.” Neden Giresun’a göç ettiniz? (Araştırmacı sorar) “Eşim baskı yaptığı için ve para kazanamadığımız için gelmek zorunda kaldık. Giresun’a geldikten sonra 2 yıl sigortaya para ödedik, 2 sene sonra emekli oldu. Emekli olduktan eşim orman işçisi olarak çalıştı. Neden eşiniz emekli olduktan sonra çalıştı? (Araştırmacı sorar) “Emekli parasını yedik, ormandaki çalıştığı para ile taksitle 2 tane daire aldık. Daire aldıktan sonra ormanda çalışmaya devam etti. Fındık parası ile beraber orman parasıyla bir tane de araba aldık.”

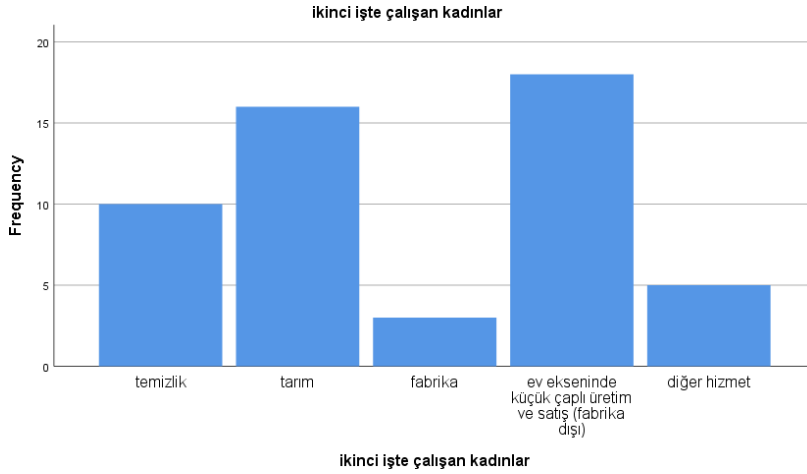
3.4.4. Kadınların Yoksullukla Başa Çıkma Stratejileri

3.4.4.1. Pazarcılık

Yapılan görüşmelerde kadınların küçük yaşlardan itibaren düzenli ve sürekli olarak tarımsal işlerde ücretsiz aile işçisi ve yevmiyeli tarım işçisi olarak çalıştıkları tespit edilmiştir.

Şekil 7: Tek İşte Çalışan Kadınlar

Şekil 8: İki İşte Çalışan Kadınlar

Kadınlar evlenmeden önce ve evlendikten sonra ücretsiz olarak hem kendi ailelerinin tarla/bostan işlerini yapmakta, hem de yevmiyeli olarak diğer tarlalarda çalışmaktadırlar. Ayrıca kadınlar kendi tarla ve bostanlarında yetiştirdikleri sebze ve meyveyi, besledikleri hayvanlardan elde ettikleri süt ve süt ürünlerini düzenli ve sürekli olarak haftanın belirli günlerinde çeşitli semt pazarlarına götürerek satmaktadırlar. Pazar yerleri kadınlar için ailelerinin geçimini sağlamak açısından önemli ekonomik ve sosyal mekanlardır. Kamusal alana çıkış simgesi olan pazar yerleri, kadınların sosyalleşme alanlarından birini oluşturmaktadır. Pazar yerlerine çıkan ve satış yapan kadınların kendilerini daha özgüvenli ve aktif hissettikleri göze çarpmaktadır (Geçgin, 2019, s. 53). Kadınlar kamusal alanda tek başlarına değil, genellikle akrabalık ilişkilerinin verdiği destekle yani gelin, kaynana, elti, görümce, kız kardeş, anne vb. sosyal statülerle var olabilmektedirler.

Görüşülen kadınların genel olarak tarımsal alanda küçük yaşlardan itibaren aile içi üretim ve pazar için üretim-satış yaptıkları dikkat çekmektedir. Diğer yandan, tarımdan elde edilen bu gelir ailenin geçinmesine yetmemesine rağmen, kadınlar eğitim durumları, çocuk-yaşlı bakım sorumlulukları ve ataerkil aile, akraba ön-yargıları nedeniyle tarım-dışı bir ekonomik alanda ücretli çalışma ve istihdam imkânı elde edememektedirler. Bütün bu ataerkil kültürel sınırlılıklar nedeniyle (kız çocuklarının okutulmaması, evlendiklerinde çocuk ve yaşlı bakımı için ev hanımı olmalarının talep edilmesi, kadınların özel alan olarak tanımlanan ev ve ev çevresinde faaliyet göstermesi, ataerkil toplumsal ön-kabuller vb.) kadınlar genel olarak ev ve ev-çevresinde ekonomik üretim imkanları yaratmaya çalışmaktadırlar (Önder, 2013, s. 49).

Genel olarak kadınların ekonomik faaliyetleri ve yaşamsal alanları ev ve ev çevresini içeren özel alanla sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda tarımsal ve ev-eksenli tüketim malları ve basit tekstil mallarının üretimi öne çıkmaktadır. Diğer yandan kadınların kamusal alan olarak ifade edilen pazardaki ekonomik faaliyetleri nasıl açıklanabilir? Bu noktada, kadınların kamusal alana çıkmasını “meşrulaştırıcı” akrabalık bağları önem kazanmaktadır. Kadın akrabalık ilişkisi içinde olduğu diğer kadının denetimi ve kontrolü altında gelir elde edebilmek amacıyla, pazar faaliyetlerine katılabilmektedir.

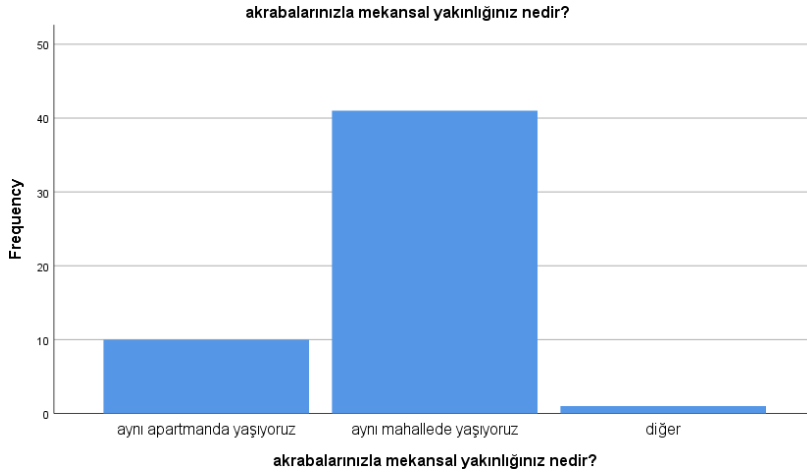
Giresun’dan katılımcı 14 (58) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Pazarcılık yaptım ben bekarken. 18 yaşına kadar pazarcılık yaptım. Sebze satıyoduk pazara götürüp öyle geçiniyoduk napım. 11 yaşında başladım ablam gittikten sonra 18 yaşına kadar pazarcılık yaptım sonra utandım da daha yapamadım. Süt, yoğurt, tereyağı, pancar, fasulye, sakarca çok sattım.”*

Ünye’den katılımcı 41 (64) duygu, düşünce ve tecrübelerini şu şekilde ifade etmiştir: *“Kızım ben pazarda habı gördüğün (Sattığı ürünleri gösterir) sebzeleri satıyom. Tarlada ektiğimiz mahsulleri buraya getirerek geçimimizi sağlamaya çalışık.”*

Ünye’den katılımcı 51 (78) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: 7 yaşından beri çalıştığını belirtmiştir. *“Kazma kazıyodum. Napalım okul olmayınca tarlaya sürüyolardı. Biz tarlada çalışıyoduk. Sekiz ton çeltik yaptık. Eskiden ekmek tarladan geliyordu. Pazara gelme sebebin nedir? (Araştırmacı sorar) “Pazara gelmemin sebebi, arada çekişiyoruz (Eşini kasteder). Niye gidiyosun diyo. Para yüzünden. Kocamın eline muhtaç olmuyorum. Pazardan kazanıyorum. Evde oturan emme aylığın olacak. Koca eline bakmican.”*

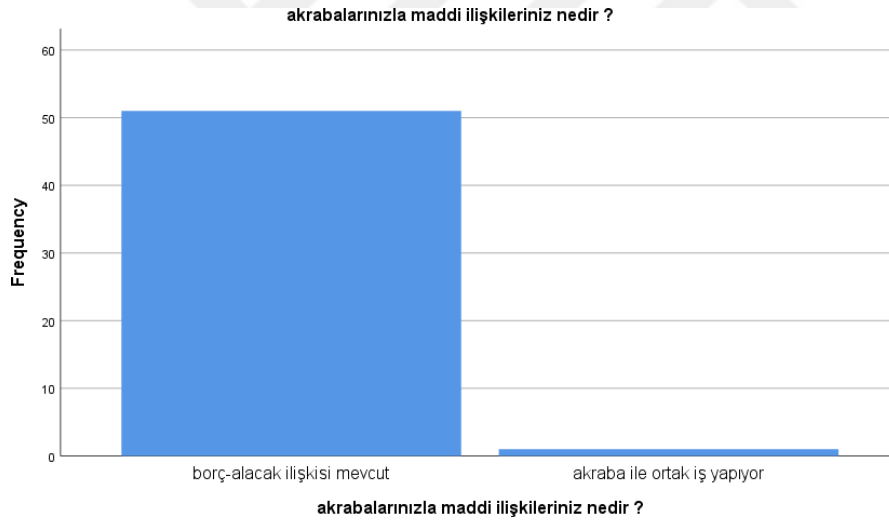
3.4.4.2. Akrabalık ilişkileri

Görüşülen kadınlara akrabalarınızla mekânsal yakınlığınız ne şekilde diye sorulduğunda, Şekil 9’dan da anlaşılacağı üzere %16,7’si aynı apartmanda yaşadığını, %68,3’ü aynı mahallede yaşadığını ve %1,7’si diğer olduğunu belirtmiştir.

Şekil 9: Akrabalar ile Mekânsal Yakınlık

Akrabalarınızla maddi ilişkileriniz ne şekilde diye sorulduğunda, Şekil 12 incelendiğinde, %85'i borç-alacak ilişkisi içerisinde olduğunu, %1,7'si ise akrabaları ile ortak iş yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Şekil 10: Akrabalar ile Maddi İlişkiler

Bu iki şekil incelendiğinde, akrabalar ile aynı mahallede oturma kadınlara borç-alacak ilişkisi yürütme fırsatını verdiği ve maddi ilişkiler içerisine girildiği görülmektedir. Akrabalar arasında borç-alacak ilişkisi içerisinde olma durumu, kadınların yoksullukla başa çıkma stratejilerinden birini oluşturmaktadır. Böylece kadınlar maddi açıdan zorlandıklarını düşündükleri anda direkt olarak akrabalarına başvurumaktadırlar. Ataerkil toplumlarda, aile bağları güçlü olmakla birlikte akrabalarla ilişkiler de oldukça sıkıdır. Batı ülkelerinde sosyal refah devleti varlığı hâkimdir. Böylece devlet, bireylere sürekli

ve düzenli olarak devlet desteği ve teşvikleri sağlamaktadır. Bu sayede bireyler ve aileler risk, belirsizlikler ve kötü günler için devlet desteği alabilmektedirler. Ancak Batı dışı gelişmekte olan toplumlarda (örneğin Türkiye) devlet her bir vatandaşına destek olamamaktadır. Çünkü sosyal refah devleti anlayışı hâkim değildir. Bireyler ve aileler, devletin bu konuda yarattığı boşluğu doldurmak için ataerkil akrabalık bağlarına dayanmaktadırlar. Bu akrabalık ilişkilerinin devreye girmesiyle, risk ve belirsizlik durumu ortadan kalkmış olmaktadır (Çadircı, 2022, s. 139).

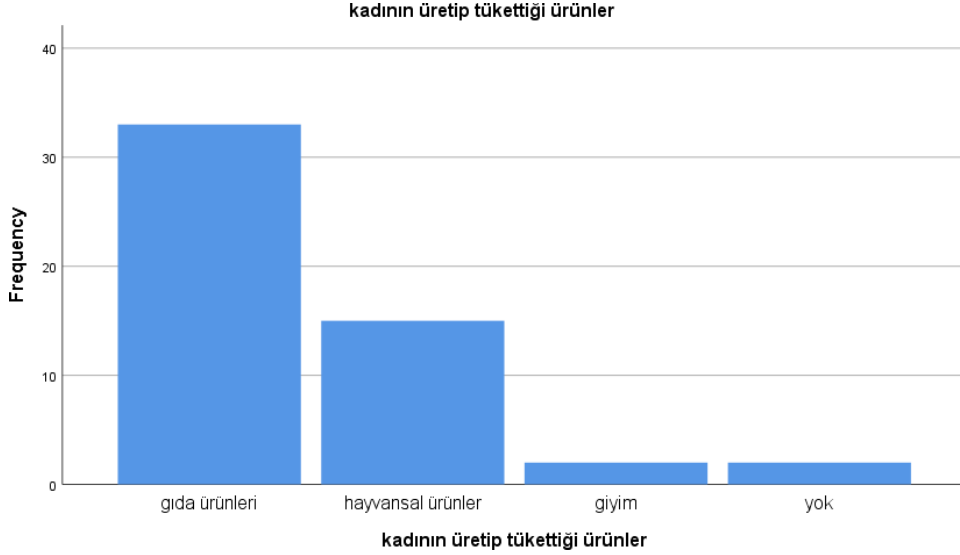
Giresun'dan katılımcı 14 (58) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *"Kime gitsem boş dönmem. Diyaloğum iyi akrabalarımınla. 9 kardeşle hiç sıkıntım yok."*

Ünye'den katılımcı 42 (46) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *"Benden alıyolar genelde (Akrabalarından bahseder). Ablamlara kredi çektim. Ev aldılar. Altın, para alacaklarım var. 2 sene oldu paramı alamadım."*

Ünye'den katılımcı 44 (37) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *"Ne anam ne babam ne gardaşım yardım etmiyor. Sadece ablam hariç. Ne zaman başım sıkışsa hep ona gitmişimdir. Çok gittim kapılarına. Ev almak için 20.000 o zaman bi destek bekledim annemden olsun, kayınpederimden olsun, hiçbiri vermedi. Vardı da vermediler. Ben onlara dedim geri ödicem dedim bi destek çıkın dedim. Şu an evim var. Taksitle ödüyoruz. 3 sene önce aldım."*

3.4.4.3. Geçim Ekonomisi

Görüşülen kadınlara marketten almayıp, kendinizin yaptığı ve ailecek tükettiğiniz ürünler var mı? sorusu sorulduğunda hepsi evet yanıtını vermiştir. Hangi ürünleri ürettikleri sorulduğunda ise, Şekil 11'den de anlaşılacağı üzere, %55'i gıda ürünleri, %25'i hayvansal ürünler, %3,3 giyim ve %3,3'ü yok cevabını vermişlerdir.

Şekil 11: Kadınların Ürettiği Ürünler

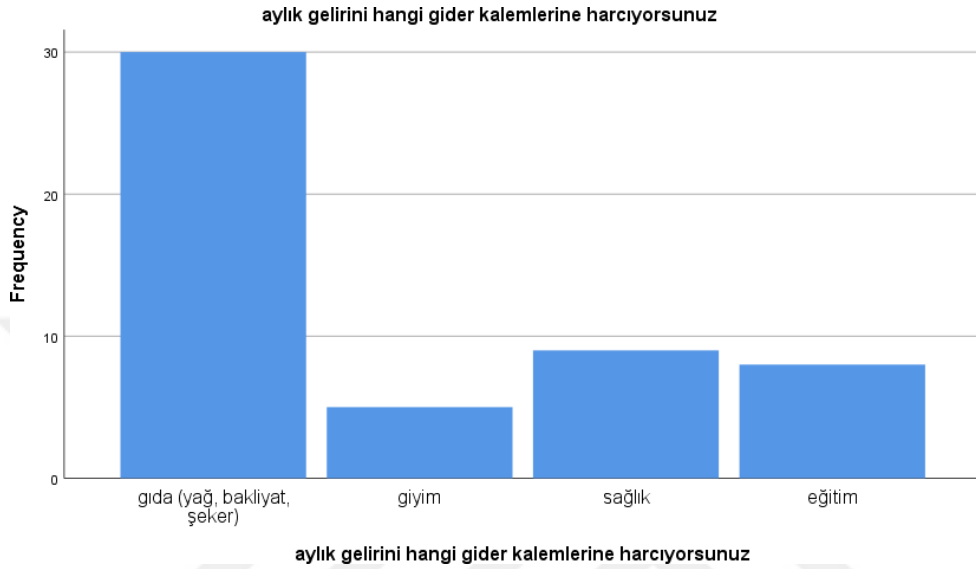
Kadınların yoksullukla başa çıkma stratejilerinden biri, geçimlik ekonomidir. Bu sayede piyasaya dönük/piyasa dışı ilişkiler kurmaktadır. Piyasaya dönük ilişki, kadınlar kendi ürettikleri sebze/meyve veya hayvansal ürünleri kamusal alan olarak gördükleri pazar yerlerine getirerek satış yapmaktadır. Böylece hem ek gelir elde etmektedirler hem de insanlarla sosyal bir ilişki içerisine girip çevre edinmektedirler. Piyasa dışı ilişki de ise, tarla işleriyle uğraşan kadınlar birçok ürünü kendileri tarla/bostan yerlerine dikip yetiştirmektedirler. Böylece yetiştirdikleri ürünleri pazardan veya marketten satın almayıp, aile bütçesinden tasarruf etmiş olmaktadır. Kendi tükettikleri ürünleri yetiştiren kadınlar, aynı zamanda enflasyondan da kendilerini ve ailelerini korumuş olmaktadır (Güneş, 2011, s. 220).

Ünye’den katılımcı 42 (46) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: “*Salça, peynir, yoğurt, tereyağı, konserve, bezelye hepsini yapıp dolaba attık. Sadece soğan, patates, pırasa alıyoruz. Erik reçeli de yapıyorum.*”

Ünye’den katılımcı 44 (37) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: “*Sütten peynir yapıyorum. Tereyağı şey yoğurt, salça onları kendim yapıyorum. Bunları yapmak için bahçen var mı? (Araştırmacı sorar)* “*Arkadaşımla ortak yapıyorum. Burada toprağım olmadığı için arkadaşşımla yapıyorum. Kâr marjını o alıyor.*”

3.4.4.4. Gönülsüz Tüketicilik

Kadınlara en çok hangi gider kalemlerine harcama yapıyorsunuz diye sorulduğunda, Şekil 12'den de anlaşılacağı üzere, %50'si gıdaya, %15'i sağlık, %13,3'ü eğitim ve %8,3'ü ise giyim kalemine harcama yapmaktadır.

Şekil 12: Kadınların Gider Kalemleri

Ataerkil toplumlarda ev içi işlerden kadınlar sorumlu tutulmaktadır. Ev içi işleri idare eden kadınlar, eşlerinin kazandığı parayı ay sonuna kadar gerekli ihtiyaç kalemlerine dağıtmaktadırlar (Güneş, 2014, s. 110). Alan çalışmasında yapılan görüşmeler sırasında kadınların daha çok çocukları varsa eğitim veya giyim gibi harcamalara öncelik verdikleri, kendileri ile ilgili harcamaları geri plana attıkları görülmüştür.

Giresun'dan katılımcı 2 (43) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Gıdaya. Eğitime de gidiyor.”*

Giresun'dan katılımcı 5 (62) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Valla yememize, içmemize, gıdamıza, faturalamıza.”*

Giresun'dan katılımcı 15 (68) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“En çok gıdaya harçık. Bizim paramızdan ne olacak, gıdaya harcıyok.”*

Ünye'den katılımcı 19 (41) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Yani ben onu şöyle düşünüyom. Bölerim yani (Geliri kasteder). Onun hesabını yaparım.”*

Sağlık eğer bir ekstradan çıkarsa öncelik tanırım. Ondan sonra gıda gerekirse kıyafet olur.”

Ünye’den katılımcı 44 (37) duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Gıdaya. Eğitim, sağlık. Aslında hepsine harcıyorum da. Ama ağırlıklı olarak gıdaya ve eğitime.”*

3.4.4.5. Devlet Desteği

Görüşülen kadınlara devletin sunduğu ücretsiz sağlık hizmetlerinden faydalanıp faydalanmadıkları sorulduğunda, çoğu “evet” yanıtını vermişlerdir. Kadınların bir kısmı devlet hastanesinden yararlanırken, bir kısmı ise özel hastanelerden faydalanmaktadır. Devlet ve özel hastane ayırımına yol açan faktörlerden birisi, neoliberal politikalar. 1960 ve 1970’li yıllarda krize giren mevcut ekonomik sistem, yeni bir ekonomik strateji paketi doğuşuna zemin hazırlamıştır. Bu sebeple, 1980’li yıllarda esnekleşme politikalarına ön ayak olan neoliberal politikalar ortaya çıkmıştır. Neoliberal politikaların benimsenmesi ile birçok hizmet alanında üretilen hizmetler meta haline gelmiş ve ticarileşmiştir. Bu sektörlerden birisi de sağlık sektörüdür. Neoliberal politikalarla birlikte sağlık ve eğitim hizmetlerinin kamusal niteliği azalırken, özel sektöre dayalı metalaşma ve ticarileşme niteliği artmıştır. Zengin kesim sağlık ihtiyaçlarını özel sektör aracılığıyla karşılarken, yoksul kesim ise gücü ve maddi imkânı yetmediği için devletin sunmuş olduğu niteliği gittikçe azalan sağlık hizmetlerinden faydalanmak durumundadır (Pala, 2011, s. 75).

Giresun’dan katılımcı 3 (43), duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Özele güç yetiyor mu!”*

Ünye’den katılımcı 41 (64), duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Neride özele gitmek. Özele zaten emekliyi versen anca yeter.”*

Ünye’den katılımcı 52 (60), duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Özele gitmeye gücüm kuvvetim yok benim. Özel adamı soyuyor.”*

Görüşülen kadınlara herhangi bir kurumdan sosyal destek alıp almadıkları sorulduğunda bir kısmı almış olduğunu, önemli bir kısmı ise almadığını belirtmiştir. Sosyal destek alanlar ağırlıklı olarak yakacak ve gıda yardımı aldıklarını belirtmekle birlikte, para ve bakım aylığı alanlar da olmuştur. Modern devletin yoksul kişileri sosyal açıdan destekleme politikalarından birisi, sosyal yardımlardır. Sosyal yardımlar, yoksul

bireylerin iyileşmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal yardımların amacı, yoksulluğu ortadan kaldırmaksızın bireylerin ihtiyaç duydukları şeylere (yakacak, giyim, erzak, para vs.) erişimin sağlanmasıdır. Yoksulluğun azaltılmasında bir araç olarak kullanılan sosyal yardım politikaları, yoksulluğu gidermemekte sadece bireylerin ihtiyaçlarına çözüm aramaktadırlar (Öğülmüş, 2011, s. 84).

Giresun'dan katılımcı 9 (45), duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Annem vardı onun sayesinde belediyeden kömür aldık.”*

Giresun'dan katılımcı 12 (61), duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Yok hiçbir yerden biz bi yardım almadık. Elimizle çalıştık, ağzımızla yedik.”*

Ünye'den katılımcı 24 (59), duygu, düşünce ve tecrübelerini şöyle ifade etmiştir: *“Ben şimdi oğlum askere gitti. Dedim ki gidim belediyeden fakir fonum var ya oraya gidim bir yardım istim öyle ya, o zamanda çalışmıyodum. Gittim. Kaç kişinin dedi bana orda çalışanlar. 3 kişiyiz dedim. O zaman kızım ben ve eşim var oğlum askere gitti. Devlet 3 kişiye bakmi dedi. Devlet niye 3 kişiye bakmi dedim, bunlar insan değil mi. Yok dedi abla dedi devlet 3 kişiye bakmi. Dört kişi olacakmış. Oğlum askerde dedim bak ama yok yardım alamadım.”*

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yoksulluk genel olarak tüm kesimleri etkileyen bir olgudur. Ancak ataerkil toplumlarda yoksulluktan en çok etkilenen kesim, kadınlardır. Ataerkil kültür, kadınlara ve erkeklere eşitsiz iş bölümü yoluyla farklı görevler yüklemiştir. Kadınları özel alan olan ev işleri (temizlik, yemek, çocuk veya yaşlı bakımı vb.) ile erkekleri ise, kamusal alan ile ilişkilendirmiştir. Bu ikili alan ayrımı, kadınların ev içi/dışında gerçekleştirdikleri işleri değersizleştirip, ikincil konumda yer almasına sebep olmaktadır. Bu çalışma, enformel sektörde çalışan kadın yoksulluğuna odaklanarak kadınların ev içinde/dışında verdikleri mücadeleleri ele alarak yoksulluğa zemin hazırlayan unsurları ön plana çıkarmaktadır.

Kadınların sosyo-demografik özelliklerine bakıldığında, ilk olarak eğitim göze çarpmaktadır. Kadınların önemli bir kısmı ilköğretim mezunudur. Ataerkil kültür içerisinde eğitim fırsatı ilk olarak erkeklere tanınmaktadır. Kız çocuklarının eğitime yeterince önem ve değer atfedilmemektedir. Bu nedenle, eğitim imkanlarından yararlanamayan kadınlar, yoksullukla karşı karşıya kalmaktadırlar.

İkinci olarak kadınların çalışma deneyimleri incelenmiştir. Kadınların küçük yaşlardan itibaren ev içi/dışı işlerde çalıştıkları görülmüştür. Geleneksel aile rolleri içerisinde kadınlar ev içi işlerle ilişkilendirilmektedir. Görüşülen kadınların çoğu, ailenin devamlılığını sağlamak adına ücretsiz yeniden üretim işleri yapmaktadırlar. Ev dışında yapılan işler ise kadınların ev içi yapmış oldukları işlerin bir uzantısı olarak görülmektedir. Bu sebeple hem ev içi hem de ev dışında yapmış oldukları işlere bir değer atfedilmemektedir.

Üçüncü olarak evlenme deneyimleri incelenmiştir. Kadınların büyük çoğunluğu görücü usulü ile evlendirilmişlerdir. Ataerkil kültürün en önemli özelliklerinden birisi de akrabalar tarafından yapılan aracılık görüşmeleridir. Aracılık görüşmeleri neticesinde, duygusal bir bağ oluşmadan taraflar evlendirilmektedir. Bir diğeri ise, kadınların gün içerisinde yapmış oldukları işlerdir. Toplumsal cinsiyet rolleri, kadın ve erkeğin aile içerisinde ne şekilde konumlanacağına karar vermektedir. Kadınlara doğalarının bir uzantısı olarak düşünülen duygusal emek içeren işler dayatılmaktadır. Görüşülen kadınların büyük bir kısmı sabah çok erken saatlerde kalkıp ev içi/dışı işlerle uğraştıklarını belirtmişlerdir. Yapılan bu işler “kadın işi” olarak nitelendirildiğinden, kadınların gerçekleştirmiş oldukları işler görünmez kılınmaktadır.

Alan çalışmasında yapılan görüşmeler neticesinde, kadınların eşlerinin büyük bir bölümünün işçi statüsünde çalıştığı görülmüştür. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği artan rekabet ve maliyet minimizasyonu sebebiyle, Batı ülkelerindeki fabrikaların büyük bir kısmı kapanarak üretim faaliyetleri Doğuya doğru kaymıştır. Fabrikaların kapanması, birçok insanın işsiz kalıp enformel sektör olan hizmetler sektörüne kaymasına yol açmıştır. Hizmetler sektöründe esnek çalışma koşulları hakimdir ve aynı zamanda düşük ücretler ve kötü çalışma koşullarıyla eklemlenmiştir. Daha sonra eşlerinin büyük bir kısmının sigortalı olduğu tespit edilmiştir. Ancak kadınlarla yapılan görüşmeler sonucunda, çalıştıkları işyerinde sigorta yapılmadığı ve eşlerin sigortayı dışarıdan ödedikleri görülmüştür.

Görüşülen kadınların bir kısmının genç yaşta büyük şehirlere göç deneyimi yaşadıkları tespit edilmiştir. Göç etme sebebi ise ekonomik zorluklardan ve yoksunluklardan kaynaklanmaktadır. Kente göç eden kadınlar, gittikleri yere tutunamadıkları için tekrardan kendi memleketlerine (tersine göç) geri dönmüşlerdir. Kendi memleketlerinde ailelerinin geçimini sağlayacak işlerde çalışmak durumunda kalmışlardır.

Yoksulluğun kadınları ne şekilde ve nasıl etkilediği kadar, bu durum karşısında ürettikleri ve başvurdukları stratejilerde alan çalışmasında üzerinde durulan konulardan birisidir. Kadınların yoksullukla başa çıkma stratejilerinden ilki, pazarcılıktır. Özellikle Ordu'nun Ünye ilçesinde yapılan görüşmelerde kadınların büyük bir kısmı pazarcılık yapmaktadırlar. Pazar yerleri kadınlar için kamusal alana çıkış noktası olarak görülmektedir. Kadınlar kendi topraklarında yetiştirdikleri ürünleri pazar yerine getirerek hem sosyalleşmektedirler hem de kendi paralarını kazanmaktadırlar.

Kadınların yoksullukla başa çıkma stratejilerinden ikincisi, akrabalık ilişkileridir. Giresun ve Ordu'nun Ünye ilçesi incelendiğinde, kadınların akrabaları ile ilişkilerinin oldukça iyi olduğu tespit edilmiştir. Kadınlar maddi açıdan zora düştüklerinde akrabalarından destek aldıklarını belirtmişlerdir. Sosyal açıdan devlet desteğinin olmadığı ülkelerde, aileler ataerkil bağlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Bu sayede maddi açıdan zora düştüklerinde ilk önce akrabalarına başvurumaktadırlar. Ancak bununla ilgili örneğin Harun Öngör'ün (2023) *“Çalışan Kadın Yoksulluğu: Gaziantep İli Örneği”* Yüksek lisans tezi incelendiğinde, Gaziantep ilinde görüştüğü kadınların, geleneksel dayanışma ağı olan akrabalık bağlarının çok sınırlı düzeyde olduğu ve yardımlaşmanın yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Kadınların yoksullukla başa çıkma stratejilerinden üçüncüsü, geçim ekonomisidir. Toprağı olan kadınlar piyasa dışı (ailecek tüketebilecekleri) veya piyasaya dönük (pazarda satabilecekleri) ürünleri yetiştirerek aile bütçesinden tasarruf yapabilmektedirler. Aileye ait az miktardaki bir toprak parçası ya da boş bırakılmış özel kişilere veya kamuya ait toprak parçalarında kadınlar sebze, meyve vb. küçük miktarlarda tarımsal üretim gerçekleştirmektedirler.

Kadınların yoksullukla başa çıkma stratejilerinden dördüncüsü, gönülsüz tüketiciliktir. Alan çalışmasında kadınlar, harcamalarını öncelikle belli bir sıraya göre yaptıklarını ve önceliğin gıda olduğunu dile getirmişlerdir. Gıda harcamalarını çocuklarının eğitim ve sağlık harcamaları takip etmektedir. Bu temel kalemler dışında, yoksul hanelerin tüketimden kaçındıkları görülmüştür.

Kadınların yoksullukla başa çıkma stratejilerinden sonuncusu, devlet desteğidir. Neoliberal politikaların sebep olduğu özelleştirmelerin etki ettiği alanlardan birisi de sağlıktır. Özelleştirme politikaları kapsamındaki özel hastaneler orta ve üst düzey ailelere hitap etmektedir. Bu sebeple, kadınlar özel hastanelerin bütçelerini zorladığını ve mecburen devlet hastanelerinden sağlık hizmetleri aldıklarını dile getirmişlerdir. Aynı zamanda kadınlar devletin vermiş olduğu sosyal yardımlardan yeterince yararlanamadıklarını da dile getirmişlerdir.

Genel olarak yapılan alan çalışmasında kadın yoksulluğuna etki eden farklı sebepler olduğu görülmektedir. Kadın yoksulluğu tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de varlığını sürdürmektedir. Yoksulluğun her türüsünü sona erdirmek için yoksul insanların yaşadığı birbiriyle bağlantılı yoksunlukların ele alınarak yoksulluğun yoğunluğunun azaltılması ve böylece yoksul insanların yoksulluktan çıkmaları için güçlendirilmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda devletin pro-aktif çalışmaları önem taşımaktadır.

Yapılan görüşmelerde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Kadın ve erkek arasındaki keskin toplumsal ayrımlar eşitsizliğin ve buna bağlı olarak yoksulluğun artmasına neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin beraberinde getirdiği eğitim, erken yaşta evlilik, karşılıksız bakım emeği gibi sorunlar mevcuttur. Türkiye’de hala kız çocuklarının eğitime gereken önemin verilmediği dikkat çekmektedir. Bu konuda daha fazla seferberliğin olması gerekmektedir. Daha sonra erken yaşta evlilik göze çarpmaktadır. Kadınların kendi rızaları dışında yaptıkları

evlilikler kendi hayatları üzerinde büyük bir rol oynamakla birlikte, yoksulluğun temelini de oluşturan en önemli faktörlerden birisidir. Kadınların ev içi/dışında yaptıkları işlere bir değer atfedilmediği için kadınlar kendilerini değersiz hissetmektedir. Aynı zamanda yaşadıkları ayrımcılık nedeniyle, enformel sektörlere yönelen kadınlar yoksulluktan kurtulamamaktadırlar. Bu nedenle kadın yoksulluğuna ele almak için kadın yoksulluğuna neden olan faktörlere ve bununla bağlantılı etkenlere eğilmek şarttır.

Bu tezin araştırma sürecinde özgünlüğü tespit edilen ve gelecekte yapılacak çalışmalara yön verebilecek iki olgu, kadınların pazarcılık faaliyetleri ve akrabalık ilişkilerinin yarattığı çatışmalı/uzlaşmalı süreçlerdir. Bu iki olgunun Anadolu özelinde gelecekte daha fazla araştırmanın konusu olması önem taşımaktadır. Böylece kadınların bu coğrafyada ataerkil değerleri ve hiyerarşiyi içselleştirmesinin ve kapitalizmin yarattığı ekonomik baskılara karşı mücadele etme ve sosyal dayanışma ağları kurmalarının özgün biçimleri gözler önüne serilebilecektir.

Katılımcıların Genel Özellikleri

Katılımcı 1

Giresun'da doğmuş ve büyümüş. 50 yaşında ve liseden mezunudur. 3 çocuğu vardır. Kocasını çalışmıyor ancak kendi tarlalarında küçük çiftçilikle uğraşmaktadır. Kendisi ev işleriyle uğraşmak ve ayrıca eşiyle birlikte kendi tarlalarında çiftçilik yapmaktadır.

Katılımcı 2

Giresun'da doğmuş ve büyümüş. 43 yaşında ve lise mezunudur. 1 tane oğlu (19) vardır. Kocasını bir fabrikada kantin işletmektedir. Kendisi ise ev hanımıdır.

Katılımcı 3

Giresun'da doğmuş ve büyümüş. 43 yaşında ve ilkokul mezunudur. 3 kız ve 1 oğlu vardır. Kocasını Kazancıoğlu Kömürde işçi olarak çalışmaktadır. Kendisi ise bir okul servisinde çalışmaktadır.

Katılımcı 4

Giresun'da doğmuş ve büyümüş. 69 yaşında ve ilkokul mezunudur. 2 kız ve 1 oğlu vardır. Kocasını şu an çalışmamakla birlikte uzun yıllar tekstil atölyesinde işçi olarak çalışmıştır. Kendisi ise ev hanımıdır.

Katılımcı 5

Giresun'da doğmuş ve büyümüş. 62 yaşında ve kendisi okula gitmeden okuma-yazma öğrenmiştir. 1 kız ve 1 oğlu vardır. Kocasını şu an çalışmamakla birlikte geçmişte dış hekimi muayenehanesinde yardımcı olarak yani işçi statüsünde çalışmıştır. Kendisi ise ev hanımıdır ancak geçmişte 24 yıl boyunca Türko'da makinecilik yapmıştır.

Katılımcı 6

Giresun'da doğmuş ve büyümüş. 29 yaşında ve üniversite mezunudur. 1 kızı (5) vardır. Kocasını özel bir şirkette güvenlik görevlisi olarak çalışmaktadır. Kendisi ise şu an çalışmamakla birlikte geçmişte kuaförde ve çağrı merkezinde çalışmıştır.

Katılımcı 7

Giresun'da doğmuş ve büyümüş. 48 yaşında ve ilkokul mezunudur. 1 kızı ve 1 oğlu vardır. Kocasını kendi dükkanlarında mobilyacılık yapmaktadır. Kendisi ise ev ekseninde el işiyle uğraşmaktadır. 10 yaşından beri el işiyle uğraşmış ancak 15 senedir bu işi paralı yapmaktadır. El işini komşularından görerek bir hevesle başladığını ve daha sonra bırakmadığını belirtmiştir.

Katılımcı 8

Giresun'da doğmuş ve büyümüş. 46 yaşında ve ilkokul mezunudur. 1 tane çocuğu vardır. Kocasını taş ocağında işçi olarak çalışmaktadır. Kendisi ev ekseninde el işiyle uğraşmaktadır. 13-14 yaşlarında konfeksiyonda çalışmış 21 yaşından sonra da el işini paralı bir şekilde yapmıştır.

Katılımcı 9

Giresun'da doğmuş ve büyümüş. 45 yaşında ve ilkokul mezunudur. 1 kız ve 3 oğlu vardır. Kocasını inşaat işçisi olarak çalışmaktadır. Kendisi ev ekseninde el işi yapmaktadır.

Katılımcı 10

Giresun'da doğmuş ve büyümüş. 37 yaşında ve ilkokul mezunudur. 1 kız ve 1 oğlu vardır. Kocası uzun yol otobüs şoförlüğü yapmakta aynı zamanda boş vakitlerinde mermer işi ile meşgul olmaktadır. Kendisi ise şu an ev hanımıdır ancak geçmişte bir sene giyim mağazasında ve 3 gün markette çalışmıştır.

Katılımcı 11

Giresun'da doğmuş ve büyümüş. 57 yaşında ve ilkokul mezunudur. 1 kız ve 1 oğlu vardır. Kocası Orman İşletme Müdürlüğü'ne bağlı taşeronluk işi yapmaktadır. Ancak geçmişte uzun yıllar boyunca inşaat işçisi olarak çalışmıştır. Kendisi ise ev hanımıdır. 17 yıl İstanbul'da kaldığını ve daha sonra Giresun'a göç ettiğini belirtmiştir. 17 yıllık süreçte kocası 5 yıl dikiş makinesinin motorunun yapıldığı bir atölyede (UKİ) çalışmış. 7 ay sonra işten çıkmış. İşten çıktıktan sonra 2 yıl çay ocağında garsonluk yapmış. Daha sonra oradan da çıkmış ve kiraathaneye işe girmiş. Oradan da çıkmış ve büfe açmış. Büfede işçilere yemek yapmış ancak işletemeyince devretmek zorunda kalmış. Giresun'a geldikten sonra inşaat işinde çalışmış daha sonra da orman işi yapmıştır.

Katılımcı 12

Giresun'da doğmuş ve büyümüş. 61 yaşında ve ilkokul mezunudur. 2 kız ve 1 oğlu vardır. Kocası Orman İşletme Müdürlüğü'nde memurluk yapmış ve emekli olmuştur. Şu an çalışmamaktadır. Kendisi ise ev hanımıdır.

Katılımcı 13

Giresun'da doğmuş ve büyümüş. 55 yaşında ve ilkokul mezunudur. 1 kız ve 2 oğlu vardır. Kocası tır şoförlüğü yapmaktadır. Kendisi ise ev ekseninde el işiyle uğraşmaktadır. El işini kendi kendine öğrendiğini yapan kişilerin eline bakarak yaptığını belirtmiştir. Evlendikten sonra da paralı yapmıştır.

Katılımcı 14

Giresun'da doğmuş ve büyümüş. 58 yaşında ve kendisi Ali okuluna giderek okuma-yazma öğrenmiştir. 2 kızı ve 1 oğlu vardır. Kocası şu anda çalışmamakla birlikte emekli ancak geçmişte kapı kilidinin yapıldığını bir işyerinde çalışmıştır. Kendisi ise ev hanımıdır ancak geçmişte dantel işi yaptığını, parayla kendi yaptığı yemekleri sattığını

ve 11 yaşından 18 yaşına kadar pazarcılık yaptığını daha sonra utanarak pazarcılık yapmayı bıraktığını belirtmiştir.

Katılımcı 15

Giresun'da doğmuş ve büyümüş. 68 yaşında ve okuma yazması yoktur. 2 kızı ve 3 oğlu vardır. Kocasını şu anda çalışmamakla birlikte Orman memurluğundan emeklidir. Kendisi ise ev hanımıdır aynı zamanda kendi tarlasında küçük çiftçilik yapmaktadır.

Katılımcı 16

Giresun'da doğmuş ve büyümüş. 74 yaşında ve okuma yazması yoktur. 3 çocuğu vardır. Kocasını şu an çalışmamakla birlikte emeklidir. Geçmişte ustalık belgesi alarak inşaat işçisi olarak çalışmıştır. Kendisi ise ev hanımıdır aynı zamanda kendi tarlasında küçük çiftçilik yapmaktadır.

Katılımcı 17

Giresun'da doğmuş ve büyümüş. 60 yaşında ve okuma yazması yoktur. 2 kızı ve 3 oğlu vardır. Kocasını işçi olarak çalışmaktadır. Kendisi ev hanımıdır.

Katılımcı 18

Giresun'da doğmuş ve büyümüş. 60 yaşında ve ilkokul mezunudur. 1 kızı ve 1 oğlu vardır. Kocasını küçük çiftçilik yapmaktadır. Kendisi ise ev hanımıdır.

Katılımcı 19

Ünye'de doğmuş ve büyümüş. 50 yaşında ve lise mezunudur. 1 kızı vardır. Kocasını Arçelik'te işçi olarak çalışmaktadır. Kendisi şu an ev hanımı ancak geçmişte tekstilde çalışmış tüp bebek dolayısıyla ayrılmak durumunda kalmıştır.

Katılımcı 20

Ünye'de doğmuş ve büyümüş. 67 yaşında ve okuma yazması yoktur. 2 kızı ve 2 oğlu vardır. Kocasını vefat etmiştir ancak geçmişte bahçıvanlıkla uğraşmıştır. Kendisi ise ev hanımıdır ancak tarlasında mahsul işleriyle de uğraşmaktadır.

Katılımcı 21

Ünye'de doğmuş ve büyümüş. 78 yaşında ve okuma yazması yoktur. 3 kızı ve 1 oğlu vardır. Kocasını vefat etmiştir ancak geçmişte küçük çiftçilikle uğraşmıştır. Kendisi ev hanımıdır ancak tarlasında mahsul işleriyle de uğraşmaktadır.

Katılımcı 22

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 84 yaşında ve okuma yazması yoktur. 4 kızı ve 1 oğlu vardır. Kocasını mide kanaması nedeniyle vefat etmiştir. Ancak geçmişte Fiskobirlik’te çivi söküm işi yaparak emekli olmuştur. Kendisi ise ev hanımıdır ancak tarlasında mahsul işleriyle de uğraşmaktadır.

Katılımcı 23

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 62 yaşında ve okuma yazması yoktur. 1 kızı ve 1 oğlu vardır. Kocasını inşaatta işçi olarak çalışmaktadır. Kendisi şu an ev hanımı ancak tarlasında mahsul işleriyle de uğraşmaktadır.

Katılımcı 24

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 59 yaşında ve ilkokul mezunudur. 1 kızı ve 1 oğlu vardır. Kocasını bir fabrikada işçi olarak çalışmıştır. Kendisi şu an ev hanımı ancak tarlasında mahsul işleriyle de uğraşmaktadır. Geçmişte 2012 yılında kocasının çalışmadığı dönemde çocuk bakıcılığı yapmış. Daha sonra baktığı çocuklar büyüyünce otelde işe girip 5 sene orada çalışmış ve sonrasında 7 ay okullarda temizlik görevlisi olarak çalışmış aynı zamanda kadroya girme şansı varken kocasını hayvanları olduğu için kadroya girmesine izin vermemiştir.

Katılımcı 25

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 40 yaşında ve ilkokul mezunudur. 1 kızı vardır. Kocasını bekçi olarak çalışmaktadır. Kendisi ise 1 sene çocuk bakıcılığı yapmış aynı zamanda ev ekseninde yapmış olduğu tefekleri (üzüm yaprakları) müşterilerine satmaktadır. 23 yaşında aşçılık yapmış olduğunu belirtmiştir.

Katılımcı 26

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 50 yaşında ve lise mezunudur. 1 oğlu vardır. Kocasını hafriyat şoförü olarak çalışmaktadır. Kendisi temizlik şirketi (As şirket) adı altında çalışarak merdiven temizliği yapmaktadır. Geçmişte fen lisesinde kantin işinde çalışmıştır. Katılımcı 26, evlendikten sonra üniversite okuduğunu bu sebeple İstanbul’a gitmek durumunda olduğunu belirtmiştir. İstanbul’da muhasebe okumuştur ancak bir yerde staj görüp kendi bürosunu açabilme fırsatı olduğunu ama yapmadığını belirterek pişmanlığını dile getirmiştir.

Katılımcı 27

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 58 yaşında ve ilkokul mezunudur. 2 oğlu vardır. Kocası küçük çiftçilikle uğraşmaktadır. Kendisi ise tarlasında yetiştirdiği mahsulleri pazara götürerek satmaktadır.

Katılımcı 28

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 39 yaşında ve üniversite mezunudur. 2 oğlu vardır. Kocası lojistik firmasında kuryelik yapmaktadır. Kendisi ev hanımıdır ancak Ünye’den İstanbul’a taşınmıştır. 2005-2013 yıllarında Kadıköy’de Final dershanesinde etüt koordinatörlüğü (halka ilişkiler) yapmıştır.

Katılımcı 29

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 55 yaşında ve ilkokul mezunudur. 2 kızı ve 1 oğlu vardır. Kocası iş buldukça inşaat işçisi olarak çalışmakta ve aynı zamanda emeklidir. Kendisi ise ev ekseninde el işi yapmaktadır.

Katılımcı 30

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 58 yaşında ve okuma yazması yoktur. 2 kızı ve 2 oğlu vardır. Kocası vefat etmiştir ancak geçmişte çiftçilikle uğraşmıştır. Kendisi tarlasında yetiştirdiği mahsulleri pazara getirerek satmaktadır.

Katılımcı 31

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 69 yaşında ve ilkokul mezunudur. 1 kızı ve 2 oğlu vardır. Kocası çobanlık yapmaktadır. Kendisi ise ev hanımıdır.

Katılımcı 32

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 40 yaşında ve lise mezunudur. 1 kızı vardır. Kocası ticaretle uğraşmaktadır. Kendisi ise ev hanımıdır ancak 23 yaşında bir mağazanın (Boyner) firma sorumlusu olarak çalışmıştır.

Katılımcı 33

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 38 yaşında ve lise mezunudur. 2 kız ve 1 oğlu vardır. Kocası çiftçilikle uğraşmaktadır. Kendisi ise 7 yıldır bir fındık fabrikasında (Durak Fındık) mevsimlik işçi olarak çalışmaktadır. Aynı zamanda hayvanları vardır.

Tarlasından elde ettiği mahsulleri ve hayvanlardan elde ettiği ürünleri (süt) pazara götürerek satmaktadır.

Katılımcı 34

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 85 yaşında ve okuma yazması yoktur. 2 kızı ve 3 oğlu vardır. Kocası vefat etmiştir ancak geçmişte çiftçilikle uğraşmıştır. Kendisi ise ev hanımıdır.

Katılımcı 35

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 62 yaşında ve ilkokul mezunudur. 1 oğlu vardır. Kocası çiftçilikle uğraşmaktadır. Kendisi ise ev hanımıdır.

Katılımcı 36

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 72 yaşında ve okuma yazması yoktur. 1 kızı ve 2 oğlu vardır. Kocası 50 yaşında akciğer hastası olmuş ve 76 yaşında vefat etmiştir. Geçmişte çobanlık yapmıştır. Kendisi ise tarlasındaki mahsulleri pazar yerine götürerek satış yapmaktadır.

Katılımcı 37

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 41 yaşında ve ilkokul mezunudur. 1 oğlu (15) vardır. Kocası yevmiyeci olarak tırpan işi yapmaktadır. Kendisi ise ev hanımıdır.

Katılımcı 38

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 48 yaşında ve üniversite mezunudur. 2 kızı vardır. Kocası Matematik öğretmenliği yapmaktadır. Kendisi ise ev hanımıdır ve İstanbul’da yaşamaktadır. 6 yıl özel sektörde İngilizce öğretmenliği yapmıştır.

Katılımcı 39

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 62 yaşında ve ilkokul mezunudur. 3 kızı vardır. Kocası çiftçilikle uğraşmaktadır. Kendisi ise ev hanımıdır ancak tarlasında mahsul işleriyle de uğraşmaktadır.

Katılımcı 40

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 49 yaşında ve ilkokul mezunudur. Çocuğu yoktur. Kocası pazarcılık yapmaktadır. Kendisi ise bir fabrikada kalite kontrol işiyle

uğraşmaktadır. Ancak geçmişte de 2 yıl Ünye'deki ilk tekstil fabrikasında işçi olarak çalışmıştır.

Katılımcı 41

Ünye'de doğmuş ve büyümüş. 64 yaşında ve okuma yazması yoktur. 1 kızı vardır. Kocasını şu anda çalışmamakla birlikte emeklidir. Kendisi ise tarlasında mahsul işleriyle uğraşmaktadır.

Katılımcı 42

Ünye'de doğmuş ve büyümüş. 46 yaşında ve üniversite mezunudur. 1 kızı ve 1 oğlu vardır. Kocasını öğretmendir. Kendisi ise 24 yıl ortaöğretim öğretmenliği yapmış şu anda annesinin tarlasında diktiği mahsulleri satmaktadır. Aynı zamanda inekleri, dana, boğa ve tavukları da mevcuttur. Bu hayvanlardan elde ettiği ürünleri de pazar yerine götürerek satmaktadır.

Katılımcı 43

Ünye'de doğmuş ve büyümüş. 51 yaşında ve ortaokul mezunudur. 2 tane oğlu vardır. Kocasını bir lokantada işçi olarak çalışmaktadır. Kendisi bir süre İstanbul'da yaşamıştır. 2 oğlan çocuğunu büyütmenin zor olduğunu belirterek pazarcılığa başladığını daha sonra part-time bir şekilde ütü yaptığını ve yufka açıp sattığını belirtmiştir.

Katılımcı 44

Ünye'de doğmuş ve büyümüş. 37 yaşında ve lise mezunudur. 1 kız ve 2 oğlu vardır. Kocasını Netaş madende bakım sorumlusu olarak çalışmaktadır. Kendisi ise 10 yıl Samsun'da kalmış daha sonra Ünye'ye göç etmiştir. 7 yaşından beri Samsun'da tütün işi yapmıştır. Çocuklarının yaşça küçük olduğu zamanlarda çalışmadığını ancak kendi evinde çocuklarıyla birlikte çocuk baktığını belirtmiştir. 2-3 yıl çocuk baktıktan sonra birkaç yerde çalışmıştır. Üniversitede, Çalıkoğlu gıdada, Ebru pansiyonda 2 ay temizlik işi yaptığını dile getirmiştir. Ünye'de kendine ait toprağı olmadığı için arkadaşlarıyla birlikte mahsul dikmekte ve bu ürünleri 2 yıldır pazarda satmaktadır.

Katılımcı 45

Ünye'de doğmuş ve büyümüş. 46 yaşında ve ilkokul mezunudur. 1 kızı ve 1 oğlu vardır. Kocasını oturdukları apartmanda kapıcılık yapmaktadır. Kendisi ise apartmandaki kadınların evine temizliğine gitmektedir.

Katılımcı 46

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 65 yaşında ve ortaokul mezunudur. 2 kızı ve 1 oğlu vardır. Kocası çobanlık yapmaktadır. Kendisi ise tarlasında diktiği mahsulleri pazara getirerek satmaktadır. İstanbul’a göç etmiştir. İstanbul’da da ormana gidip mantar ve diken toplayarak çocuklarına baktığını belirtmiştir.

Katılımcı 47

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 58 yaşında ve ilkokul mezunudur. 2 çocuğu vardır. Kocası belediyede memur emeklisi olup şu anda pazarcılık yapmaktadır. Kendisi ise 2016’dan itibaren kardeşlerinin ilgilenmediği toprakta mahsul yetiştirerek kocasıyla birlikte pazarda satış yapmaktadır.

Katılımcı 48

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 53 yaşında ve ilkokul mezunudur. 2 çocuğu vardır. Kocası çiftçilik yapmaktadır. Kendisi ise tarlada yetiştirdiği mahsulleri pazara getirmekte ve aynı zamanda 2 tane ineği vardır ve süt satmaktadır. Geçmişte inşaatlarda çalıştığını da belirtmiştir.

Katılımcı 49

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 53 yaşında ve okuma yazmayı Ali okuluna giderek öğrendiğini belirtmiştir. 6 kızı ve 1 oğlu vardır. Kocası çalışmamakta ancak geçmişte çiftçilik yapmıştır. Kendisi ise tarlasındaki mahsulleri ve 2 ineğinden elde ettiği ürünleri pazar yerine getirerek satış yapmaktadır.

Katılımcı 50

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 68 yaşında ve ilkokul mezunudur. 1 kızı ve 2 oğlu vardır. Kocası bir mühendisin yanında işçi olarak çalışmış ve emekli olmuştur. Kendisi ise baktığı 15 tane inekten elde ettiği ürünleri pazar yerine götürerek satış yapmaktadır.

Katılımcı 51

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 78 yaşında ve okuma yazması yoktur. 1 kız ve 2 oğlu vardır. Kocası çiftçilik yapmaktadır. Kendisi ise tarlasında yetiştirdiği mahsulleri pazara getirerek satış yapmaktadır.

Katılımcı 52

Ünye’de doğmuş ve büyümüş. 60 yaşında ve ortaokul mezunudur. 3 oğlu vardır. Kocası çalışmamaktadır ancak emekli olmuştur. Kendisi ise tarlasında yetiştirdiği mahsulleri pazar yerine getirerek satış yapmaktadır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, R. (2012). Çalışma Ahlakı ve Yoksulluk. *Emek ve Toplum*, 1(2), 25-43.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hakisderg/issue/7578/99476>
- Aktan, C., & Vural, İ. (2002). Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri. C. C. Aktan (Eds.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* (s. 39-69). Ankara: Hak İş.
- Akyıldırım, E. (2019). Kadının Özel ve Kamusal Alanda Sömürülen Emeği. *Uluslararası İşletme ve Ekonomi Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 75-85.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/uiecd/issue/52502/684087>
- Akyüz, F. (2008). Sosyal Yardımdan Sosyal Sigortaya: Bismarckyan ve İngiltere Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Tarihsel Dönüşümü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 58-70.
- Alptekin, D. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Örüntüsünde Kadının Yoksulluğu ve Yoksunlukları. A. Topçuoğlu, G. Aksan, & D. Alptekin (Eds.), *Yoksulluk ve Kadın* (s. 15-33). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Arabacı, R. (2019). Dünya Bankasının Yeni Uluslararası Yoksulluk Sınırları ve Küresel Yoksulluğun Yeniden Değerlendirilmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 123-140.<https://doi.org/10.32331/sgd.582630>
- Arslan, G. T. (2018). Çalışmanın Evrimi: Sanayi Toplumundan Sanayi Ötesi Topluma Geçiş. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 145-161.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/fuuiibfdergi/issue/39056/458157>
- Aslan, Ö. F. (2016). Türkiye'deki Kadın İstihdamının OECD Ülkeleri İle Karşılaştırılması. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*(8), 76-83.
- Aşkın, E. Ö. (2015). Kadınların İşgücü Piyasasındaki Konumlarını Etkileyen Faktörler. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 100-123.<https://doi.org/10.19129/sbad.15>

- Aşkın, E. Ö., & Aşkın, U. (2019). İşgücü Piyasasında Enformel Kadın İşgücü: Ev Eksenli Çalışan Kadınlara Yönelik Bir Araştırma. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 978-1001. <https://doi.org/10.33206/mjss.469231>
- Bakırtaş, T. (2009). Türkiye’de Yoksulluk Olgusu’nun Yapısal Ekonomik Analizi (1908–2008). *Yıldız Technical University, Department of Economics Working Papers*. https://www.academia.edu/8335780/Türkiye_de_Yoksulluk_Olgusu_nun_Yapısal_Ekonomik_Analizi_1908_2008
- Başaran, A., & Çetinkaya, M. (2013). Türkiye’de Sübjektif Yoksulluk Profili: 2003–2008. *Sosyoekonomi Dergisi*, 244-262. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosyoekonomi/issue/21079/226953>
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, Tüketici ve Yeni Yoksullar*. Ümit Öktem (Çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme*. Abdullah Yılmaz (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beneria, L., & Floro, M. S. (2004). Labor Market Informalization And Social Policy: Distributional Links And The Case Of Homebased Workers. *Vassar College Economics Working Paper*, 1-38.
- Bennett, J. M. (1989). Feminism and History. *Gender & History*, 251-272. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0424.1989.tb00256.x>
- Bernstein, H. (2009). *Tarımsal Değişimin Sınıfsal Dinamikleri*. Oya Köymen (Çev.), İstanbul: Yordam Kitap.
- Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: KADAV.
- Bilgili, E. (1998). Dış Ticaret, Ekonomik Kalkınma ve Sanayi Devrimi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*(13), 35-50. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesiibd/issue/38180/445950>
- Bilton, T., Bonnett, K., Lawson, P. J., Skinner, D., Stanworth, M., & Webster, A. (2008). *Sosyoloji*. (B. Özçelik, Eds.) Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Bora, A. (2010). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Boratav, K. (2004). *Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm*. Ankara: İmge Yayınları.
- Boratav, K. (2019). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015* (24 b.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Candan , E., & Özalp Günal, S. (2013). Tarımda Kadın Emeği. *Tarım Ekonomi Dergisi*, 19(1), 93-101.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarekoder/issue/25844/272451>
- Chant, S. (2008). The ‘Feminisation of Poverty’ and the ‘Feminisation’ of Anti-Poverty Programmes: Room for Revision? *Journal of Development Studies*, 44(2), 165-197.<https://doi.org/10.1080/00220380701789810>
- Chayanov, A. (1966). *The Theory of Peasant Economy*. (B. K. Daniel Thorner, Eds.) Great Britain: Manchester University Press.
- CPRC. (2006). *The Chronic Poverty Report 2004-05*. Manchester: Chronic Poverty Research Centre (CPRC). Erişim: 17.08.2023, <https://www.environmentandurbanization.org/chronic-poverty-report-2004-05>.
- Çadırcı, Ç. (2022). Refah Devleti Tarihi ve Türkiye’de Refah Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Covid 19 Dönemi. *International Academic Social Resources Journal*, 7(34), 138-145.<https://doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.57459>
- Çakır, M. (2014). Küresel Şirketlerin Yeni Medya Odaklı Tüketim ve Tüketici Tasarımları. S. Çakır (Eds.), *Medya ve Tasarım* (s. 1-390). Urzeni Yayıncılık.
- Çamur Duyan , G. (2010). Yoksulluğun Kadınlaşması: Altındağ Örneği. *Aile ve Toplum*, 6(22), 19-29.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21100/227235>
- Çataloluk, C. (2016, Haziran). Keynezyen Teoriye Çağdaş Keynezyen Yaklaşımlar. *KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*(11), 69-84.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbed/issue/24695/261153>
- Çengel, Ö. (2008, Ocak). Küreselleşme Sürecinin Uluslararası Pazarlama Stratejilerine Etkileri ve Çin Örneği. *Öneri Dergisi*, 65-69.<https://doi.org/10.14783/maruoneri.680642>

- Dal, N. E. (2017, Haziran). Tüketim Toplumu ve Tüketim Toplumuna Yöneltilen Eleştiriler Üzerine Bir Tartışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 1-21.<https://doi.org/10.20875/makusobed.311006>
- Davidoff, L. (2002). *Feminist Tarihyazımında Sınıf ve Cinsiyet*. İstanbul : İletişim Yayınları .
- Day, Ü., & Çilingiroğlu, C. (2021). *Çalışma Hayatında Cinsiyet ve Ücret Eşitliği*. İstanbul: Pwc Türkiye.
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği. *Toplum ve Bilim*, 139-170.https://www.academia.edu/646029/Toplumsal_cinsiyet_rolleri_açısından_Türkiyede_aile_ve_kadın_emeği
- Deere, C. D. (2005). *The Feminization of Agriculture? Economic Restructuring in Rural Latin America*. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development.
- Demir, A. (2017). Panopticon ve Synopticon Geriliminde Özgürlük Paradoksu. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*(28), 56-65.<https://doi.org/10.20981/kaygi.307940>
- Dikkaya, M., Üzümcü, A., & Özyakışır, D. (2018). *Türkiye Ekonomisi Sektörel Yaklaşım*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Dildar, Y. (2021). Toplumsal Yeniden Üretim Feminizmi: Birleşik Teori Yaklaşımının Olanakları ve Sınırlılıkları. *Praksis*(57), 35-56.
- Dinçoflaz, J. (2009, Mayıs). Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü’nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları. *Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi*. Ankara, Türkiye: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Dorantes, C. A., & Padial, R. S. (2009, December). Labor Market Flexibility and Poverty Dynamics. *Labour Economics*, 1-38.
- Doss, C. (2011). *The Role of Women in Agriculture*. Rome : FAO (Food and Agriculture Organization).<https://www.fao.org/3/am307e/am307e00.pdf>

- Durgun, Ö., & Çak, D. (2010). Yoksul Kent Nüfusunun İstihdam Yapısı ve Geçinme Biçimleri: İstanbul Örneği. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32-55.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kosbed/issue/25699/271195>
- Dündar Zeybekoğlu, Ö. (2011). Türkiye'de Kentsel Yoksulluk Sorunu Açısından Sosyal Belediyeciliğin Önemi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 117-126.<https://doi.org/10.13114/MJH/20111793>
- Easterly, W. (2003). IMF and World Bank Structural Adjustment Programmes And Poverty. J. A. Michael P. Dooley içinde, *Managing Currency Crises In Emerging Markets* (s. 361-391). Chicago: University Of Chicago Press.<https://doi.org/10.7208/chicago/9780226155425.003.0012>
- Ensari, S. (2010). TÜİK'in Yoksulluk Analizleri Üzerine. *Maliye Finans Yazıları*, 9-15.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mfy/issue/16293/170825>
- Erdem, E. (2016, Temmuz-Aralık). Sanayi Devriminin Ardından Osmanlı Sanayileşme Hamleleri: Sanayi Politikalarının Dinamikleri Ve Zaaflıkları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(48), 17-44.
- Erdem, M. N. (2017). Dijital Çağda Kültür, Yeni Tüketici Kapitalizmi Ve Reklam Anlatısı. *International Conference on New Trends in Communication*, (s. 247-259). İstanbul.
- Erez, E. (2017). Feodal Sistemin Sosyal Hayat Üzerine Etkisi. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, 1-102. Karaman, Türkiye: T.C. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ersoy, E. (2008). Tarihsel Kapitalizmden Güncel Kapitalizme Küreselleşme. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 143-153.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/fudad/issue/47171/593939>
- Fodor, E. (2006). A Different Type of Gender Gap: How Women and Men Experience Poverty. *East European Politics and Societies*, 20(1), 14-39.<https://doi.org/10.1177/0888325405284248>
- Füsunoğlu, M., & Tan, B. K. (2009). Keynes Devrimi Ve Keynesyen İktisat. *Ekonomik Yaklaşım*, 20(70), 31-60.<https://doi.org/10.5455/ey.10680>

- Geçgin, E. (2019). Niğde'de Pazarcı Kadınların Toplumsal Durumları Üzerine Bir Araştırma. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(47), 42-58.<https://doi.org/10.35237/sufesosbil.549083>
- Gilbert, A. (1994). Third World Cities: Poverty, Employment, Gender Roles And the Environment During a Time of Restructuring. *Urban Studies*(4/5), 605-633.<https://doi.org/10.1080/00420989420080601>
- Goedhart, T., Halberstadt, V., Kapteyn, A., & Praag, B. (1977). The Poverty Line: Concept and Measurement. *The Journal of Human Resources*, 503-520.<https://doi.org/10.2307/145372>
- Güçlü, S., & Bilen, M. (1995, Eylül-Ekim). 1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler. *Yeni Türkiye Dergisi*(6), 160-171.
- Güneş, F. (2010). Yoksullukla Başa Çıkma Stratejileri, “Kaynakların Yoksulluğu” ve Kadın Emegi. *Folklor/Edebiyat*, 16(64), 33-63.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/fe/issue/26027/274118>
- Güneş, F. (2011). Farklı Emek Kategorileri Açısından Kadın Yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum*, 217-247.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71800/1155296>
- Güneş, F. (2014). Yoksullukla Başa Çıkma Stratejileri, Kaynakların Yoksulluğu mu?: Kadın Emegi Merkezli Eleştirel Bir Analiz. A. Topçuoğlu, G. Aksan, & D. Alptekin (Eds.), *Yoksulluk ve Kadın* (s. 89-128). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Güneş, F. (2015). Toplumsal Yeniden Üretim ve Karşılığı Ödenmeyen Kadın Emegi. *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 2-9.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/msg/issue/49192/627941>
- Güngör, F., & Özügürlü, M. (1997, Şubat). İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet. *Tartışma Metinleri*, 1-23. Ankara.
- Güler, B. K., & Gürler, Ö. K. (2016). Türkiye'de Kadın İşgücünün Ücret Düzeyini Belirleyen Faktörler ve Ücrette Ayrımcılık. *Karatahta İş Yazıları*, 51-66.
- Hartmann, H. (1979). The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism : Towards a More Progressive Union. *Capital & Class*, 165-196.<https://doi.org/10.1177/030981687900800102>

- Hartmann, H. (2006). Capitalism, Patriarchy and The Subordination of Women. R. F. Levine içinde, *Social Class And Stratification: Classic Statements And Theoretical Debates* (s. 183-193). United States of America: Rowman&Littlefield Publishers .
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. United States: Oxford University. <https://doi.org/10.1093/oso/9780199283262.003.0010>
- Heath, R. (2012). Women's Access to Labor Market Opportunities, Control of Household Resource and Domestic Violence. *World Bank Policy Research Working Paper*, 1-24. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-6149>
- Huberman, L. (2019). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*. Murat Belge (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hulme, D., & Shepherd, A. (2003). Conceptualizing Chronic Poverty. *World Development*, 31(3), 403-423. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(02\)00222-X](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(02)00222-X)
- Hunt, E., & Lautzenheiser, M. (2019). *İktisadi Düşünce Tarihi*. Vedat Ulvi Aslan (Çev.), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- IMF. (2018). *Pursuing Women's Economic Empowerment*. Washington: IMF. Erişim: 27.02.2021.
- İncedal, S. (2013, Mart). Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları. *Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi*. Ankara, Türkiye: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü.
- İslamoğlu, E., Yıldırım, S., & İyem, C. (2017). Türkiye'de Çalışan Yoksullar Olarak Abdallar: Kırşehir İlinde Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 463-479. <https://dergipark.org.tr/en/pub/comuybd/issue/36994/534516>
- Jaggar, A. (2001). Is Globalization Good for Women? *Comparative Literature*(4), 298-314. <https://doi.org/10.1215/-53-4-298>
- Jantti, M., & Danziger, S. (1999). Income Poverty in Advanced Countries. *LIS Working Paper Series*, 1-83. <https://econstor.eu/bitstream/10419/160865/1/lis-wps-193.pdf>
- Jessop, B. (1992). Fordism And Post-Fordism: A Critical Reformulation. M. Storper, & J. S. Allen (Eds.), *Pathways to Industrialization and Regional Development* (s. 420). Routledge.

- Johnson, J. L., & Repta, R. (2012). Sex and Gender: Beyond The Binaries. J. L. Oliffe (Eds.), *Designing and Conducting Gender, Sex, and Health Research* (s. 17-37). London: Sage Publications. <https://doi.org/10.4135/9781452230610.n2>
- Kabeer, N. (2001). *Gender Mainstreaming in Poverty Eradication and the Millennium Development Goals*. Ottawa: International Development Research Centre.
- Kalfa, A. (2010). Refah Rejimi Bağlamında Çocuk Bakımı Hizmetleri. *Çalışma ve Toplum*, 191-220.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. Aksu Bora (Çev.), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Kanji, N. (1995). Gender, Poverty And Economic Adjustment in Harare, Zimbabwe. *Environment and Urbanization*, 7(1), 37-56. <https://doi.org/10.1177/095624789500700110>
- Kapar, R. (2005, Kasım 29). Çalışan Yoksullar. *Sendikal Notlar*, s. 52-75.
- Karabıyık, İ. (2012). Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 32(2), 231-260. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muiibd/issue/495/4492>
- Karakaya, H. (2018). Görünmez Emek ve Ev Kadınları. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 73-94. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fuuiibfdergi/issue/39056/458159>
- Karakılıç, M., Alay, S., & Koçak, S. (2008). Kadın ve Yönetici: Aday Yöneticiler, Yönetimsel Becerilerde Cinsiyete Özgü Kalıplara Sahip Midirler? *Spor Bilimleri Dergisi*, 19(4), 220-237. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbd/issue/16395/171432>
- Kartal, N., & Demirhan, Y. (2014). Türkiye’de Kentsel Yoksulluğun Kırsal Nedenleri ve Çözüm Önerileri Üzerine. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(2), 135-154.
- Kautsky, K. (2000). *The Class Struggle*. Newyork: The Norton Library .
- Kaya, E. (2009, Ağustos 31). “Yoksullukla Mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin Sosyal Yardım Modeli”. *Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi*. Ankara, Türkiye: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.

- Keskin, F., & Ulusan, A. (2016). Kadının Toplumsal İnşasına Yönelik Kuramsal Yaklaşımlara Dair Bir Değerlendirme. *Akdeniz İletişim Dergisi*, 48-69. <https://doi.org/10.31123/akil.438558>
- Khan, H. M. (2000). Rural Poverty in Developing Countries: Issues and Policies. *IMF Working Paper*, 2-32. <https://doi.org/10.5089/9781451850093.001>
- Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme Olgusu ve Çokuluslu Şirketlerin Küreselleşme Süreci Üzerindeki Rolü. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 5(2), 1-16. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ebd/issue/4862/66865>
- Koçak, O. (2010). *Teori ve Araştırma Boyutuyla Sosyal Sorunlar*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Konukman, A., & Çiftçi, C. (2008). Küreselleşmenin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri. *Ekonomik Yaklaşım*, 19, 59-83. <https://doi.org/10.5455/ey.10649>
- Köymen, O. (2008). *Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar, Üretenler ve Patronlar*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Küçükkalay, A. M. (2016). *Dünya İktisat Tarihi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Lastarria-Cornhiel, S. (2008). *Feminization of Agriculture: Trends and Driving Forces*. 2006: World Development Report. Erişim:28.05.2022, <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/6b15df81-0602-50f5-8011-038e235e1b6b/content>
- Liemt, G. V. (1992). Economic Globalization: Labour Options and Business Strategies in High Labour cost countries. *International Labour Review*, 453-470.
- Lordoğlu, K. (1998). Enformel İstihdam ve Sosyal Güvenlik Sorunu. *Ekonomik Yaklaşım*, 9(31), 5-23.
- Losby, J. L., Else, J., Kingslow, M., Edgcomb, E., Malm, E., & Kao, V. (2002). Informal Economy Literature Review. *ISED Consulting and Research*, 1-55.
- Martha Chen, J. V. (2005). *Women, Work and Poverty*. Newyork: UNİFEM. Erişim 25.09.2022, https://unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Media/Publications/UNIFEM/PoWW2005_eng.pdf

- Marx, K. (1986). *Kapital I*. Alaattin Bilgi (Çev.), Ankara: Sol Yayınları.
- Memiş, H. (2014). Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 144-161. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd/issue/3331/46195>
- Memiş, H., Kara, M., & Tayfur, L. (2010). Yoksulluk, Yapısal Uyum Programları ve Sahra Altı Afrika Ülkeleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 325-346. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/19556/208656>
- Metin, B. (2013). “Neoliberal Yapısal Uyum Politikalarından” “Kapsayıcı Kalkınma Çerçevesine” Dünya Bankası’nın Yoksulluk Sorununa Yaklaşımı . *Çalışma ve Toplum*, 211-234. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71820/1155434>
- Mies, M. (1986). *Patriarchy and Accumulation On a World Scale: Women In The International Division Of Labour*. London: Zed Books.
- Milanovic, B., & Yitzbaki, S. (2001). Decomposing World Income Distrubition: Does The World Have A Middle Class? *Policy Research Working Paper*, 1-41. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-2562>
- Millet, K. (1987). *Cinsel Politika*. Seçkin Selvi (Çev.), İstanbul : Payel Yayınları.
- Murat, S., & Yılmaz Eser, B. (2013). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve İstihdam İlişkisi: İstihdam Yaratmayan Büyüme Olgusunun Geçerliliği. *Emek ve Toplum*, 2(3), 93-123.
- Müller, J., & Neuhauser, C. (2011). Relative Poverty. P. Kaufmann, C. Neuhäuser, H. Kuch, & E. Webster (Eds.), *Humiliation, Degradation, Dehumanization* (s. 1-265). London: Springer.
- Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*. England: Gower Publishing Company Limited.
- O'Boyle, E. (1999, February). Toward an Improved Definition of Poverty. *Review of Social Economy*, 281-301. <https://doi.org/10.1080/003467699000000003>
- OECD. (2008). *Growing Unequal: Income Distribution and Poverty in OECD Countries*. France: OECD. Erişim: 25.09.2021, <https://doi.org/10.1787/9789264044197-en>
- Onaran, Ö. (2000). Türkiye’de Yapısal Uyum Sürecinde Emek Piyasasının Esnekliği. *Toplum ve Bilim* , 194-210.

- Öğülmüş, S. (2011). Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü. *Aile ve Toplum*, 7(26), 83-96.
- Önder, N. (2013). Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü. *Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(1), 35-61.
- Ören, K., Negiz, N., & Akman, E. (2012). Kadınların Yoksullukla Mücadele Aracı Mikro Kredi: Deneyimler Üzerinden Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 213-338.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniiibd/issue/2705/35714>
- Özaydınlık, K. (2015). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 93-112. <https://doi.org/10.21560/spcd.03093>
- Özbek, N. (2006). *Cumhuriyet Türkiye’sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar*. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 21-39.<https://dergipark.org.tr/en/pub/ckuiibfd/issue/32888/365347>
- Özer, M. M. (2017). Ataerkil Kapitalist Çalışma Yaşamından Kadın Tanıklıkları. *Çalışma ve Toplum*, 1397-1424.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71813/1155391>
- Özkan , G. S., & Özkan , B. (2010). Kadın Çalışanlara Yönelik Ücret Ayrımcılığı ve Kadın Ücretlerinin Belirleyicilerine Yönelik Bir Araştırma. *Çalışma ve Toplum*, 91-104.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71796/1155184>
- Özkaplan, N. (2009). Duygusal Emek ve Kadın İş/Erkek İş. *Çalışma ve Toplum*, 15-24.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71816/1155325>
- Öztürk, M. Y. (2010). Kapitalist Gelişme ve Kriz Sürecinde Kadın Emeği: Asya Deneyiminden Çıkarılacak Dersler. *Çalışma ve Toplum*, 105-132.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71796/1155202>
- Öztürk, M. Y. (2012, Temmuz-Ağustos). Ataerkil Kapitalist Toplumda Kadının Bedeni. *Toplum ve Hekim*, 27(4), 274-281.
- Öztürk, N. (2000). Küreselleşme Sürecinin İstihdam ve Ücretler Üzerindeki Etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 69-84.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ogusbd/issue/10977/131404>

- Pala, K. (2011). Sağlık Hizmetlerinde Piyasalaşma Mekanizmaları. *Kapitalizmin Krizi ve Sağlık* (s. 75-79). Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- Pearce, D. (1978). The Feminization of Poverty: Women, Work and Welfare. *The Urban & Social Change Review*, 11, 28-36.
- Pena-Casas, R., & Latta, M. (2004). *Working poor in the European Union*. Dublin: The European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Erişim: 11.10.2022, <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/2012/working-poor-european-union-report>
- Polanyi, K. (2005). *Büyük Dönüşüm*. Ayşe Buğra (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rajan, R., Sabarirajan, A., Rajest, S. S., & Venkateswaran, P. S. (2019, November). The Theory of The Postmodernism in Consumerism, Mass Culture and Globalization. *The Journal of Research*, 50(4), 97-113. <https://doi.org/10.36872/LEPI/V50I4/201075>
- Rosida, I., & Rejeki, L. (2017). Woman in Patriarchal Culture: Gender Discrimination and Intersectionality Portrayed in Bob Darling by Carolyn Cooke. *Journal of Islam and Humanities*, 130-139. <https://doi.org/10.15408/insaniyat.v1i2.4345>
- Sahn, D. E. (1994). On Economic Reform, Poverty and Nutrition in Africa. *American Economic Review*, 84(2), 285-290.
- Seçer, B. (2007). Amerika Birleşik Devletlerinde Çalışan Yoksullara Yönelik Sosyal Refah Politikaları. *Kamu-İş*, 9(2), 137-164.
- Sen, A. (2007, Ağustos 5). Poverty, Evil and Crime. Erişim: 10.03.2020, <http://content.undp.org/>
- Sengenberger, W. (2014). *Uluslararası Çalışma Örgütü Amaçları, İşlevleri ve Politik Etkileri*. Osman Tezgel (Çev.), İstanbul: Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği ve Alman Sendikalar Konfederasyonu.
- Simon, D. (2008). Neoliberalism, Structural Adjustment and Poverty Reduction Strategies. V. Desai, & R. B. Potter (Eds.), *The Companion to Development Studies* (s. 86-91). London: Hodder Education Publishing.
- Singer, P. (1993). *Practical Ethics*. United Kingdom: Cambridge University.

- Skeldon, R. (1997). Rural to Urban Migration And Its Implications for Poverty Alleviation. *Asia Pasific Population Journal*, 12(1), 3-32. <https://doi.org/10.18356/cd2c964e-en>
- Somel, C. (1996). Küreselleşme ve İşsizlik. *TÜSİAD Görüş Dergisi*(26), 10-15.
- Stromquist, N. P. (1990). Women and İlliteracy: The Interplay of Gender Subordination and Poverty. *Comparative Education Review*, 95-111. <https://doi.org/10.1086/446905>
- Şener, Ü. (2012). Kadın Yoksulluğu. *Mülkiye Dergisi*, 51-67. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mulkiye/issue/1/7>
- Şenses, F. (2001). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenses, F. (2004). *Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?* Ankara: ODTÜ: Economic Research Center.
- Taş, Y., & Özcan, S. (2012). Türkiye'de ve Dünya'da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma. *International Conference On Eurasian Economies*, (s. 423-430).
- Tayanç, F., & Tayanç, T. (1981). *Dünyada ve Türkiye'de Tarih Boyunca Kadın*. İstanbul: Tan Kitap Yayın ve Ticaret Ltd. Şti.
- Tekin, H.H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. *İstanbul University Journal of Sociology*, s.101-116.
- Tezcek, F. Ö. (2021, Aralık). Men, Masculinities and Poverty. (İ. Şiriner, & M. Aydın, Eds.) *Global Agenda In Social Sciences*, s. 179-190.
- Tezcek, F. Ö. (2023, Ağustos). Gendered Power Relations in Agriculture: The Case of Female Seasonal Agricultural Workers in Ordu/Turkey. (S. Sarıbaş, & T. Akkuş, Eds.) *Innovative Research in Social, Human and Administrative Sciences*, s. 233-255.
- Tickamyer, A. R. (2006). Rural Poverty. P. Cloke, T. Marsden, & P. Mooney (Eds.), *Handbook of Rural Studies* (s. 426-441). London: Sage Publications. <https://doi.org/10.4135/9781848608016.n30>
- Tire, O. (2017, Mart). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Kadın Yoksulluğu. *Mavi Atlas*, 5(1), 97-112. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.306047>

- Topalhan, T., & Yeşilkaya, F. (2017, Aralık). Kadın Yoksulluğunu Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi İle Belirlenmesi. *Karatahta İş Yazıları Dergisi*(9), 55-82.
- Topateş, H., & Kalfa, A. (2017). *Sosyal Politika Sosyolojik Açılımlar*. Denizli: Kafka Kitap Kafe Yayınları.
- Topgül, S. (2013). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 277-296.
- Townsend, P. (1987). Conceptualising Poverty. Z. Ferge, & S. Miller (Eds.), *Dynamics of Deprivation* (s. 31-43). Aldershot: Gower.
- Tuğrul, Y. G. (2018). Erken Yaşta Evlendirilen Kadınların Evlilik Süreçleri, Deneyimleri ve Sonraki Yaşamları Üzerine Nitel Bir Araştırma. *15. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi* (s. 2-38). Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosnot/issue/37831/423671>
- Tuna Ünsal, M., Tan Eren, G., & Şimsek, E. (2019). Toplumsalın Doğallaştırılması: Erken Evliliklerde Toplumsal Cinsiyet Algısı. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(47), 196-220. <https://doi.org/10.35237/sufesosbil.569738>
- TÜİK. (2012). *İstatistik Göstergeler Statistical Indicators 1923-2011*. Erişim: 25.11.2021, <https://www.tuik.gov.tr/>
- TÜİK. (2021). *Yıllık rapor*. Erişim: 25.12.2021, <https://www.tuik.gov.tr/>
- TÜSİAD. (1999). *Türkiye'nin Fırsat Penceresi Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri*. İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği. Erişim: 08.03.2020, <https://www.tusiad.org.tr/yayinlar/raporlar/item/1851-turkiyenin-firsat-penceresi-demografik-donusum-ve-izdusumleri>
- Ulutaş, Ç. Ü. (2009). Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek. *Çalışma ve Toplum*, 25-40. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71816/1155332>
- UNDP. (1997). *Human Development Report*. Newyork: United Nations Development Programme. Erişim: 01.02.2019, <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-1997>.

- UNDP. (2001). *Human Development Report*. Newyork: United Nations Development Programme. Erişim: 01.02.2020, <https://www.undp.org/publications/human-development-report-2001>.
- UNDP. (2019). *Human Development Report*. Newyork: United Nations Development Programme. Erişim: 12.12.2019, <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2019>.
- Union, I.-P. (2022). *Women in Parliament in 2021*. Geneva: IPU. Erişim: 13.02.2022, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/publications/2022/0001/P9_PUB\(2022\)0001_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/publications/2022/0001/P9_PUB(2022)0001_EN.pdf)
- United Nations. (2017). *Guide on Poverty Measurement*. Newyork: Economic Commission. Erişim: 05.10.2021, <https://unece.org/DAM/stats/publications/2018/ECECESSTAT20174.pdf>
- Uyanık, Y. (2008). Neoliberal Kreselleşme Sürecinde İşgc Piyasaları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(10), 209-224. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gaziuiibfd/issue/28328/301046>
- Venugopal, R. (2015). Neoliberalism As Concept. *Economy and Society* , 1-20. <https://doi.org/10.1080/03085147.2015.1013356>
- Viilup, E., & Przetacznik, J. (2016, Mayıs 6). *The International Labour Organisation and International Trade*. European Union. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/570460/EXPO_BRI\(2016\)570460_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/570460/EXPO_BRI(2016)570460_EN.pdf)
- Walby, S. (1989). Theorising Patriarchy. *Sociology*, 23(2), 21-234. <https://doi.org/10.1177/0038038589023002004>
- World Bank. (2020). *Poverty and Shared Prosperity*. Erişim: 25.02.2021, <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity-2020>.
- World Bank. (2022). *Women, Business and The Law*. Erişim: 05.12.2021
- World Economic Forum. (2021). *Global Gender Gap Report* . Geneva: World Economic Forum. Erişim: 28.07.2022, <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2021/>

- Wratten, E. (1995). Conceptualizing Urban Poverty. *Environment & Urbanization*, 7(1), 11-38.
<https://doi.org/10.1177/095624789500700118>
- Yalçın, H. (2022). Bir Araştırma Deseni Olarak Fenomenoloji. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (2), 213-232. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227345>
- Yanıklar, C. (2010). Tüketim Kültürü, Kapitalizm ve İnsan İhtiyaçları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Tartışma. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 25-32.
- Yarar, B. (2015). Küresel Yoksulluk İçinde Kadın Yoksulluğu, Küresel Kadın Hareketi İçinde Yoksulluk Odaklı STK'lar. *Fe Dergisi*, 7(1), 32-49.
https://doi.org/10.1501/Fe0001_0000000129
- Yavuz, R. A. (2016). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Ekseninde Kadın İstihdamı ve Ekonomik Şiddet. *Journal of Life Economics*, 78-99.
- Yusufoğlu, Ö. Ş., & Açıkgöz, R. (2012). Türkiye'de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 76-117.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/itobiad/issue/8761/109332>
- Yücel, D. (2011). Türkiye'de Yoksulluk Sorunu Ve Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğa Etkileri Üzerine Bir Araştırma. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 383-402.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/trakyasobed/issue/30220/326272>
- Zeren, F., & Kılınç Savrul, B. (2017). Kadınların İşgücüne Katılım Oranı, Ekonomik Büyüme, İşsizlik Oranı ve Kentleşme Oranı Arasındaki Saklı Koentegrasyon İlişkisinin Araştırılması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 87-103.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/comuybd/issue/36994/448452>
- Zubritski, M. K. (1979). *İlkel, Köleci ve Feodal Toplum*. (S. Belli, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- European Comission. (2020). *European Employment Strategy*. Erişim: 25.08.2020, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101&langId=en>
- European Comission. (2022, Temmuz). *Living Conditions in Europe-poverty and social exclusion*. Erişim: 15.04.2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics>
- IMF. (2021a). *IMF Lending to Poor Countries-How does the PRGF differ from the ESAF?* Erişim: 27.02.2021, <https://www.imf.org/external/np/exr/ib/2001/043001.htm>
- IMF. (2021b). *Key Features of IMF Poverty Reduction and Growth Facility (PRGF) Supported Programs Prepared by the Policy Development and Review Department*. Erişim: 27.02.2021, <https://www.imf.org/external/np/prgf/2000/eng/key.htm>
- OECD. (2022, Ocak 12). *Organization For Economic Co-Operation And Development*. Erişim: 28.05.2023, <https://www.oecd.org/about/>
- UNDP. (2021). *About UN Funds Programmes Specialized Agencies and Others*. Erişim: 06.03.2021, <https://www.un.org/en/sections/about-un/funds-programmes-specialized-agencies-and-others/index.html>
- UNGB. (2020). *Poverty*. Erişim: 10.05.2021, <https://unglobalcompact.org/what-is-gc/our-work/social/poverty>
- UN Nations. (2021a). *About the UN*. Erişim: 05.03.2021, <https://www.un.org/en/about-un/index.html>
- UN Nations. (2021b). *What We Do*. Erişim: 05.03.2021, <https://www.un.org/en/sections/what-we-do/index.html>
- UN Women. (2021). *Press release: COVID-19 will widen poverty gap between women and men, new UN Women and UNDP data shows*. Erişim: 07.03.2021, <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/8/press-release-covid-19-will-widen-poverty-gap-between-women-and-men>

EKLER

EK 1. Soru Formu

- 1) Kaç yaşındasınız?
- 2) Eğitim durumunuz nedir?
 - Okuma-yazma bilmeyen
 - Okula gitmeden öğrenenler (okur-yazar)
 - İlkokul terk
 - İlkokul (diplomalı)
 - Ortaokul (diplomalı)
 - Lise (diplomalı)
 - Üniversite
- 3) Kaç yaşında evlendiniz?
- 4) Kaç yaşında çalışmaya başladınız?
- 5) Evlenmeden önce çalışma deneyiminiz oldu mu?
 - Evet
 - Hayır
- 6) Evet ise, hangi işte çalıştınız?
- 7) Nasıl evlendiniz?
 - Görücü usulü
 - Severeke
 - Kaçarak
 - Akraba evliliği
- 8) Çocuğunuz var mı? Varsa kaç tane?
- 9) Çocukların mevcut durumu nedir?
 - Okuyor
 - Çalışıyor
 - Okuyor ve çalışıyor
 - Evli

- Evli ve çalışıyor
- Diğer

10) Küçük çocuğunuz varsa bakımını kim üstlenmektedir?

- Kendim
- Annem veya kayınvalidem
- Devlet kreşi
- Diğer

11) Evinizde yaşlı aile bireyi var mı?

- Evet
- Hayır

12) Evet ise, yaşlı aile bireyinin bakımını kim üstlenmektedir?

- Kendim
- Yaşlı bakım merkezi
- Diğer

13) Kocanız çalışıyor mu?

- Evet
- Hayır

14) Çalışıyor ise, hangi işle meşgul?

- Küçük çiftçi
- İnşaat işçisi
- Garson
- Orman işleri
- Tamirhane
- Fabrika
- Diğer

15) Kocanız sigortalı mı çalışıyor?

- Evet
- Hayır

16) Hangi işte çalışıyorsunuz? (KADIN)

- Temizlik
- Tarım
- Fabrika

- Ev ekseninde küçük çaplı üretim ve satış (fabrika dışı)
- Diğer

17) Sigortanız var mı? (KADIN)

- Evet
- Hayır

18) Hangi ev işlerine ne kadar vakit ayırıyorsunuz?

- Temizlik..... saat
- Yemek pişirmek..... saat
- Çocuk bakımı..... saat
- Yaşlı bakımı..... saat

19) Kocanız ev işi yapıyor mu?

- Evet
- Hayır

20) Evet ise, hangi işleri yapıyor?

21) Akrabalarınız ile ilişkilerinizi nasıl tanımlarsınız?

- Aynı apartmanda yaşıyoruz
- Aynı mahallede yaşıyoruz
- Borç-alacak ilişkisi mevcuttur
- Kocamın akrabası ile işleri ve gelirleri bağlantılıdır
- Akrabalarım ile birlikte piyasa dönük iş/üretim ve satış yapıyoruz
- Akrabalarım ile birlikte tüketim mallarını ikame eden işler (salça, turşu) yapıyoruz
- Çocuklarım akrabamın yanında çalışıyor
- Diğer

22) Siz ve aileniz devletin ücretsiz sağlık hizmetlerinden faydalanabiliyor musunuz?

- Evet
- Hayır

23) Evet ise, hangi hizmetlerden yararlanıyorsunuz?

24) Hayır ise, neden yararlanamıyorsunuz?

25) Herhangi bir kurumdan sosyal destek alıyor musunuz? (İş-kur, Belediye, Muhtarlık, Kaymakamlık, Valilik vb.)

- Evet
- Hayır

26) Evet ise hangi kurum? içeriği ve miktarı?

- 1) Kurum (iş-kur, belediye, muhtarlık, kaymakamlık, valilik)
- 2) içeriği (gıda, yeşil kart, yakacak, giysi, eğitim) 3) miktar (1000 TL ve altı, 1001 TL-2000 TL, 2001 TL ve üzeri)

27) Marketten almayıp, kendinizin yaptığı ve ailecek tükettiğiniz ürünler var mı?

- Evet
- Hayır

28) Evet ise, nelerdir?

- Gıda ürünleri (turşu, tarhana, salça vb.)
- Hayvansal ürünler (peynir, tereyağı, yumurta)
- Giyim (yelek, atkı)

29) Bir gününüzü detaylı bir şekilde anlatır mısınız?

30) Aylık net geliriniz nedir?

- 1000 TL ve altı
- 1001 TL-2000 TL arası
- 2001 TL-3000 TL arası
- 3001 TL-4000 TL arası
- 4001 TL-5000 TL arası

31) Aylık gelirin ne kadarı kadına ne kadarı erkeğe ait?

32) Borçluluk durumunuz var mı?

- Yoktur
- Kredi kartı borcu
- Kredi borcu
- Akrabaya borç
- Diğer

33) Aylık gelirinizi hangi gider kalemine harcıyorsunuz?

- Gıda
- Giyim

- Sağlık
- Eğitim
- Diğer

34) Kırmızı et tüketiyor musunuz?

- Evet
- Hayır

35) Evet ise, ne sıklıkla tüketiyorsunuz?

36) Aile içerisinde genel olarak kararları kim alır?

- Kocam
- Ben
- Beraber
- Kayınbabam
- Kayınvalidem
- Diğer

37) Ailenin ücretli iş dışında, boş zaman aktivitesi var mı?

- Evet
- Hayır

38) Evet ise, neler yapılmaktadır?

EK 2. Görüşme Yapılan Kadınlarla İlgili Bilgiler

Görüşme Yapılan Kadınlar	Yaş	Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı	Eşinin Çalışma Durumu	Eşinin İşi	Kadının Yaptığı İş/İşler
Katılımcı 1	50	Lise Mezunu	3	Çalışmıyor	-	Tarım
Katılımcı 2	43	Lise Mezunu	1	Çalışıyor	Kantinci	Ev Hanımı
Katılımcı 3	43	İlkokul Mezunu	4	Çalışıyor	İşçi	Okul Servisi
Katılımcı 4	69	İlkokul Mezunu	3	Çalışmıyor	-	Ev Hanımı
Katılımcı 5	62	-	2	Çalışmıyor	-	Ev Hanımı
Katılımcı 6	29	Üniversite Mezunu	1	Çalışıyor	Güvenlik Görevlisi	Ev Hanımı
Katılımcı 7	48	İlkokul Mezunu	2	Çalışıyor	Mobilyacı	Ev Ekseninde El İş
Katılımcı 8	46	İlkokul Mezunu	1	Çalışıyor	İşçi	Ev Ekseninde El İş
Katılımcı 9	45	İlkokul Mezunu	4	Çalışıyor	İnşaat İşçisi	Ev Ekseninde El İş
Katılımcı 10	37	İlkokul Mezunu	2	Çalışıyor	Otobüs Şoförlüğü/Mermer İşçisi	Ev Hanımı
Katılımcı 11	57	İlkokul Mezunu	2	Çalışıyor	Taşeron İşçi	Ev Hanımı
Katılımcı 12	61	İlkokul Mezunu	3	Çalışmıyor	-	Ev Hanımı
Katılımcı 13	55	İlkokul Mezunu	3	Çalışıyor	Tır Şoförü	Ev Ekseninde El İş
Katılımcı 14	58	-	3	Çalışmıyor	-	Ev Hanımı
Katılımcı 15	68	-	5	Çalışmıyor	-	Ev Hanımı/Tarla
Katılımcı 16	74	-	3	Çalışmıyor	-	Ev Hanımı/Tarla
Katılımcı 17	60	-	5	Çalışıyor	İşçi	Ev Hanımı
Katılımcı 18	60	İlkokul Mezunu	2	Çalışıyor	Küçük Çiftçi	Ev Hanımı

Katılımcı 19	50	Lise Mezunu	1	Çalışıyor	İşçi	Ev Hanımı
Katılımcı 20	67	-	4	Vefat Etmiş	-	Ev Hanımı/Tarla
Katılımcı 21	78	-	4	Vefat Etmiş	-	Ev Hanımı/Tarla
Katılımcı 22	84	-	5	Vefat Etmiş	-	Ev Hanımı/Tarla
Katılımcı 23	62	-	2	Çalışıyor	İnşaat İşçisi	Ev Hanımı/Tarla
Katılımcı 24	59	İlkokul Mezunu	2	Çalışıyor	Fabrika İşçisi	Ev Hanımı/Tarla
Katılımcı 25	40	İlkokul Mezunu	1	Çalışıyor	Bekçi	Ev Ekseni Üretim
Katılımcı 26	50	Lise Mezunu	1	Çalışıyor	Hafriyat Şoförü	Temizlik
Katılımcı 27	58	İlkokul Mezunu	2	Çalışıyor	Küçük Çiftçi	Pazarcılık
Katılımcı 28	39	Üniversite Mezunu	2	Çalışıyor	Kurye	Ev Hanımı
Katılımcı 29	55	İlkokul Mezunu	3	Çalışıyor	İnşaat İşçisi	Ev Ekseninde El İş
Katılımcı 30	58	-	4	Vefat Etmiş	-	Pazarcılık
Katılımcı 31	69	İlkokul Mezunu	3	Çalışıyor	Çoban	Ev Hanımı
Katılımcı 32	40	Lise Mezunu	1	Çalışıyor	Ticaret	Ev Hanımı
Katılımcı 33	38	Lise Mezunu	3	Çalışıyor	Küçük Çiftçi	İşçi/Pazarcılık
Katılımcı 34	85	-	5	Vefat Etmiş	-	Ev Hanımı
Katılımcı 35	62	İlkokul Mezunu	1	Çalışıyor	Küçük Çiftçi	Ev Hanımı
Katılımcı 36	72	-	3	Vefat Etmiş	-	Pazarcılık
Katılımcı 37	41	İlkokul Mezunu	1	Çalışıyor	Yevmiyeci	Ev Hanımı
Katılımcı 38	48	Üniversite Mezunu	2	Çalışıyor	Matematik Öğretmeni	Ev Hanımı
Katılımcı 39	62	İlkokul Mezunu	3	Çalışıyor	Küçük Çiftçi	Ev Hanımı/Tarla
Katılımcı 40	49	İlkokul Mezunu	-	Çalışıyor	Pazarcılık	İşçi
Katılımcı 41	64	-	1	Çalışmıyor	-	Tarla

Katılımcı 42	46	Üniversite Mezun	2	Çalışıyor	Öğretmen	Pazarcılık
Katılımcı 43	51	Ortaokul Mezun	2	Çalışıyor	Lokantada İşçi	Pazarcılık/Temizlik /Ev Ekseni Üretim
Katılımcı 44	37	Lise Mezun	3	Çalışıyor	Bakım Sorumlusu	Pazarcılık
Katılımcı 45	46	İlkokul Mezun	2	Çalışıyor	Kapıcılık	Temizlik
Katılımcı 46	65	Ortaokul Mezun	3	Çalışıyor	Çoban	Pazarcılık
Katılımcı 47	58	İlkokul Mezun	2	Çalışıyor	Pazarcılık	Pazarcılık
Katılımcı 48	53	İlkokul Mezun	2	Çalışıyor	Küçük Çiftçi	Pazarcılık
Katılımcı 49	53	-	7	Çalışmıyor	-	Pazarcılık
Katılımcı 50	68	İlkokul Mezun	3	Çalışmıyor	-	Pazarcılık
Katılımcı 51	78		3	Çalışıyor	Küçük Çiftçi	Pazarcılık
Katılımcı 52	60	Ortaokul Mezun	3	Çalışmıyor	-	Pazarcılık

ÖZGEÇMİŞ	
Adı Soyadı	FATMA ÖZTÜRK
Yabancı Dili	İNGİLİZCE
Orcid Numarası	0000-0003-0466-0439
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	
Lise	GİRESUN KIZ MESLEK LİSESİ
Lisans	GİRESUN ÜNİVERSİTESİ GÖRELE UYGULAMALI BİLİMLER YÜKSEKOKULU
Yüksek Lisans	ORDU ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT ANABİLİM DALI
Mesleki Deneyim	GİRESUN ORMAN İŞLETME MÜDÜRLÜĞÜ-2012 PINAR SİGORTA-2014
Akademik Çalışmalar	1.DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI NEOLİBERAL POLİTİKALAR BAĞLAMINDA İŞSİZLİK VE KADIN YOKSULLUĞU (SÖZLÜ SEMPOZYUM BİLDİRİSİ)

